

ЗБІРНИК НАУКОВИХ ПРАЦЬ

З МАТЕРІАЛАМИ VII МІЖНАРОДНОЇ НАУКОВОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ

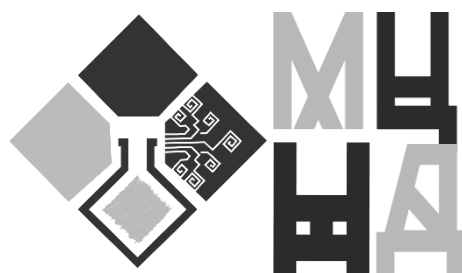
26 ВЕРЕСНЯ 2025 РІК

М. ЧЕРКАСИ, УКРАЇНА

**«СТРАТЕГІЧНІ НАПРЯМКИ РОЗВИТКУ НАУКИ:
ФАКТОРИ ВПЛИВУ ТА ВЗАЄМОДІЇ»**

ЗБІРНИК НАУКОВИХ
ПРАЦЬ З МАТЕРІАЛАМИ
VII МІЖНАРОДНОЇ
НАУКОВОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ

СТРАТЕГІЧНІ НАПРЯМКИ РОЗВИТКУ НАУКИ: ФАКТОРИ ВПЛИВУ ТА ВЗАЄМОДІЇ

| 26 вересня 2025 рік
м. Черкаси, Україна

Вінниця, Україна
«UKRLOGOS Group»
2025

Організація, від імені якої випущено видання:

ГО «Міжнародний центр наукових досліджень»

Номер запису організації в Єдиному реєстрі громадських об'єднань: 1499141.

Голова оргкомітету: Сотник С.Г.

Верстка: Білоус Т.В.

Дизайн: Бондаренко І.В.

Рекомендовано до видання Вченою Радою Інституту науково-технічної інтеграції та співпраці. Протокол № 38 від 25.09.2025 року.

Конференцію зареєстровано Державною науковою установою у сфері управління Міністерства освіти і науки «Український інститут науково-технічної експертизи та інформації» в базі даних науково-технічних заходів України на поточний рік та бюлетені «План проведення наукових, науково-технічних заходів в Україні» (**Посвідчення № 479 від 10.06.2025**).

Збірник наукових праць з матеріалами конференції видано офіційно суб'єктом видавничої справи зі **Свідоцтвом ДК № 7860 від 22.06.2023**.

Матеріали конференції знаходяться у відкритому доступі на умовах ліцензії Creative Commons Attribution-ShareAlike 4.0 International License (CC BY-SA 4.0).

С 83 **Стратегічні напрямки розвитку науки: фактори впливу та взаємодії:** збірник наукових праць з матеріалами VII Міжнародної наукової конференції, м. Черкаси, 26 вересня, 2025 р. / Міжнародний центр наукових досліджень. — Вінниця: ТОВ «УКРЛОГОС Груп, 2025. — 194 с.

ISBN 978-617-8312-83-1

DOI 10.62731/mcnd-26.09.2025

Викладено матеріали учасників VII Міжнародної наукової конференції «Стратегічні напрямки розвитку науки: фактори впливу та взаємодії», яка відбулася 26 вересня 2025 року у місті Черкаси.

УДК 082:001

© Колектив учасників конференції, 2025

© ГО «Міжнародний центр наукових досліджень», 2025

ISBN 978-617-8312-83-1

© ТОВ «УКРЛОГОС Груп», 2025

ЗМІСТ

СЕКЦІЯ І. ЕКОНОМІЧНА ТЕОРІЯ, МАКРО- ТА РЕГІОНАЛЬНА ЕКОНОМІКА

OPTIMIZATION OF INTERNAL AND EXTERNAL LIABILITIES IN THE STRUCTURE OF
UKRAINE'S PUBLIC DEBT

Filatova H.8

ІНСТИТУЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РОЗВИТКУ ОРГАНІЧНОГО ВИРОБНИЦТВА

Мартинюк М.П.11

СУЧАСНІ КОНЦЕПЦІЇ УПРАВЛІННЯ БІЗНЕС-ПРОЦЕСАМИ ПІДПРИЄМСТВА

Мірошніченко М.18

СЕКЦІЯ ІІ. ФІНАНСИ ТА БАНКІВСЬКА СПРАВА; ОПОДАТКУВАННЯ, ОБЛІК І АУДИТ

ОБЧИСЛЕННЯ МЕТОДУ АМОРТИЗАЦІЇ НЕОБОРОТНИХ АКТИВІВ НА ОСНОВІ
ЧИСТОГО ДОХОДУ ВІД РЕАЛІЗАЦІЇ ПОСЛУГ

Сук П.Л.21

ПОСТАНОВА ЗАДАЧІ МОДЕЛЮВАННЯ ЧУТЛИВОСТІ ІНВЕСТИЦІЙНОГО ПРОЕКТУ
ВКЛАДЕНЬ У НЕРУХОМІСТЬ

Пронін А.А.28

ФІНАНСУВАННЯ ТЕРИТОРІЙ ПРИРОДНО-ЗАПОВІДНОГО ФОНДУ В УКРАЇНІ:
ІНСТИТУЦІЙНЕ ПІДГРУНТЯ ТА ОСНОВНІ ТЕНДЕНЦІЇ

Громов С.С.31

ЦИФРОВІЗАЦІЯ МАЙНОВИХ РЕЄСТРІВ В УКРАЇНІ: МОЖЛИВОСТІ ТА ВИКЛИКИ

Райнова Л.Б.34

СЕКЦІЯ ІІІ. МАРКЕТИНГОВА ТА ЛОГІСТИЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ

ЕКОСИСТЕМНИЙ ПІДХІД ДО ВПРОВАДЖЕННЯ МАРКЕТИНГОВИХ ІННОВАЦІЙ У
МІЖНАРОДНОМУ УПРАВЛІННІ БРЕНДОМ

Пазій Д.С.38

ЛАНЦЮГИ ПОСТАВОК ЄС ЯК ЕЛЕМЕНТ УПРАВЛІННЯ ЖИТТЄВИМ ЦИКЛОМ
ТОВАРУ В ЕНЕРГЕТИЦІ

Черній Р.О.40

СЕКЦІЯ IV. МЕНЕДЖМЕНТ, ПУБЛІЧНЕ УПРАВЛІННЯ ТА АДМІНІСТРУВАННЯ

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНІ ПЕРЕДУМОВИ РОЗВИТКУ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД Буслаєв В.О.	44
ПЕРІОДИЗАЦІЯ РОЗВИТКУ БРЕНДИНГУ МІСТА ЯК ІНСТРУМЕНТУ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ Новосьолов І.В.	48
РОЗВИТОК І ФОРМУВАННЯ ЛІДЕРСЬКИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ МЕНЕДЖЕРІВ В УМОВАХ ІТ-БІЗНЕСУ Щуліпенко Я.В., Кубіцький С.О.	52
РОЛЬ ФУНКЦІОНАЛЬНИХ КОНФЛІКТІВ У РАЗІ ТРАНСФОРМАЦІЇ СТРУКТУР ПІДПРИЄМСТВ Гетьман О.О., П'ятак Д.О., Доценко Д.А.	64
СОЦІАЛЬНИЙ ЗАХИСТ МОЛОДІ ЯК ЧИННИК ДЕМОКРАТИЗАЦІЇ УПРАВЛІНСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ Козицька А.О.	68

СЕКЦІЯ V. МІЖНАРОДНІ ВІДНОСИНИ

ВПЛИВ МІЖНАРОДНИХ ФІНАНСОВИХ ОРГАНІЗАЦІЙ НА ВІДБУДОВУ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННИХ ВИКЛИКІВ Товстенко Г.К.	71
РОСІЙСЬКА ІНФОРМАЦІЙНА ПОЛІТИКА ЯК ЗАГРОЗА МЕДІАПРОСТОРУ В ЄВРОПІ Котова К.В.	74

СЕКЦІЯ VI. ПРАВО ТА МІЖНАРОДНЕ ПРАВО

THE ROLE OF SPECIALIZED SERVICES IN ENSURING NATIONAL SECURITY IN THE CONTEXT OF MIGRATION PROCESSES: THE UKRAINIAN EXPERIENCE Derevianko A.I.	77
ВІНДИКАЦІЯ НЕЗАКОННО ВИЛУЧЕНИХ ТРАНСПОРТНИХ ЗАСОБІВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ Смітюх В.О.	80
КОНКУРЕНЦІЯ ПОЗОВІВ ТА НАЛЕЖНИЙ СПОСІБ ЗАХИСТУ ЦИВІЛЬНОГО ПРАВА Деледівка С.Г.	84

МІЖНАРОДНЕ ПРАВО ТА БІОТЕХНОЛОГІЇ: РЕГУЛЮВАННЯ ГЕННОЇ ІНЖЕНЕРІЇ Рудов Я.В.	88
--	----

ПЕРСПЕКТИВИ ПІЛЬГИ З ПДВ НА ІМПОРТНІ ТОВАРИ ДО 150 ЄВРО В СВІТОВОМУ КОНТЕКСТІ Бочаров К.В.	93
---	----

ПРАВО НА ЦИФРОВУ БЕЗПЕКУ ЯК ПРАВО ЛЮДИНИ ЧЕТВЕРТОГО ПОКОЛІННЯ: МІЖНАРОДНО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ Лагоднюк А.С.	96
--	----

РОЛЬ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ У ЗАХИСТІ ПРАВ ЛЮДИНИ В УМОВАХ ЗБРОЙНОГО КОНФЛІКТУ НА ПРИКЛАДІ УКРАЇНИ Шостак К.М.	99
---	----

СЕКЦІЯ VII. ІНСТИТУТ ПРАВООХОРОННОЇ ДІЯЛЬНОСТІ, СУДОВА СИСТЕМА ТА НОТАРІАТ

ДО ПИТАННЯ ПРО НЕОБХІДНІСТЬ ВПРОВАДЖЕННЯ ІНСТИТУТУ СУДОВОГО СЛУЖБОВЦЯ ТИПУ RECHTSPFLEGER В УКРАЇНІ Назаркевич С.П.	102
---	-----

ПІДСТАВИ, УМОВИ ТА ПРОЦЕСУАЛЬНИЙ ПОРЯДОК ПРОВЕДЕННЯ І ОФОРМЛЕННЯ СЛІДЧИХ ДІЙ Некlesa О.В.	106
--	-----

СЕКЦІЯ VIII. ВОЄННІ НАУКИ, НАЦІОНАЛЬНА БЕЗПЕКА ТА БЕЗПЕКА ДЕРЖАВНОГО КОРДОНУ

INTEGRATING ENVIRONMENTAL SECURITY INTO DEFENSE STRATEGY WITH A FOCUS ON RADIOLOGICAL AND CHEMICAL RISKS Islam Islamov, Elshan Hashimov, Ramil Akhundov	115
---	-----

СЕКЦІЯ IX. ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ ТА СИСТЕМИ

JSON WEB TOKEN – МЕХАНІЗМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БЕЗПЕКИ АВТОРИЗАЦІЇ Бунько Н.В.	126
---	-----

СЕКЦІЯ X. ТРАНСПОРТ ТА ТРАНСПОРТНІ ТЕХНОЛОГІЇ

ЕКСПЛУАТАЦІЙНА НАДІЙНІСТЬ ВАНТАЖНИХ АВТОМОБІЛІВ Степанов О.В.	130
---	-----

СЕКЦІЯ XI. ФІЛОЛОГІЯ ТА ЖУРНАЛІСТИКА

АУДІОВІЗУАЛЬНИЙ ПЕРЕКЛАД ТА РОЗВИТОК КІНОПЕРЕКЛАДУ В УКРАЇНІ Ільницька І.М.	135
ПЕРЕКЛАД ЯК ФАКТОР РОЗВИТКУ ГЛОБАЛЬНОЇ НАУКИ: ВИКЛИКИ ТА МОЖЛИВОСТІ ХХІ СТОЛІТТЯ Чепелева Г.Б.	139
«ПЛАСТОВИЙ ШЛЯХ» ЯК ОРІЄНТИР ЦІННИХ НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНИХ МАНДРІВОК (НА ПРИКЛАДІ ПУБЛІКАЦІЙ СТЕПАНА ЗОЩУКА «ПЛАСТУН У СІМІЄН – НАЙВИЩИХ ГОРАХ ЕТІОПІЇ») Коник М.І.	141
РОЛЬ ТОПОНІМІКИ ЯК СКЛАДОВОЇ КРАЄЗНАВСТВА В ХУДОЖНЬОМУ ТЕКСТІ (ЗА ТВОРАМИ І.СЕНЧЕНКА) Ротова Н.В.	146

СЕКЦІЯ XII. ПЕДАГОГІКА ТА ОСВІТА

GAMIFICATIO AS A PEDAGOGICAL TOOL IN LANGUAGE EDUCATION Lakiychuk O., Prykhodko D.	153
ЛІНГВОДИДАКТИЧНІ ПІДХОДИ ДО РОЗВИТКУ ДІАЛОГІЧНОГО МОВЛЕННЯ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ З МОВЛЕННЄВИМИ ТРУДНОЩАМИ Васильєва Г.І., Колибаба Т.О.	155
ШТУЧНИЙ ІНТЕЛЕКТ У ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ: ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ДЛЯ УКРАЇНСЬКОЇ ОСВІТИ Драгуняк Б.С.	158

СЕКЦІЯ XIII. ПСИХОЛОГІЯ ТА ПСИХІАТРІЯ

ГЕНДЕРНІ ВІДМІННОСТІ У СПРИЙНЯТТІ СТРЕСУ: ПСИХОЛОГІЧНІ СТРАТЕГІЇ ДЛЯ ПІДВИЩЕННЯ РЕЗИЛІЄНТНОСТІ Склярєнко І.Ю., Буковська В.М.	161
ПСИХОЛОГІЯ ЕФЕКТИВНОГО ТАЙМ-МЕНЕДЖМЕНТУ: ЯК ПОДОЛАТИ ПРОКРАСТИНАЦІЮ ТА ПІДВИЩИТИ ПРОДУКТИВНІСТЬ Склярєнко І.Ю., Вітомський Ю.Л.	164
РОЛЬ ПСИХОЛОГІЧНОЇ СЛУЖБИ У СТВОРЕННІ БЕЗБАР'ЄРНОГО СЕРЕДОВИЩА Кулінченко О.С., Буковська В.М.	167

СИНДРОМ САМОЗВАНЦЯ ЯК НАСЛІДОК СТРЕСУ У ПРОЦЕСІ ФОРМУВАННЯ
ПРОФЕСІЙНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ

Варварук Х.П.170

СЕКЦІЯ XIV.

МЕДИЧНІ НАУКИ ТА ГРОМАДСЬКЕ ЗДОРОВ'Я

ТРАНСАКСІЛЯРНА ЕНДОСКОПІЧНА ТИРЕОІДЕКТОМІЯ: ЗА ТА ПРОТИ

Науково-дослідна група:

Тесля Д.С., Мохнюк Д.О., В'юн С.В., Битяк С.Ю.174

УДОСКОНАЛЕННЯ ЗАХОДІВ ІНТЕНСИВНОЇ ТЕРАПІЇ У ПОСТРАЖДАЛИХ З
ТОРАКАЛЬНОЮ ТРАВМОЮ

Науково-дослідна група:

Ніконов В.В., Курсов С.В., Білецький О.В., Кучерявченко В.В., Феськов О.Е.177

СЕКЦІЯ XV.

ІСТОРІЯ, АРХЕОЛОГІЯ ТА КУЛЬТУРОЛОГІЯ

КІНОФЕСТИВАЛІ УКРАЇНИ: КУРАТОРСЬКІ СТРАТЕГІЇ ТА ПОЛІТИКА ВІДБОРУ

Зарічна Я.І.184

ЛЮДИНА І СВІТ У ФІЛОСОФІЇ ТА КУЛЬТУРІ ПОЛЬСЬКОГО БАРОКО

Паршакова К.Є.189

СЕКЦІЯ І. ЕКОНОМІЧНА ТЕОРІЯ, МАКРО- ТА РЕГІОНАЛЬНА ЕКОНОМІКА

OPTIMIZATION OF INTERNAL AND EXTERNAL LIABILITIES IN THE STRUCTURE OF UKRAINE'S PUBLIC DEBT

Hanna Filatova

Doctor of Philosophy, Senior lecturer
Sumy State University, Sumy, Ukraine

In the current war conditions, the issue of optimizing Ukraine's internal and external debt liabilities goes far beyond traditional discussions about restructuring or reducing interest rates. In a crisis environment, debt policy becomes not only a financial but also a security tool capable of defining the limits of a state's economic sovereignty. Traditional mechanisms that are effective in peacetime—debt prolongation, currency structure balancing, or domestic bond market development—prove insufficient in a situation where the country is forced to mobilize enormous resources for defense and recovery. In these conditions, there is a need to use the latest debt optimization methods that integrate financial decisions with political, geopolitical, and social aspects. The theoretical basis for this approach is the concept of dynamic debt sustainability, which focuses not only on the debt-to-GDP ratio, but also on critical indicators such as debt relative to budget revenues, military expenditures, or international aid volumes. This concept allows for an adequate assessment not of the absolute level of debt, but of its potential manageability in crisis situations. The principle of asymmetric dependence becomes important: while in peacetime external borrowing is considered strategically advantageous due to the lower cost of resources, during wartime it becomes a source of critical dependence on external creditors, which undermines economic sovereignty. That is why the focus of debt policy should shift towards domestic instruments, even if they are more expensive to service.

An analysis of the structure of Ukraine's public and publicly guaranteed debt for the period 2009-2025 shows significant fluctuations in the ratio of

domestic and external liabilities. While in 2009-2012 external debt accounted for over 60% of total debt, by 2013 its share had fallen to around 51%, indicating the first signs of a domestic reorientation. At the same time, the events of 2014-2015 – the financial crisis and the start of the war – led to a sharp increase in absolute debt volumes, but the structure remained externally oriented: foreign loans accounted for over 42–43%. The period 2016-2019 was characterized by a certain stabilization, but the share of external borrowing remained at over 55-64%, which did not allow for a complete reduction in dependence on international creditors. The subsequent events of the COVID-19 pandemic and a sharp increase in budget deficits again pushed the state to make more active use of external resources: in 2020-2021, they accounted for almost 60% of the debt portfolio. The culmination came in 2022, when external debt exceeded 64% of the total, which was a direct result of large-scale international assistance in response to the full-scale invasion. By 2023-2025, the ratio had evened out somewhat, but external debt continues to dominate: in July 2025, it accounted for more than 75% of the total, while domestic debt grew much more slowly.

This trend shows that despite declarative intentions to strengthen the role of domestic financing instruments, Ukraine remains critically dependent on external borrowing. The main reason lies in the limited capacity of the domestic capital market: even with regular issues of military bonds and the involvement of the banking sector, domestic demand cannot compensate for budget needs caused by both large-scale military expenditures and social support costs. On the other hand, international assistance in the form of loans and grants has become not only a financial but also a political factor in supporting statehood, which explains the growth in the share of external debt.

In view of this, the optimization of the debt ratio should be based on fundamentally new approaches. In wartime, domestic borrowing should serve as a quick tool for financing current expenditures, while external borrowing should be used primarily in the form of concessional and conditional grant loans linked to the reconstruction and modernization of the economy. The use of innovative instruments is of particular importance: debt-for-reconstruction swaps, which allow part of the debt to be written off in exchange for investments in critical infrastructure; war and social bonds aimed at accumulating domestic resources; green and stabilization bonds that combine financial stability with sustainable development goals. Such a strategy reduces the risks of a debt trap and at the same time transforms debt policy into an instrument of long-term development.

Therefore, the optimal ratio of domestic and external debt obligations for Ukraine in the near future should be formed with a focus on the preference for domestic instruments within the range of at least 40-45 % of total debt and a limitation of the external component to 55-60 %. In the post-war period, this structure should be transformed towards even greater growth of the domestic component, which will minimize currency risks and, at the same time, guarantee the preservation of economic sovereignty. In this interpretation, debt becomes not only a financial obligation, but also a key element of the national security system, determining the state's ability to survive the war and recover from it.

References:

1. Ministry of Finance of Ukraine. (2025). *Public debt statistics of Ukraine, 2009–2025*. URL: <https://mof.gov.ua/uk/borgova-politika>
2. OECD. (2023). *Financing Ukraine's reconstruction: The role of public debt and international support*. Paris: Organisation for Economic Co-operation and Development. URL: <https://www.oecd.org/en/countries/ukraine.html>

ІНСТИТУЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РОЗВИТКУ ОРГАНІЧНОГО ВИРОБНИЦТВА

Мартинюк Максим Петрович

ORCID ID: 0009-0002-8660-2792

кандидат економічних наук, докторант

Національний науковий центр «Інститут аграрної економіки», Україна

Анотація. Органічне виробництво в Україні вступає у нову фазу розвитку, що поєднує гармонізацію з європейськими регламентами (EU 2018/848; 2021/2307), орієнтацію на стандарти Codex та формування національної системи контролю. Ключові виклики сектору пов'язані з фрагментацією даних, різноспрямованістю стандартів, воєнними ризиками логістики та нестачею MRV-інформації на рівні господарств. Запропоновано інституційні рішення: повна адаптація до вимог ЄС, TRACES-сумісність і цифрові COI, посилення акредитації, підтримка МСП та переробки, а також запровадження системи MRV/KPI 2025–2030 для вимірюваного прогресу.

Вступ. Базовий Регламент ЄС 2018/848 задає «правила гри»: філософію органіки, вимоги до виробництва, контролю та маркування [1]. Для імпорту – окремі процедури документів і повідомлень (сертифікати COI в TRACES NT) за Імплементативним регламентом 2021/2307 [2]. Міжнародним еталоном залишаються настанови Codex Alimentarius щодо виробництва, переробки та маркування органічних продуктів [3]. В Україні вже діють базовий закон № 2496-VIII, деталізовані правила (постанова КМУ № 970) і державний логотип – це кістяк, на який спираються органи контролю [4–6]. Надійність системи тримається й на якості акредитації: НААУ веде реєстр органів сертифікації за ISO/IEC 17065 – своєрідну «карту довіри» для ринку [7]. На цю основу накладаються наші власні напрацювання – від монографій і порівняльних оглядів світової практики підтримки органіки до аналізу американського досвіду та європейських інституційних рішень [8–11].

Виклад основного матеріалу. Попри війну сектор вистояв. FiBL фіксує, що українська органіка «не здається» й адаптується до нових умов [12]. За підсумками 2023 р. – 481 оператор (із них 383 виробники) і близько 471 тис. га в статусі «органік + перехід»; власне «органік» –

майже 391 тис. га [13]. Глобальна статистика FiBL/IFOAM підтверджує поступове відновлення площ і збереження ролі України як постачальника сировини та напівфабрикатів для ЄС [14]. Паралельно наші наукові школи напрацьовують методики екологізації та «зеленої» економіки в агросекторі, які зручно використовувати як рамку для політики органіки [15; 16].

Стримуючі чинники:

1) *Неоднорідність стандартів.* Частина операторів працює за українським правом, частина – за схемами, еквівалентними вимогам ЄС/США. Це ускладнює нагляд і порівнюваність, підвищує витрати на доведення відповідності – особливо для малих і середніх господарств [1; 2; 4].

2) *Фрагментованість даних.* Різні реєстри операторів і сертифікатів, часткова сумісність між державними ІТ-системами, неповна TRACES-інтеграція – усе це б'є по простежуваності партій і по довірі покупців [2; 7].

3) *Воєнні ризики й логістика.* Замінування, ушкоджена інфраструктура, стрибки страхових і транспортних ставок – підвищений поріг входу для нових операторів і нестійка маржа для діючих [12; 13].

4) *Дефіцит MRV на полі.* Нестача стандартизованих польових даних (грунт, ЗЗР, добрива, вуглецевий слід) ускладнює «зелені» контракти й фінансування. Тут доречні напрацювання з екологізації агровиробництва та довших «зелених» горизонтів планування [15; 16].

5) *Недостатній розвиток переробки.* Орієнтація на експорт сировини утримує низьку маржинальність виробництва. Для її підвищення необхідне запровадження сучасних організаційних моделей підприємництва в умовах інноваційної та економіки знань – від індивідуальних фермерів до кооперативів, кластерів і сервісних центрів [17; 8].

Наші огляди світових практик показують: там, де правила прозорі, контроль – ризик-орієнтований, а акредитація – вимоглива, органіка зростає швидше й стабільніше [9–11]. Це добре «стикується» з логікою ЄС: 2018/848 дає зрозумілий каркас, 2021/2307 – цифрову дисципліну імпорту (COI у TRACES), Codex – методичну «оптику», придатну для навчання консультантів і аудиторів [1–3].

Напрями аграрної політики щодо розвитку органічного сектору:

1) *Гармонізація та забезпечення еквівалентності.* Необхідним є оновлення підзаконних актів відповідно до Регламенту (ЄС) 2018/848 (з

урахуванням вимог щодо груп операторів, насіння, кормів та аквакультури) й адаптація імпорتنих процедур до положень Регламенту (ЄС) 2021/2307. Це дозволить зменшити правову невизначеність, прискорити перевірки та підвищити рівень передбачуваності для учасників ринку [1-3].

2) *Цифрова інтеграція та TRACES-сумісність.* Запровадження єдиного публічного реєстру операторів, сертифікатів та земельних ділянок із подальшою інтеграцією до модулів COI/TRACES забезпечить прозорість і повну простежуваність органічних партій. Це скоротить «ланцюгову відстань» між виробником та кінцевим європейським покупцем і підвищить довіру до української органіки [2; 7].

3) *Посилення системи акредитації та контролю.* Важливо перейти до ризик-орієнтованих аудитів органів сертифікації, запровадити систему KPI для оцінки своєчасності та якості перевірок, а також забезпечити публічність виявлених невідповідностей. Це створить «капітал довіри», який є основою стійкого розвитку сектору [7].

4) *Підтримка МСП та розвитку переробки.* Для підвищення доданої вартості необхідно запровадити ваучери на сертифікацію, пільгові кредити та страхування для малих і середніх виробників, а також сприяти інвестиціям у сушильні комплекси, виробництво білкових концентратів, біополімерів та інших продуктів із високою маржинальністю [13; 14].

5) *Освіта, консалтинг та інновації.* Формування національної мережі знань (AKIS) із залученням демонстраційних господарств, електронного навчання та професійних консультантів сприятиме поширенню сучасних екологічних практик, підготовці виробників до «зелених» аудитів і впровадженню інноваційних бізнес-моделей [5; 17].

6) *Відбудова та безпекові пріоритети.* З метою збереження та розвитку органічного виробництва першочерговим завданням є розмінування територій органічних кластерів, створення «зелених коридорів» для лабораторного контролю та забезпечення оперативності у видачі COI. Це стане основою стійкості та конкурентоспроможності сектору в умовах післявоєнної відбудови.

Таблиця 1 структурує систему MRV/KPI для органічного сектору на 2025–2030 рр., групує індикатори у п'ять блоків: «оператори й площі», «якість контролю», «простежуваність/дані», «економіка» та «зелена трансформація». Кожен індикатор має операційний зміст вимірювання й

орієнтир джерела даних, що дозволяє вибудувати єдиний дашборд моніторингу та прив'язати політики до вимірюваних результатів.

Таблиця 1

Система показників MRV/KPI для органічного виробництва в Україні (2025–2030): індикатори та вимірювання

Напрямок	Показники (індикатори)	Основний зміст вимірювання
Оператори й площі	кількість операторів; частка МСП; площі «органік/перехід»; карта/кластеризація	Динаміка учасників ринку й територіальна концентрація органічного виробництва
Якість контролю	частка перевірок за ризик-профілем; середній час сертифікації; частка критичних невідповідностей; частка партій із COI	Ефективність і своєчасність контролю відповідності, дисципліна імпорту
Простежуваність/дані	частка партій із повним цифровим слідом; частка господарств із СОС-моніторингом та агрохімкартами; частка контрактів із «зеленими» умовами	Якість даних від поля до партії, готовність до «зелених» контрактів
Економіка	частка переробки в експорті; медіанна маржа vs. конвенційна; витрати на відповідність (сертифікація/лабораторія/логістика)	Зміна структури доданої вартості та окупність відповідності стандартам
Зелена трансформація	частка операторів, що впровадили практики «пакету екологізації» (ґрунт/вода/вуглецевий слід)	Глибина інтеграції екологічних практик в операційну діяльність

Джерело: сформовано автором на основі [2, 3, 7, 13, 14, 15, 16].

Система індикаторів демонструє, що розвиток органічного сектору не може зводитися лише до зростання площі й кількості операторів. У центрі має бути якість контролю (ризик-орієнтовані перевірки, цифрові COI), простежуваність даних (від ґрунтових показників до «зелених контрактів»), економіка (частка переробки в експорті, маржинальність, витрати на відповідність) і зелена трансформація (інтеграція практик зі збереження ґрунтів, води та зменшення вуглецевого сліду). Таким чином, MRV/KPI виступає інструментом вимірюваної політики, яка дозволяє не лише декларувати, а й контролювати прогрес.

Таблиця 2 подає послідовну дорожню карту інституційної імплементації на 2025–2030 рр.: від гармонізації норм і запуску реєстрів – до масштабування переробки, ризик-орієнтованого нагляду та повної цифрової простежуваності партій. Послідовність етапів відображає залежності між інтервенціями, очікувані продукти та контрольні точки для бюджетування й підзвітності.

Таблиця 2

Дорожня карта імплементації інституційної політики в органічному виробництві (2025–2030): етапи та результати

Етап	Період	Ключові дії	Очікувані продукти/результати
Етап 1	2025–2026	Гармонізація нормативно-правової бази до Reg. (EU) 2018/848; запуск єдиного реєстру операторів/сертифікатів/ділянок; пілоти COI/TRACES; ваучери на сертифікацію МСП у 5 кластерах	Оновлена нормативка; працюючий реєстр; перші цифрові COI; зниження бар'єру входу для МСП
Етап 2	2026–2028	Масштабування переробки (сушка, олії, білки, біополімери); перехід на ризик-орієнтовані інспекції; розширення лабораторної мережі	Зростання частки переробки в експорті; швидші й точніші перевірки; краща доступність аналізів
Етап 3	2028–2030	Повна цифрова простежуваність партій; стійкі «премії» ЄС для продуктів з доданою вартістю; страхування «органік-ризик»	Трасовані ланцюги від поля до полиці; стабільна маржинальність; інструменти управління ризиками експорту

Джерело: сформовано автором на основі [1, 2, 5, 7, 13, 14, 18].

Трирівнева послідовність інституційних кроків (2025–2030) показує логіку переходу від гармонізації та пілотів (регламенти, реєстри, перші COI, ваучери для МСП) до масштабування та системності (розвиток переробки, ризик-орієнтований контроль, лабораторії) і далі до повної цифровізації та управління ризиками (трасовані ланцюги, стабільна маржинальність, страхування «органік-ризик»). Це дозволяє інтегрувати національну політику органіки в європейський Green Deal і водночас врахувати виклики війни та відбудови.

Зведене узагальнення показує, що інституційна архітектура органічного сектору повинна бути багатовимірною: поєднувати нормативно-правове оновлення, цифровізацію, фінансову підтримку, науково-освітні інструменти та безпекові пріоритети.

Висновок. Стійке зростання органічного виробництва в Україні можливе лише за умови переходу від фрагментарних ініціатив до системної політики, яка одночасно відповідає європейським вимогам, враховує національні реалії війни та забезпечує довіру на міжнародних ринках, а саме:

1. Інституційна гармонізація з правом ЄС (Reg. 2018/848, Reg. 2021/2307) та інтеграція у TRACES створять передбачувані умови для виробників і експортерів.

2. MRV/KPI 2025–2030 забезпечує вимірюваність політики та дозволяє оцінювати не лише обсяги, а й якість органічного сектору.

3. Дорожня карта окреслює реалістичний шлях від нормативних змін до цифрової простежуваності й стабільної маржинальності експорту.

4. Переробка й МСП є ключем до підвищення доданої вартості, диверсифікації ринків та посилення економічної безпеки.

5. Безпековий вимір (розмінування, «зелені коридори», страхування ризиків) є критичним для відновлення та сталого розвитку органіки в умовах післявоєнної реконструкції.

Таким чином, інституційне забезпечення розвитку органічного виробництва – це не лише питання сертифікації чи маркування, а стратегічна архітектура довіри. Вона здатна перетворити суворі стандарти на джерело конкурентних переваг і зробити органіку важливим елементом післявоєнної відбудови, інтеграції у Green Deal та посилення ролі України у глобальній агропродовольчій системі.

Список використаних джерел:

1. European Parliament & Council. (2018, May 30). *Regulation (EU) 2018/848 on organic production and labelling of organic products* (consolidated 25.03.2025). EUR-Lex.
2. European Commission. (2021, Oct 21). *Commission Implementing Regulation (EU) 2021/2307 on documents and notifications for organic imports*. EUR-Lex.
3. Codex Alimentarius Commission. (1999/2013). *Guidelines for the Production, Processing, Labelling and Marketing of Organically Produced Foods (CAC/GL 32)*. FAO/WHO.
4. Верховна Рада України. (2018, July 10). Закон України № 2496-VIII «Про основні принципи та вимоги до органічного виробництва, обігу та маркування органічної продукції». [In Ukrainian].
5. Кабінет Міністрів України. (2019, Oct 23). Постанова № 970 «Про затвердження Порядку (детальних правил) органічного виробництва та обігу органічної продукції». [In Ukrainian].
6. Мінагрополітики України. (2019, Feb 22). Наказ № 67 «Про затвердження державного логотипа для органічної продукції» (із змінами). [In Ukrainian].
7. National Accreditation Agency of Ukraine. (2024). *Register of accredited product certification bodies (DSTU EN ISO/IEC 17065)*.

8. Федоров, М. М., Ходаківська, О. В., & Корчинська, С. Г. (2011). *Розвиток органічного виробництва* (монографія). Київ: ННЦ «Інститут аграрної економіки». 284 с. [In Ukrainian].
9. Ходаківська, О. В., & Корчинська, С. Г. (2011). Світова практика державного регулювання та підтримки органічного виробництва. *Вісник ХНТУСГ ім. П. Василенка*, (113), 418–423. [In Ukrainian].
10. Прутська, О. О., & Ходаківська, О. В. (2011). Органічне сільське господарство в США: реалії та перспективи для України. *Економіка АПК*, (12), 41–50. [In Ukrainian].
11. Ходаківська, О. В. (2020). Інституціональні засади регулювання органічного сільського господарства: європейська практика. *Матеріали міжнар. наук.-практ. конф. «Органічне виробництво і продовольча безпека»*, Житомир, 16–21. [In Ukrainian].
12. FiBL. (2024, Feb 23). *Ukrainian organic agriculture will not be defeated by the war* (news release).
13. OrganicInfo.ua. (2024, Dec 24). *Results of 2024 in the organic sector* (data as of end-2023).
14. Willer, H., Trávníček, J., Schlatter, B., & Kemper, L. (Eds.). (2024). *The World of Organic Agriculture: Statistics and Emerging Trends 2024*. FiBL/IFOAM.
15. Khodakivska, O. V. (2015). Ecologization of agrarian production: Modern challenges and perspectives of development. *Ekonomika APK*, (5), 43–47.
16. Khodakivska, O., Martyniuk, M., & Lupenko, Yu. (2023). Prospective analysis of the implementation of the “green” economy in the agricultural sector of Ukraine for the next 10 years. *Scientific Horizons*, 26(10), 163–179. <https://doi.org/10.48077/scihor10.2023.163>.
17. Khodakivska, O. V., Hnatenko, I. A., Dyachenko, T. O., & Sabiy, I. M. (2021). Models of entrepreneurship in terms of innovation economy and knowledge economy: Resource and cost management. *Investytsiyi: Praktyka ta Dosvid*, 15, 5–11. [In Ukrainian].
18. Саблук, П.Т., Ходаківська, О.В. (2012). Екологізація агропромислового виробництва – визначальна складова сучасної аграрної політики. *Перспективи екологізації аграрного виробництва в Україні: зб. наук. праць*. К.: ННЦ ІАЕ. 182 с. С. 3-12.
19. Vdovychenko, A., Ternovyi, Yu., Lazarenko, V., Kachkovskiy, O., & Fedorchenko, M. (2021). Prospects for the development of organic production in Ukraine under the European green deal. *Ekonomika APK*, 28(9), 31-40. <https://doi.org/10.32317/2221-1055.202109031>.
20. Khodakivska Olga, Kireytseva Olena, Zhylin Oleksii. (2020). Organic Production in Sustainable Rural Development: World Trends and Ukrainian Experience. *Education excellence and innovation management: a 2025 vision to sustain economic development during global challenges: Collection of scientific works. 35th IBIMA Conference (1-2 April 2020, Seville, Spain)*. 17491-17506 <https://ibima.org/accepted-paper/organic-production-in-sustainable-rural-development-world-trends-and-ukrainian-experience/>
21. Drebot, Oksana & Vysochanska, Mariia. (2024). Comprehensive analysis and assessment of the production and export potential of organic niche products. *Technology audit and production reserves*. 2. 41-45. 10.15587/2706-5448.2024.303578.
22. Ivanov, R., Hurtovyi, Y., & Ivanov, K. (2024). Problems of the Organic Agricultural Production Development as Threats to Ukraine’s Economic Security. *European Journal of Management Issues*, 32(2), 115-130. <https://doi.org/10.15421/192410>.

СУЧАСНІ КОНЦЕПЦІЇ УПРАВЛІННЯ БІЗНЕС-ПРОЦЕСАМИ ПІДПРИЄМСТВА

Микола Мірошніченко

ORCID ID: 0009-0005-0983-1147

здобувач третього навчально-наукового рівня освіти

кафедри соціально-економічних дисциплін

Дніпровський державний університет внутрішніх справ, Україна

В умовах стрімких змін бізнес-середовища, інтенсифікації конкуренції та зростання вимог до якості продуктів і послуг, традиційні методи управління втрачають свою ефективність, що обумовлює необхідність впровадження гнучких та адаптивних управлінських підходів. У цьому контексті особливої актуальності набуває процесний підхід до управління, відмінною особливістю якого є орієнтація на ефективність кінцевих результатів, прозорість бізнес-процесів та постійне підвищення їхньої якості.

Практичним інструментарієм процесного підходу є численні методології, які дозволяють інтегрувати технологічні, управлінські та аналітичні аспекти управління в діяльність керованого об'єкту. У цьому контексті особливу увагу привертають такі методології, як Lean methodology, Six Sigma, Total Quality Management (TQM), Business Process Reengineering (BPR), Process Mining та цикл PDCI, які забезпечують різні рівні глибиного аналізу, управління та вдосконалення бізнес-процесів. Відповідні методології мають свої специфічні переваги, сфери застосування та обмеження, що обумовлює необхідність їх порівняльного аналізу.

PDCI (Plan-Do-Check-Improve) є еволюційною методологією, яка є продовженням класичного циклу Демінга. PDCA є інструментом постійного вдосконалення в процесному управлінні, який активно використовується у стандартах якості [1]. Відповідна методика є фундаментальним механізмом безперервного організаційного вдосконалення бізнес-процесів, заснованим на ітераційному експериментуванні, аналізі даних і адаптивному навчанні. Відповідний підхід став ключовим елементом та основою більшості методик процесного підходу.

Методологія Lean (Lean methodology) є однією з провідних концепцій у сфері оптимізації бізнес-процесів, яка передбачає ідентифікацію та

усунення дій, що не створюють цінності [2]. Відповідна концепція акцентує увагу на візуалізації процесів, їх стандартизації та підвищенні адаптивності завдяки картуванню потоків створення цінності (Value Stream Mapping), безперервному вдосконаленню (Kaizen), візуального управління та стандартизації операцій [3]. Відповідна методологія забезпечує швидке впровадження змін і є ефективним інструментом для стабільних операційних процесів.

Методологія Six Sigma є сучасним інструментом удосконалення бізнес-процесів, який орієнтований на зменшення кількості дефектів та забезпечення стабільності виконання процесів. Основна мета полягає у досягненні максимально можливої якості за рахунок глибокого статистичного аналізу, системного підходу до покращення та поглибленого контролю за виконанням процесів. Ключовим елементом Six Sigma є цикл DMAIC (Define – Measure – Analyze – Improve – Control), який дозволяє системно підходити до вдосконалення процесів [4;5].

Total Quality Management (TQM) — це методологія, основою якої є філософія всеохоплюючого управління якістю, заснована на принципах постійного вдосконалення, залучення персоналу, орієнтації на клієнта та прийняття рішень на основі даних. Методологія TQM акцентує увагу на процесах як об'єктах управління та стандартизації [6].

Business Process Reengineering (BPR) – це методологія, яка націлена на фундаментальне переосмислення та радикальну перебудову бізнес-процесів з метою досягнення суттєвих покращень у критичних показниках ефективності [7]. Цей підхід є ефективним у випадках системних проблем або потреби у трансформації.

Process Mining є сучасною методологією для оптимізації бізнес-процесів, яка поєднує бізнес-аналітику та інструменти виявлення реального перебігу процесів на основі цифрових даних у інформаційних системах [8]. Цей підхід дозволяє виявити відхилення, вузькі місця та потенціал для автоматизації управління.

Доречно відзначити, що у науковій літературі представлені різноманітні методики процесного управління, кожна з яких має власні переваги залежно від умов і потреб організації. Методики Lean та PDCA націлені на безперервне вдосконалення бізнес процесів. Six Sigma передбачає удосконалення процесів шляхом аналізу та контролю варіативності. Методика TQM є всеохоплюючою філософією управління процесами та будується на культурі якості. Методика BPR є найбільш

радикальним підходом, орієнтованим на "перезапуск" системи управління. Методика Process Mining є цифровою основою для верифікації і оптимізації реальних процесів, що дозволяє уточнювати всі інші підходи.

Ретроспективний аналіз джерел підтверджує дієвість методик процесного управління як одного з найефективніших управлінських концепцій сучасності. Процесний підхід до управління є розглядом будь-якої діяльності як мережі пов'язаних між собою бізнес-процесів, які зорієнтовані не на функціональну структуру об'єкту управління, а на кінцевий результат, який полягає у створенні товарів або послуг, цінних для зовнішніх чи внутрішніх споживачів. Базисом процесного підходу є орієнтація на процес як елемент системи, який має власну атрибутику та структуру, а також забезпечує створення цінності для кінцевого споживача. Відповідний підхід є квінтесенцією найкращих практик удосконалення бізнес-процесів та управління результатами, сукупність яких забезпечує підвищення ефективності системи управління і конкурентоспроможності в умовах динамічного ринкового середовища та жорсткої конкурентної боротьби.

Список використаних джерел:

1. Deming W. E. (1986). *Out of the Crisis*. Cambridge, MA: MIT Press.
2. Bhamu, J. & Sangwan, K. S.(2014) Lean manufacturing: literature review and research issues. *International Journal of Operations & Production Management*; 34 (7): 876–940. DOI:<https://doi.org/10.1108/IJOPM-08-2012-0315>
3. Nikiforova, A. & Bicevska, Z. (2018). Application of LEAN Principles to Improve Business Processes: a Case Study in a Latvian IT Company. *Baltic Journal of Modern Computing*. DOI: 6. 10.22364/bjmc.2018.6.3.03.
4. Pyzdek, T. (2014). *The Six Sigma handbook : a complete guide for green belts, black belts, and managers at all levels*.
5. Antony, Jiju & Gupta, Sandeep & Sunder M, Vijaya & Ev, Gijo. (2018). Ten Commandments of Lean Six Sigma: a practitioners' perspective. *International Journal of Productivity and Performance Management*. DOI: 67. 1033-1044. 10.1108/IJPPM-07-2017-0170.
6. Oakland, J.S. (2014). *Total Quality Management and Operational Excellence: Text with Cases* (4th ed.). Routledge. DOI: <https://doi.org/10.4324/9781315815725>
7. Hammer M., Champy J. (1993). *Reengineering the Corporation: A Manifesto for Business Revolution*. New York: HarperBusiness.
8. Aalst, Wil. (2016). *Process Mining: Data Science in Action*. DOI: 10.1007/978-3-662-49851-4.

СЕКЦІЯ II. ФІНАНСИ ТА БАНКІВСЬКА СПРАВА; ОПОДАТКУВАННЯ, ОБЛІК І АУДИТ

ОБЧИСЛЕННЯ МЕТОДУ АМОРТИЗАЦІЇ НЕОБОРОТНИХ АКТИВІВ НА ОСНОВІ ЧИСТОГО ДОХОДУ ВІД РЕАЛІЗАЦІЇ ПОСЛУГ

Сук Петро Леонідович

ORCID ID: 0000-0002-8556-7123

*д-р екон. наук, професор, професор кафедри обліку і оподаткування
Відокремлений підрозділ Національного університету біоресурсів і
природокористування України «Ніжинський агротехнічний інститут», Україна*

Щоб підвищити продуктивність роботи підприємства повинні застосовувати необоротні активи.

Необоротні активи – це цінності, які можуть бути використані більше одного разу у процесі господарської діяльності підприємства, і котрі не будуть перетворені на гроші або списані у витрати протягом одного року (або операційного циклу, якщо він не перевищує один рік).

Щоб рівномірно розподілити вартість необоротних активів у витрати по періодах їх корисної експлуатації застосовують амортизацію. Її розраховують за різними методами. Наприклад, порахувати амортизацію необоротних активів можна за методом на основі чистого доходу від реалізації послуг.

Послуга – це сукупність дій, спрямованих на задоволення потреб клієнта. Прикладами послуг є робота, яку виконують перукарі, лікарі, юристи, механіки, банки, страхові компанії тощо. Державні послуги включають різні види діяльності, що виконуються великою кількістю людей (посадовців, службовців) та установ, що працюють на державу; до них можуть належати: електроенергія, питна вода, прибирання, телефон, телеграф, пошта, транспорт, освіта, інтернет, охорона здоров'я, соціальна допомога тощо. Послуги є нематеріальним еквівалентом товару. Послуга відрізняється від товару тим, що перша споживається та витрачається, тоді як друга зазвичай служить довше [1].

Доходом (виручкою) від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) є загальний дохід (виручка) від реалізації продукції, товарів, робіт або послуг без вирахування наданих знижок, повернення раніше проданих товарів та непрямих податків і зборів (податку на додану вартість, акцизного податку тощо).

Чистий дохід (виручка) від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) визначається шляхом вирахування з доходу від реалізації продукції, товарів, робіт, послуг наданих знижок, вартості повернутих раніше проданих товарів, доходів, що за договорами належать комітентам (принципалам тощо), та податків і зборів [2; 3].

Таким чином, чистий дохід (виручка) від реалізації послуг вираховується як різниця між доходом від реалізації послуг і наданими знижками, сумами повернених коштів за ненадані або надані неякісно послуги, доходами, що за договорами належать комітентам (принципалам тощо), та податків і зборів.

Чистий дохід (виручку) від реалізації послуг можна використовувати в якості бази для формування відповідного методу амортизації необоротних активів.

Інформацію про дохід (виручку) від реалізації послуг узагальнюють на субрахунку 703 “Дохід від реалізації робіт і послуг” рахунку 70 “Доходи від реалізації”.

На субрахунку 703 підприємства і організації, що надають послуги, реєструють інформацію про доходи від реалізації послуг, зокрема, дохід від орендних платежів за оренду об’єктів інвестиційної нерухомості, про результати зміни резервів незароблених премій.

За кредитом субрахунку 703 відображається збільшення (одержання) доходу, за дебетом – належна сума непрямих податків (акцизного податку, податку на додану вартість та інших, передбачених законодавством); результат операцій перестрахування (у кореспонденції з субрахунком 705 “Перестрахування”); результат зміни резервів незароблених премій (у страхових організаціях); та списання у порядку закриття на рахунок 79 “Фінансові результати” [4; 5].

Чистий дохід (виручка) від реалізації послуг обчислюється за формулою:

$$\text{ЧД(В)РП} = \text{Д(В)РП} - \text{НД} - \text{СПКНННП} - \text{ДДНК(П)} - \text{П} - \text{З},$$

де: ЧД(В)РП – чистий дохід (виручка) від реалізації послуг; Д(В)РП – дохід (виручка) від реалізації послуг; НД – надані знижки; СПКНННП – суми

повернених коштів за ненадані або надані неякісно послуги; ДДНК(П) – доходи, що за договорами належать комітентам (принципалам); П – податки; З – збори.

Річна сума амортизації за методом на основі чистого доходу від реалізації послуг вираховується множенням вартості, що амортизується (різниці між первісною і ліквідаційною вартістю) на коефіцієнт амортизації, який обраховується діленням чистого доходу від реалізації послуг за відповідні періоди на плановий обсяг чистого доходу від реалізації послуг за увесь період.

Прораховують амортизацію необоротних активів за методом на основі чистого доходу від реалізації послуг за формулами:

$$CA = (PB - LB) \times KA,$$

де: CA – сума амортизації; PB – первісна вартість об'єкта; LB – ліквідаційна вартість об'єкта; KA – коефіцієнт амортизації.

$$KA = OЧДВРП : ПОЧДВРП,$$

де: ОЧДВРП – плановий або фактичний обсяг чистого доходу (виручки) від реалізації послуг за окремі періоди; ПОЧДВРП – плановий обсяг чистого доходу (виручки) від реалізації послуг за увесь період.

Визначити метод амортизації необоротних активів на основі чистого доходу від реалізації послуг можна за іншим варіантом:

$$CA = OЧДВРП \times KA;$$

$$KA = (PB - LB) : ПОЧДВРП.$$

Обраховувати амортизацію необоротних активів за методом на основі чистого доходу від реалізації послуг можна двома способами: 1) від первісної (початкової) вартості необоротних активів; 2) від залишкової (балансової, поточної) вартості необоротних активів.

Розрахунок методу амортизації необоротних активів на основі чистого доходу від реалізації послуг покажемо на прикладі.

Приклад. Первісна (початкова) вартість необоротних активів – 154000 грн, строк корисного використання (експлуатації) – 18 років, ліквідаційна вартість – 1000 грн. Відтак, вартість, що амортизується, дорівнює 153000 грн (154000 – 1000 = 153000).

Протягом терміну корисної експлуатації необоротних активів очікується отримати 990000 грн чистого доходу від реалізації послуг, у тому числі: в 1-му році – 103000 грн, в 2-му році – 94000 грн, в 3-му році – 90000 грн, в 4-му році – 85000 грн, в 5-му році – 81000 грн, в 6-му році – 77000 грн, в 7-му році – 72000 грн, в 8-му році – 68000 грн, в 9-му році – 61000 грн, в 10-му році – 57000 грн, в 11-му році – 50000 грн, в 12-му році – 36000 грн, в 13-му році – 32000 грн, в 14-му році – 28000 грн, в 15-му році – 20000 грн, в 16-му році – 17000 грн, в 17-му році – 12000 грн, в 18-му році – 7000 грн.

Величини коефіцієнтів амортизації становлять: за 1-й рік – 0,1040 ($103000 : 990000 = 0,1040$), за 2-й рік – 0,0949 ($94000 : 990000 = 0,0949$), за 3-й рік – 0,0909 ($90000 : 990000 = 0,0909$), за 4-й рік – 0,0859 ($85000 : 990000 = 0,0859$), за 5-й рік – 0,0818 ($81000 : 990000 = 0,0818$), за 6-й рік – 0,0778 ($77000 : 990000 = 0,0778$), за 7-й рік – 0,0727 ($72000 : 990000 = 0,0727$), за 8-й рік – 0,0687 ($68000 : 990000 = 0,0687$), за 9-й рік – 0,0616 ($61000 : 990000 = 0,0616$), за 10-й рік – 0,0576 ($57000 : 990000 = 0,0576$), за 11-й рік – 0,0505 ($50000 : 990000 = 0,0505$), за 12-й рік – 0,0364 ($36000 : 990000 = 0,0364$), за 13-й рік – 0,0323 ($32000 : 990000 = 0,0323$), за 14-й рік – 0,0283 ($28000 : 990000 = 0,0283$), за 15-й рік – 0,0202 ($20000 : 990000 = 0,0202$), за 16-й рік – 0,0172 ($17000 : 990000 = 0,0172$), за 17-й рік – 0,0121 ($12000 : 990000 = 0,0121$), за 18-й рік – 0,0071 ($7000 : 990000 = 0,0071$).

Порядок визначення 1-го способу (від первісної (початкової) вартості необоротних активів) методу на основі чистого доходу від реалізації послуг проілюстровано в таблиці 1.

Таблиця 1

Нарахування амортизації необоротних активів за методом на основі чистого доходу від реалізації послуг за 1-м способом (від первісної (початкової) вартості необоротних активів)

Рік	Вартість, що амортизується, грн	Чистий дохід від реалізації послуг, грн	Коефіцієнти амортизації	Річна сума амортизації, грн
1	153000	103000	0,1040	15912
2	153000	94000	0,0949	14520
3	153000	90000	0,0909	13907
4	153000	85000	0,0859	13143
5	153000	81000	0,0818	12515
6	153000	77000	0,0778	11903
7	153000	72000	0,0727	11123

Продовження табл. 1

Рік	Вартість, що амортизується, грн	Чистий дохід від реалізації послуг, грн	Коефіцієнти амортизації	Річна сума амортизації, грн
8	153000	68000	0,0687	10511
9	153000	61000	0,0616	9425
10	153000	57000	0,0576	8813
11	153000	50000	0,0505	7727
12	153000	36000	0,0364	5569
13	153000	32000	0,0323	4942
14	153000	28000	0,0283	4330
15	153000	20000	0,0202	3091
16	153000	17000	0,0172	2632
17	153000	12000	0,0121	1851
18	153000	7000	0,0071	1086
x	Разом	990000	1	153000

[авторська розробка]

З показників таблиці 1 можна переконатись, що при розрахунку 1-го способу (від первісної (початкової) вартості необоротних активів) методу на основі чистого доходу від реалізації послуг здійснюється повний розподіл вартості необоротних активів протягом строку їх корисного використання (експлуатації).

Калькуляцію 2-го способу (від залишкової (балансової, поточної) вартості необоротних активів) методу на основі чистого доходу від реалізації послуг наведено в таблиці 2.

Таблиця 2

Нарахування амортизації необоротних активів за методом на основі чистого доходу від реалізації послуг за 2-м способом (від залишкової (балансової, поточної) вартості необоротних активів)

Рік	Вартість, що амортизується, грн	Чистий дохід від реалізації послуг, грн	Коефіцієнти амортизації	Річна сума амортизації, грн
1	153000	103000	0,1040	15912
2	137088	94000	0,0949	13010
3	124078	90000	0,0909	11279
4	112799	85000	0,0859	9689
5	103110	81000	0,0818	8434
6	94676	77000	0,0778	7366
7	87310	72000	0,0727	6347
8	80963	68000	0,0687	5562
9	75401	61000	0,0616	4645

Продовження табл. 2

Рік	Вартість, що амортизується, грн	Чистий дохід від реалізації послуг, грн	Коефіцієнти амортизації	Річна сума амортизації, грн
10	70756	57000	0,0576	4076
11	66680	50000	0,0505	3367
12	63313	36000	0,0364	2305
13	61008	32000	0,0323	1971
14	59037	28000	0,0283	1671
15	57366	20000	0,0202	1159
16	56207	17000	0,0172	967
17	55240	12000	0,0121	668
18	54572	7000	0,0071	54572
x	Разом	990000	1	153000

[авторська розробка]

З даних таблиці 2 можна побачити, що при визначенні методу на основі чистого доходу від реалізації послуг за 2-м способом (від залишкової (балансової, поточної) вартості необоротних активів) в останньому році утворюється нерозподілений залишок (54572 грн), який не відраховується згідно коефіцієнту амортизації, а списується у витрати періоду.

Висновки. Амортизацію необоротних активів можна розраховувати за методом на основі чистого доходу від реалізації послуг.

Чистий дохід (виручка) від реалізації послуг обраховується шляхом вирахування з доходу від реалізації послуг наданих знижок, сум повернених коштів за ненадані або надані неякісно послуги, доходів, що за договорами належать комітентам (принципалам тощо), та податків і зборів [2; 3].

На основі чистого доходу (виручки) від реалізації послуг можна створювати метод амортизації необоротних активів.

Прорахунок амортизації необоротних активів за методом на основі чистого доходу від реалізації послуг можна робити двома способами: 1) від первісної (початкової) вартості необоротних активів; 2) від залишкової (балансової, поточної) вартості необоротних активів.

Список використаних джерел:

1. Servicio (economía) (8 de septiembre de 2025). Вилучено з : [https://es.wikipedia.org/wiki/Servicio_\(economía\)](https://es.wikipedia.org/wiki/Servicio_(economía)).
2. Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 1 "Загальні вимоги до фінансової звітності": Наказ Міністерства фінансів України від 07 лютого 2013 р. № 73. Вилучено з : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0336-13#Text>.

3. Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 15 “Дохід” (Наказ Міністерства фінансів України). № 290. (1999). Вилучено з: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0860-99#Text>.
4. План рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій (Наказ Міністерства фінансів України). № 1591. (2011). Вилучено з : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1557-11#Text>.
5. Інструкція про застосування Плану рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій (Наказ Міністерства фінансів України). № 291. (1999). Вилучено з : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0893-99#Text>.

ПОСТАНОВА ЗАДАЧІ МОДЕЛЮВАННЯ ЧУТЛИВОСТІ ІНВЕСТИЦІЙНОГО ПРОЕКТУ ВКЛАДЕНЬ У НЕРУХОМІСТЬ

Пронін Альберт Альбертович

аспірант

Національний технічний університет

«Харківський політехнічний інститут», Україна

Оскільки для сучасних умов функціонування ринку нерухомості властиві високий рівень невизначеності та волатильності ключових параметрів, то вельми необхідною бачиться розробка ефективних інструментів оцінювання ризиків інвестиційних проектів. З огляду на це особливої актуальності набуває такий аналіз чутливості інвестиційних рішень у сфері нерухомості, який враховує зростаючу складність факторів впливу на прибутковість вкладень. Традиційні методи оцінки інвестиційної привабливості проектів у нерухомості часто не враховують динамічну природу ринкових умов та взаємозв'язки між різними групами ризикових факторів. Головною проблемою є необхідність створення комплексного підходу до моделювання чутливості інвестиційних проектів у нерухомості, який врахує динамічну природу взаємодії факторів ризику та їх часову залежність, а також залучить до розрахунку специфічні особливості ринку нерухомості, такі як неліквідність активів, територіальна диференціація цін, циклічність ринкових коливань та вплив регулятивних чинників.

Метою дослідження є постановки задачі моделювання чутливості інвестиційного проекту вкладень у нерухомість з урахуванням багатофакторної природи ризиків та динамічних взаємозв'язків між ключовими параметрами проекту. З точки зору реалізації поставленої мети слід зазначити, що постановка задачі моделювання чутливості інвестиційного проекту у нерухомості є типовою проблемою оптимізації, де цільовою функцією виступає показник ефективності інвестицій, а обмеженнями є множина допустимих значень ключових параметрів проекту. Математична постановка задачі передбачає визначення функціональної залежності між результируючим показником ефективності та вектором вхідних змінних, що характеризують різні аспекти

інвестиційного проекту. Тобто для результуючого показнику ефективності інвестиційного проекту у нерухомості задається функція $F(X)$, де $X = (x_1, x_2, \dots, x_n)$ є вектором параметрів проекту. Компоненти вектора X включають такі групи факторів як ринкові параметри, фінансові характеристики проекту, технічні особливості об'єкту нерухомості та зовнішні економічні умови. Задача моделювання чутливості полягає у визначенні часткових похідних $\partial F / \partial x_i$ для кожного параметру та аналізі їх поведінки в околі базового сценарію розвитку проекту. Подальшим розвитком такого моделювання є інтеграція стохастичного підходу з детерміністичним аналізом чутливості, що забезпечує більш точну оцінку ризиків в умовах невизначеності ринкових параметрів. Моделювання може передбачати, наприклад, використання методу Монте-Карло для генерації множини сценаріїв розвитку проекту з подальшим застосуванням регресійного аналізу для виявлення значущих факторів впливу.

В контексті ринку нерухомості ключовими факторами ризику є ринкова вартість квадратного метра V , що залежить від локації та типу об'єкта. Коефіцієнт заповнюваності α буде відображати попит на конкретному сегменті ринку. Також слід врахувати темп зростання орендних ставок g , операційні витрати утримання C , регулятивні ризики R змін в оподаткуванні, інфраструктурні зміни I та макроекономічні показники M типу інфляції. Ключовою для нерухомості особливістю є сильна географічна диференціація факторів ризику. Локальні фактори L включають демографічні тенденції району, розвиток транспортної інфраструктури, екологічну ситуацію та соціально-економічний статус території. Ці фактори мають тривалий період впливу та можуть кардинально змінювати привабливість локації протягом життєвого циклу проекту. Результуючий показник ефективності інвестиційного проекту NPV представимо як функцію $NPV = F(V, \alpha, g, C, R, I, M, L)$, де кожен фактор характеризується специфічним розподілом ймовірностей та часовою динамікою. Для нерухомості критичним є врахування циклічності ринку через автокореляційну структуру факторів та їх довгострокові тренди. Ринкова вартість за такого підходу моделюється з урахуванням локальних циклів: $V(t) = V_0 \cdot \exp(\mu_t t + \sigma_v W_v(t) + \phi_v V(t-1))$, де $W_v(t)$, де ϕ_v буде характеризувати персистентність цінкових шоків. Відповідний коефіцієнт заповнюваності буде залежати від стану локального ринку та макроекономічних умов $\alpha(t) = \bar{\alpha} + \beta_1 M(t) + \beta_2 L(t) +$

$\varepsilon_a(t)$, де β як коефіцієнт регресії показує силу та напрямок впливу кожного фактора на результируючий показник ефективності.

У разі застосування симуляція за методом Монте-Карло необхідною є адаптація до специфіки нерухомості через моделювання довгострокових трендів та циклічних коливань. За такого підходу сценаріїв доцільно генерувати для горизонту планування у 10-30 років з урахуванням серійної кореляції факторів. Кожен сценарій має включати траєкторії розвитку ключових змінних та моделі регулятивних ризиків, заданих через дискретні зміни в зонуванні (можна представити процесами Пуассона з інтенсивністю λ_r). Інфраструктурні зміни моделюються як рідкісні події з високим впливом на вартість проекту.

Для врахування порогових значень під час моделювання доречним є введення нелінійних функцій (f_1, f_2, f_3, f_4), що будуть відображати описані специфічні особливості нерухомості та розкривати чутливість до вартості (β_v), заповнюваності (β_a), зростання орендних ставок (β^g) та операційних витрат (β^c):

$$NPV = \beta_0 + \beta_v f_1(V) + \beta_a f_2(\alpha) + \beta^g f_3(g) + \beta^c C + \beta_r R + \beta^I I + \beta^M M + \beta^L f_4(L) + \varepsilon \quad (1)$$

Аналіз чутливості для нерухомості включає оцінку як короткострокової, так і довгострокової реакції інвестиційного проекту на зміни факторів, що відображає інерційність ринку нерухомості для різних часових горизонтів. При цьому особливе значення набуває аналіз чутливості до локаційних факторів через їх критичний вплив на довгострокову вартість активу. Оцінюється географічна диверсифікація ризиків та можливості хеджування через інвестування в різні локації або типи нерухомості. При емпіричному підтвердженні, яке становитиме перспективи подальших розробок автора, модель буде калібруватися на основі історичних даних конкретних ринків нерухомості з урахуванням їх специфічних циклів та структурних особливостей. Результати такого калібрування постануть базисом формування стратегії входу та виходу з проекту, оптимізації структури фінансування та розроблення планів ризик-менеджменту. Актуальним напрямом є також адаптація моделі до специфічних сегментів ринку нерухомості.

ФІНАНСУВАННЯ ТЕРИТОРІЙ ПРИРОДНО-ЗАПОВІДНОГО ФОНДУ В УКРАЇНІ: ІНСТИТУЦІЙНЕ ПІДГРУНТЯ ТА ОСНОВНІ ТЕНДЕНЦІЇ

Громов Сергій Сергійович

аспірант

Національний університет біоресурсів і природокористування України, Україна

Фінансування територій природно-заповідного фонду виступає невід'ємною складовою фінансово-інвестиційного забезпечення охорони навколишнього природного середовища наряду із запобіганням забруднення довкілля, зокрема забезпеченням очищення зворотних вод, обмеженням викидів шкідливих речовин в атмосферне повітря, захистом від забруднення ґрунтів, ґрунтових та підземних вод, раціоналізацією використання природних ресурсів, утилізацією відходів, а також іншими видами природоохоронної діяльності. В цілому динаміка фінансування територій природно-заповідного фонду вписується у загальний тренд відтворення природно-ресурсного потенціалу та охорони довкілля.

Прикметна риса євроінтеграційного вектору розвитку природоохоронної галузі України – це розширення площі територій природно-заповідного фонду відповідно до вимог ЄС. Протягом 2014-2025 років унаслідок російської збройної агресії було знищено унікальні лісові біогеоценози та водно-болотні угіддя, а також порушено сформовані роками ландшафти. Саме за рахунок таких територій необхідно розширювати площу територій природно-заповідного фонду, що, з однієї сторони, сформує передумови для їх відновлення та відтворення, а з другої – дасть можливість виконати вимоги ЄС щодо розширення ареалу природоохоронних територій. Також так вдасться усунути рецидив попередніх років, коли вимоги ЄС щодо розширення площі територій природно-заповідного фонду виконували суто за рахунок земель лісогосподарського призначення, що звужувало територіальний базис виробничо-господарської діяльності постійних лісокористувачів [1, с. 400].

В цілому збереження природно-заповідного фонду не є однією з найбільш капіталомістких статей видатків Зведеного бюджету України на охорону довкілля. Зокрема, частка видатків на збереження природно-

заповідного фонду у сукупних видатках Зведеного бюджету України на охорону навколишнього природного середовища становила у 2007 році 4,4%, у 2010 році – 7,6%, у 2013 році – 1,6%, у 2016 році – 4,1%, у 2020 році – 6,8%, у 2022 році – 17,5%, у 2023 році – 14,5%. Тобто у 2023 році порівняно з 2007 роком частка видатків на збереження природно-заповідного фонду у сукупних публічних видатках зросла на 10,1 процентного пункту або у 3,3 рази. Динаміка даного показника наглядно демонструє підвищення вагомості збереження природно-заповідного фонду у публічному фінансуванні природоохоронної діяльності в цілому.

Прикметною рисою публічного фінансування процесів збереження природно-заповідного фонду є те, що більша частина видатків фінансується із загального фонду Зведеного бюджету України. Зокрема, у 2023 році порівняно з 2007 роком сума видатків загального фонду Зведеного бюджету України на збереження природно-заповідного фонду зросла на 715,0 млн грн або у 13,8 рази. Найбільш детермінуючий вплив на значне зростання вказаної статті публічних видатків на фінансування природоохоронної діяльності справило механічне нарощення видатків у зв'язку з інфляційно-девальваційними процесами, а також реальне збільшення видатків у зв'язку з потребою у виконанні вимог ЄС щодо розширення площі земель природно-заповідного спрямування.

Висхідний тренд також спостерігається й у динаміці видатків спеціального фонду Зведеного бюджету України на збереження природно-заповідного фонду за період 2007-2023 років. Зокрема, у 2023 році порівняно з 2007 роком даний показник збільшився на 114,3 млн грн або у 3,7 рази. Створення спеціальних фондів екологічного спрямування у структурі публічних бюджетів різного таксономічного рівня виступає дієвим інструментом формування надійних джерел фінансування окремих видів природоохоронної діяльності, зокрема заходів по розширеному відтворенню, збереженню та примноженню біорізноманіття на територіях природно-заповідного фонду.

Найбільший перегин (варіаційний розмах) між обсягами фінансування загального та спеціального фондів Зведеного бюджету України мав місце у 2016-2023 роках. За цей період частка загального фонду коливалася в інтервалі 65,9-86,5%, а частка спеціального – в інтервалі 13,5-34,1%. За період 2007-2023 років переважання частки спеціального фонду над загальним у сукупному публічному фінансуванні збереження природно-заповідного фонду мало місце лише у 2015 році. За

цей рік частка спеціального фонду у сукупному публічному фінансуванні потреб природно-заповідної справи становила 57,5%.

Найбільший приріст сукупних публічних видатків у 2007-2023 роках забезпечувався за рахунок держбюджету, що свідчить про високий рівень централізації у розподілі фінансування заходів щодо збереження природно-заповідного фонду. Це, з однієї сторони, є закономірним, оскільки інститут природно-заповідної справи місцевого значення перебуває у латентному стані і спостерігається тренд домінування природоохоронних територій загальнонаціонального значення. Виходячи з необхідності поживлення процесів збереження та примноження біорізноманіття на природно-заповідних територіях у структурі публічних бюджетів різного таксономічного рівня доцільно формувати спеціальні фонди, що дасть можливість створити надійне джерело фінансування потреб природно-заповідних територій у випадку непрогнозованого виникнення техногенно-екологічних та природно-техногенних катастроф, а також руйнації протиповеневих та протипаводкових споруд.

Список використаних джерел:

1. Голян В., Ткачук В., Коробка Р., Костюк Т., Погуляйко Ю., Бардась В. Фінансово-інвестиційні виміри модернізації екологічної інфраструктури в Україні: воєнні, євроінтеграційні та децентралізаційні виклики. *Financial and Credit Activity Problems of Theory and Practice*. 2025. Том 4(63). С. 391–418. URL: <https://fkd.net.ua/index.php/fkd/article/view/4888/4429>.

ЦИФРОВІЗАЦІЯ МАЙНОВИХ РЕЄСТРІВ В УКРАЇНІ: МОЖЛИВОСТІ ТА ВИКЛИКИ

Райнова Лариса Борисівна

канд. екон. наук, старший науковий співробітник

відділу податкової політики і податкового регулювання

Державна навчально-наукова установа «Академія фінансового управління», Україна

Двокомпонентну (дуальну) кадастрово-реєстраційну систему, що передбачає ведення кадастрового обліку земельних ділянок через систему державного земельного кадастру, а реєстрацію прав власності на нерухоме майно – через Державний реєстр речових прав на нерухоме майно впроваджено в Україні ще в 2013 р. Проте й сьогодні серед основних викликів подальшого розвитку цієї системи залишається її наповнення актуальною та достовірною інформацією, а також усунення ще численних технічних помилок, що містяться у внесених до неї даних.

У сучасному світі стрімкого розвитку інформаційних технологій і цифрових інновацій оцифрування інформації стало однією з ключових стратегічних цілей для багатьох країн. Цей процес виходить за рамки звичайного технічного переведення паперових документів у цифровий формат, перетворюючись на ефективний інструмент, який сприяє не лише збереженню інформації, але й істотно полегшує швидкий і зручний доступ до неї. В умовах триваючої військової агресії для України ці аспекти набувають особливої актуальності.

Процес подальшого оцифрування технічної документації щодо прав власності на нерухомість, попри очевидні переваги, вимагає ґрунтовного аналізу та виваженого підходу до впровадження, з основним акцентом на гарантуванні якості, безпеки та доступності інформації. Використання цифрових технологій має стати не просто черговою новацією, а фундаментом для створення нової, справедливої та ефективної системи управління майном, яка б відповідала найвищим стандартам і враховувала інтереси громадян країни.

Подальші зусилля у зазначеній сфері мають бути зосереджені на впровадженні комплексного підходу, який поєднуватиме не лише перевірені міжнародні практики, технологічні нововведення, але і глибоке розуміння специфічних умов розвитку систем державної реєстрації в Україні, зокрема, триваючий частковий правовий вакуум,

випадки саботажу політичних рішень і законодавчих норм, а також наявність місцевих земельно-інформаційних систем із невизначеним правовим статусом [1].

Оцифрування архівів БТІ залишається ключовим етапом на шляху до підвищення прозорості та спрощення доступу до даних про власність на нерухомість. Інтеграція цифрових технологій в цю сферу сприятиме суттєвому підвищенню ефективності управління нерухомістю, забезпеченню правового захисту власників і мінімізації ризиків для майбутніх інвесторів. Водночас важливим аспектом є активне залучення громадськості до цього процесу. Відкритий доступ до інформації про права власності не тільки посилить довіру громадян до державних інституцій, але й сприятиме розвитку активного громадянського суспільства.

Наразі важливим є забезпечення обов'язкової участі органів місцевого самоврядування та БТІ у процесах оцифрування документів. Такий підхід продиктований тим, що попередні ініціативи Міністерства юстиції України, які орієнтувалися на добровільну участь цих суб'єктів у реєстраційних процедурах, виявилися недостатньо ефективними. Більше того, для впорядкування інформації, що міститься в чинному Державному земельному кадастрі необхідно продовжити перенесення даних із Державного реєстру земель – електронного реєстру у складі зазначеного Державного земельного кадастру, ведення якого забезпечувалось впродовж 2004–2012 рр. Також важливо додати відомості про всі земельні ділянки, права на які виникли до 1 січня 2013 р., втім дані про які не було внесено до Державного реєстру земель [2].

Досягнення належного рівня результативності зазначених заходів можливе лише за умови узгоджених дій державних інституцій, які повинні функціонувати як єдиний механізм. Відсутність координації та єдності призводитимуть до дублювання зусиль та розмивання відповідальності. Саме тому взаємодія між центральною владою та місцевими громадами має бути чітко злагодженою. Отже, беззаперечною є потреба в комплексному підході до вирішення проблеми цифровізації майнових реєстрів: від формування механізмів систематизації нормативно-правових актів до забезпечення місцевих органів влади необхідними матеріальними й кадровими ресурсами, проведення професійного навчання для їх працівників, удосконалення комунікації між централізованими і регіональними структурами та впровадження

цифрових технологій на кожному рівні. Особливої важливості набуває поступове й продумане впровадження змін.

Розвиток вітчизняної кадастрово-реєстраційної системи неможливий без достатнього фінансового забезпечення. Важливою складовою цього процесу має стати детальний аналіз прибутків і витрат, пов'язаних із функціонуванням системи. З огляду на світовий досвід, створення таких систем на початкових етапах потребує значних інвестицій у їх проектування, адаптацію та впровадження. Однак не менш важливо врахувати, що після запуску системи її підтримка, оновлення та модернізація також неодмінно потребуватимуть регулярних фінансових вкладень. Процес переходу до нових електронних систем є трудомістким і потребує часу, а іноді й додаткового навчання персоналу. Тому впровадження національної кадастрово-реєстраційної системи слід розглядати як довгострокову інвестицію, яка обумовлює тривалі терміни амортизації витрат, що будуть досить значними [3].

Отже, серед ключових рекомендацій щодо подальших змін варто виділити такі. По-перше, необхідно посилити координацію між міністерствами та місцевими органами влади з метою створення єдиної централізованої системи оцифрування, яка забезпечить узгодженість зазначених заходів та ефективну взаємодію на різних рівнях. По-друге, слід визначити чіткі механізми контролю та аудиту процесів цифровізації для запобігання ризикам фальсифікацій і можливих зловживань.

Особливу увагу варто приділити впровадженню таких процедур цифровізації документації, які гарантують належний рівень захисту і конфіденційності архівних даних як під час їх оцифрування, так і в процесі зберігання. Крім того, критично важливо, як зазначалось вище, врахувати фінансову складову цього процесу та забезпечити достатнє фінансування для покриття всіх необхідних витрат. Інтенсивне впровадження електронних систем на регіональному та галузевому рівнях, хоча і сприятиме оптимізації низки процесів, вимагатиме значних ресурсів для реалізації поставлених завдань.

Міністерству юстиції України та Міністерству розвитку громад, територій і інфраструктури України, зокрема, необхідно:

- створити детальний алгоритм оцифрування документів, який враховуватиме їх хронологічну і тематичну класифікацію та забезпечуватиме збереження цілісності даних під час переносу в електронний формат;

- визначити стандарти якості сканування й чіткі вимоги до електронного архівування документів, особливо тих, що мають історичну значущість або містять державну таємницю;

- передбачити відповідне фінансування і технічну підтримку процесу оцифрування архівів, враховуючи необхідність зберігання паперових версій протягом установленого десятирічного періоду;

- запровадити систему моніторингу та аудиту процесу оцифрування для гарантування прозорості й дотримання встановлених процедур.

Низку відповідних заходів має бути вжито і з боку Міністерства цифрової трансформації України, серед яких:

- забезпечення підтримки Міністерства юстиції та Міністерства інфраструктури у процесі оцифрування архівів шляхом розробки відповідних інформаційних систем та надання технічної допомоги;

- розробка та впровадження електронних курсів й навчальних програм для підготовки державних службовців і спеціалістів, які займаються оцифруванням архівів та веденням електронних реєстрів;

- гарантування високого рівня захисту даних в оцифрованих системах, що стане ключовим фактором формування до них довіри громадян [4].

Список використаних джерел:

1. Козлова Т.В., Коваль О.А. Сучасні європейські системи кадастру та реєстру прав. Scientific Journal «ScienceRise». 2015. Vol. 1, № 1(6). С. 19–23. URL: <https://doi.org/10.15587/2313-8416.2015.36005>.
2. Сімонова Л. Кадастровий голод. *Дзеркало тижня*. 2020. 11 січ. (№ 1277). URL: https://zn.ua/ukr/macrolevel/kadastroviy-golod-335256_.html.
3. Mika M., Siejka M., Stręk Ż., Hudecová, L. General problems of the cadastre system – case study in Poland. *Acta Scientiarum Polonorum, Administratio Locorum*. 2024. Vol. 23, № 2. P. 281–302. URL: <https://doi.org/10.31648/aspal.9641>.
4. Оцифрування технічної документації: внутрішні виклики в Україні та міжнародний досвід. Right to Protection Charitable Fund. December 30, 2023. URL: <https://r2p.org.ua/en/page/otsyfruvannia-tekhnichnoi-dokumentatsii-vnutrishni-vyklyky-v-ukraini-ta-mizhnarodnyi-dosvid>.

СЕКЦІЯ III. МАРКЕТИНГОВА ТА ЛОГІСТИЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ

ЕКОСИСТЕМНИЙ ПІДХІД ДО ВПРОВАДЖЕННЯ МАРКЕТИНГОВИХ ІННОВАЦІЙ У МІЖНАРОДНОМУ УПРАВЛІННІ БРЕНДОМ

Пазій Дмитро Станіславович

аспірант

*Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут»,
Україна*

Сучасний глобальний ринок характеризується високою динамічністю, різного роду цифровими трансформаціями, а також зростаючими вимогами споживачів до персоналізації брендового досвіду. У цьому контексті традиційні лінійні моделі управління брендом виявляються недостатньо ефективними для забезпечення сталої конкурентоспроможності на міжнародних ринках. Відповідно поступово сформувався екосистемний підхід до брендінгу, що розглядає останній як складну адаптивну систему взаємопов'язаних елементів, узгодження яких створює підґрунтя інтеграції маркетингових інновацій у міжнародний брендинг. Ключова проблема про цьому полягає у відсутності цілісної концептуальної моделі, яка б дозволила ефективно координувати впровадження маркетингових інновацій в умовах складної багаторівневої структури міжнародного бренд-менеджменту. Існуючі підходи зосереджені переважно на окремих аспектах інноваційної діяльності або локальній адаптації брендових стратегій. Відповідно не враховують системних взаємозв'язків між різними рівнями брендової екосистеми. Концепція екосистемного підходу базується на теорії складних адаптивних систем та концепції співтворення цінності. На відміну від традиційного лінійного підходу до управління брендом, екосистемна модель розглядає бренд як мережу взаємопов'язаних акторів, які спільно створюють та надають цінність бренду. Ця парадигма особливо актуальна для міжнародного контексту, де культурні,

економічні та регуляторні відмінності між ринками створюють додаткові виклики для координації маркетингових інновацій.

На концептуальному рівні модель екосистеми брендінгу повинна включати чотири взаємопов'язані рівні: корпоративний, регіональний, локальний та споживчий. Тобто виділені рівні відповідають ієрархічній структурі суспільства. Кожен такий рівень характеризується специфічними для розробки та впровадження маркетингових інновацій функціями. Корпоративний рівень забезпечує стратегічне планування та координацію глобальних ініціатив. Регіональний рівень адаптує глобальні стратегії до специфіки макрорегіонів. Локальний рівень імплементує кастомізовані рішення на національних ринках, тоді як споживчий рівень генерує зворотний зв'язок та ініціює нові ідеї для інновацій. Ключовою особливістю екосистемного підходу є наявність горизонтальних та вертикальних зв'язків між різними учасниками маркетингової взаємодії. Горизонтальні зв'язки забезпечують обмін знаннями та ресурсами між подібними за функціональними характеристиками учасниками екосистеми, тоді як вертикальні зв'язки координують діяльність між різними рівнями ієрархії. Ця дуальна структура дозволяє досягти оптимального балансу між глобальною узгодженістю та локальною релевантністю маркетингових інновацій.

Впровадження маркетингових інновацій у рамках екосистемного підходу здійснюється через систему інтерактивних механізмів, які включають виявлення можливостей, мобілізацію ресурсів та трансформацію. Механізм виявлення можливостей забезпечує постійний моніторинг зовнішнього середовища й аналіз поведінкових патернів споживачів для виявлення нових загроз і шансів. Механізм мобілізації ресурсів передбачає залучення компетенцій для реалізації знайдених можливостей, зокрема формування міжфункціональних команд і створення тимчасових альянсів із партнерами. Механізм трансформації забезпечує адаптацію організаційних структур та процесів до нових умов. Особливістю екосистемного підходу також є те, що описані механізми функціонують одночасно на всіх рівнях екосистеми, створюючи ефект синергії та прискорюючи процес дифузії інновацій. Крім того, децентралізована структура екосистеми дозволяє ініціювати інноваційні проекти не лише з корпоративного центру, але й з периферійних підрозділів, підвищуючи адаптивність.

ЛАНЦЮГИ ПОСТАВОК ЄС ЯК ЕЛЕМЕНТ УПРАВЛІННЯ ЖИТТЄВИМ ЦИКЛОМ ТОВАРУ В ЕНЕРГЕТИЦІ

Черній Рустам Олександрович

здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти
Сумський Національний Аграрний Університет, Україна

Науковий керівник: Муштай Валентина Анатоліївна

канд. екон. наук, доцент кафедри маркетингу та логістики
Сумський Національний Аграрний Університет, Україна

Перехід до «зеленої» енергетики та вразливості ланцюгів поставок. Перехід Європейського Союзу до енергетичної незалежності, прискорений геополітичними викликами та амбітними цілями Європейського зеленого курсу та Плану REPowerEU, створює новий виклик. Відмовляючись від залежності від російського викопного палива, ЄС створює нову, але не менш критичну залежність — від Китаю, який домінує у виробництві компонентів та переробці критичної сировини для нових енергетичних технологій.

Ця залежність проявляється у трьох ключових секторах: сонячна енергетика, вітрова енергетика та СНЕ (системи зберігання електроенергії).

КНР контролює понад 80% усіх етапів виробництва сонячних панелей, від полікремнію до готових модулів. Понад 95% сонячних панелей, що використовуються в ЄС, імпортуються з Китаю [1]. Дешевий імпорт, субсидований китайським урядом, призвів до значних фінансових втрат та банкрутств європейських виробників, таких як Meyer Burger та Solarwatt [3]. Фактично, це може бути одним з елементів стратегії КНР як монополіста на ринку сировини та готових продуктів, яка полягає в дотаційному демпінгу з метою обмеження конкуренції інших виробників в світі, які просто не можуть надати кінцевому споживачу такий самий рівень цін і як наслідок – відсутня економічна доцільність виробництва та інвестицій.

У випадку вітрової генерації, великі компоненти, як-от лопаті та вежі, хоч і виробляються регіонально, однак справжня вразливість криється в рідкісноземельних елементах (РЗЕ). Китай контролює понад 85% світової потужності з видобутку та переробки РЗЕ, а

європейська промисловість повністю залежить від його імпорту [2]. Китай може використовувати цей контроль як інструмент геополітичного тиску, запроваджуючи експортні обмеження [2], при тому, що ЄС не може здійснювати протекціоністську діяльність, оскільки є лише одним з ринків збуту для КНР і має обмежені можливості в зворотному тиску.

Так само, як і в сонячній енергетиці, ланцюги поставок акумуляторних технологій значною мірою контролюються Китаєм. Країна переробляє понад 50% світового кобальту, літію та нікелю і контролює 70-90% світового ринку акумуляторних елементів [4].

Оскільки ці технології мають обмежений термін служби і потребують значної кількості критичної сировини, ця ситуація створює необхідність переосмислити підхід до їх виробництва, використання та утилізації. У цьому контексті ключовим завданням для ЄС стає не лише диверсифікація поставок, а й розробка комплексної стратегії управління життєвим циклом товару.

Стратегії управління життєвим циклом продукту та подовження його служби. Оскільки отримувати нові технології, сировину та готові інноваційні продукти з часом може стати складніше через розуміння енергетичної безпеки, інтелектуальної автономності та зміну підходу до залежних економічних відносин, слід вже зараз адаптовувати підходи до використання наявного ресурсу, або проводити масові інвестиції в новітні технології без РЗЕ, або таких, які можуть бути добутими та переробленими (сформувавши додану вартість) товари.

Однією з таких адаптацій є циркуляційна економіка. Циркулярна економіка є системним підходом, що протистоїть традиційній лінійній моделі "видобувай-виробляй-викидай". Вона ґрунтується на трьох ключових принципах:

1. Усунення відходів і забруднення: Запобігання утворенню відходів на етапі проектування.

2. Циркуляція продуктів і матеріалів: Подовження терміну служби продуктів через повторне використання, ремонт, відновлення, переробку.

3. Відновлення природи: Регенерація природних систем.

Інтеграція циркулярної економіки в сектор відновлюваної енергетики має значні переваги. Вона створює вторинні потоки матеріалів, що зменшує залежність від первинних ресурсів і підвищує стійкість ланцюгів поставок.² Це також сприяє зниженню негативного

впливу на довкілля та підвищує економічну життєздатність сектору, створюючи нові бізнес-моделі [5].

Ефективне управління життєвим циклом вимагає багатогранного підходу, що починається ще на етапі проєктування продукту та продовжується протягом усього його життєвого шляху.

На етапі розробки продукту необхідно закладати принципи, що полегшують його подальший ремонт, демонтаж та переробку. Це включає використання модульних конструкцій та вибір довговічних матеріалів, що дозволяють замінювати лише окремі компоненти, а не всю систему. Наприклад, деякі виробники вітрових турбін, як-от Siemens Gamesa (Південна Корея), вже експериментують із лопатями з термопластичних матеріалів, які легше переробляються [6].

Політична відповідь ЄС та майбутні виклики. ЄС визнає необхідність зміцнення своєї стійкості, що відображено в ключових політичних ініціативах. Закон про критичну сировину (CRMA) встановлює цілі щодо внутрішнього видобутку (10%), повної переробки (40%) та рециркуляції (25%) критичної сировини до 2030 року [7]. Однак, існує значний розрив між амбіціями та реалізацією, оскільки бюрократичні затримки, особливо у наданні дозволів, можуть уповільнити прогрес.

Інвестиції в нові технології без сформованих ринків можуть побудувати абсолютні нові продукти енергетичної ефективності та ланцюги доданої вартості (цінності), пов'язані з ними, що будуть замкнені виключно всередині Європи та будуть створювати нові експортні можливості. Ці можливості, в свою чергу, можуть ставати вже якраз важелями впливу для кожних окремих країн та Європи в цілому в торгівельних війнах та принципах протекціонізму, які зараз все більше розпалюються в світовій економіці та глобалізації.

Для подолання цих викликів необхідний комплексний підхід, що включає не лише політичну волю, але й пряме фінансування, спрощення дозвільних процедур та стимулювання інновацій. Зосередження на циркулярній економіці та подовженні життєвого циклу продукції є не просто екологічним кроком, а стратегічною необхідністю для забезпечення справжньої енергетичної незалежності Європи в умовах глобальної конкуренції та геополітичної напруженості.

Список використаних джерел:

1. IEA. Solar PV Global Supply Chains. IEA Report, 2022. URL: <https://www.iea.org/reports/solar-pv-global-supply-chains/executive-summary> (дата звернення: 15.08.2025).

2. Joint Research Centre. Solutions for a resilient EU raw materials supply chain. JRC News, 2023. URL: https://joint-research-centre.ec.europa.eu/jrc-news-and-updates/solutions-resilient-eu-raw-materials-supply-chain-2023-03-16_en (дата звернення: 15.08.2025).
3. EUPD. European Solar Market 2024-2025. EUPD Research Report, 2024. URL: <https://eupd-group.com/european-solar-market-2024-2025-balancing-growth-challenges-and-opportunities/> (дата звернення: 15.08.2025).
4. JRC. Analysis of supply chain challenges for battery raw materials. JRC Report, 2022. URL: <https://rmis.jrc.ec.europa.eu/analysis-of-supply-chain-challenges-49b749> (дата звернення: 15.08.2025).
5. Enel Green Power. What is a circular economy. Website, 2025. URL: <https://www.enelgreenpower.com/learning-hub/sustainable-development/circular-economy> (дата звернення: 15.08.2025).
6. NZero. The Clean Energy Waste Problem. Blog, 2025. URL: <https://nzero.com/article/the-clean-energy-waste-problem-solar-panels-wind-turbines-and-batteries/> (дата звернення: 15.08.2025).
7. Ekotox. Закон про критичні сировинні матеріали. Стаття, 2024. URL: <https://ekotox.com.ua/%D0%BA%D1%80%D0%B8%D1%82%D0%B8%D1%87%D0%BD%D0%B0-%D1%81%D0%B8%D1%80%D0%BE%D0%B2%D0%B8%D0%BD%D0%B0/> (дата звернення: 15.08.2025).

СЕКЦІЯ IV. МЕНЕДЖМЕНТ, ПУБЛІЧНЕ УПРАВЛІННЯ ТА АДМІНІСТРУВАННЯ

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНІ ПЕРЕДУМОВИ РОЗВИТКУ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД

Буслаєв Василь Олександрович

ORCID ID: 0009-0003-8157-1306

аспірант кафедри державного управління,

публічного адміністрування та економічної політики

Харківський національний економічний університет ім. С. Кузнеця, Україна

Науковий керівник: Гавкалова Наталія Леонідівна

ORCID ID: 0000-0003-1208-9607

д-р. екон. наук, професор, завідувач кафедри державного управління, публічного
адміністрування та регіональної економіки

Харківський національний економічний університет ім. С. Кузнеця, Україна

Організаційно-економічні передумови розвитку територіальних громад є основою реалізації реформи децентралізації в Україні, започаткованої розпорядженням Кабінету Міністрів України № 333-р від 01.04.2014 [1]. Цей документ визначив добровільне об'єднання громад у об'єднані територіальні громади (ОТГ) як ключовий механізм реформування місцевого самоврядування. Процес об'єднання базується на розробці перспективних планів розвитку, які затверджуються обласними державними адміністраціями, що забезпечує інтеграцію економічних і соціальних пріоритетів регіонів [2]. Станом на 2021 рік утворено понад 1470 ОТГ, що охоплюють 60% території та 70% населення України, що свідчить про масштабність реформи [3]. Організаційні засади включають створення виконавчих органів ОТГ, які координують діяльність між рівнями влади, впровадження електронного врядування та залучення громадськості до планування [4]. Ці заходи сприяють підвищенню ефективності управління, однак потребують чіткого розмежування повноважень між центром і громадами [5].

Економічні передумови розвитку територіальних громад зосереджені на передачі фінансових ресурсів від держави до місцевих

бюджетів. Зміни до Бюджетного кодексу України (закон від 28.12.2014 № 79-VIII) та Податкового кодексу (2015) надали ОТГ право розпоряджатися 60% податку на доходи фізичних осіб, платою за землю та акцизним податком, що стало основою для фінансової автономії [6]. Ці ресурси спрямовуються на розвиток інфраструктури (будівництво доріг, водопостачання), соціальних послуг (освіта, медицина) та залучення інвестицій [7]. Державна стратегія регіонального розвитку на 2021–2027 роки (постанова КМУ № 695) передбачає щорічне фінансування через Державний фонд регіонального розвитку (ДФРР) у розмірі понад 10 млрд грн, що підтримує проекти модернізації [8]. Проте нерівномірність розподілу ресурсів між урбанізованими та сільськими громадами створює диспропорції, що вимагає диференційованого підходу до субвенцій [9].

Теоретичну основу організаційно-економічних передумов складають моделі ендогенного зростання (Р. Барро, П. Роммер), які акцентують на ролі локальних ресурсів і людського капіталу [10]. Ці теорії адаптовані до українських реалій через інтеграцію принципів субсидіарності з Європейської хартії місцевого самоврядування (1997) [11]. Аналіз літератури, зокрема праць В. М. Мамонова та О. В. Батанова, вказує на необхідність поєднання адміністративної реформи з економічними стимулами [12]. Зарубіжний досвід, як у Польщі з реформами 1990-х та залученням ЄС-фондів, чи у Франції з чітким розподілом повноважень, демонструє, що ефективність залежить від підготовки кадрів і інфраструктури [13]. У Німеччині федеральна модель забезпечує баланс між центром і землями, що може слугувати прикладом для України [14].

Реалізація організаційно-економічних передумов стикається з викликами, такими як недостатня спроможність малих громад (менше 5 тис. жителів), де адміністративні витрати перевищують доходи [15]. Дослідження свідчать про 7–10-кратне зростання доходів ОТГ у 2015–2020 роках завдяки фіскальній децентралізації, але сільські регіони відстають від урбанізованих [16]. Корупція в розподілі ресурсів та брак кваліфікованих управлінців ускладнюють процес [17]. Перспективи пов'язані з цифровізацією (ГІС, електронне врядування), що оптимізує ресурси, та підготовкою кадрів через програми МОН України [18]. Інтеграція з європейськими стандартами, як у рамках Угоди про асоціацію з ЄС, може посилити фінансову підтримку через гранти, забезпечуючи сталий розвиток громад [19].

Інфраструктура відіграє вирішальну роль у формуванні передумов розвитку громад. Будівництво доріг, модернізація закладів освіти та медицини, а також доступ до комунікацій є пріоритетами, які фінансуються з місцевих бюджетів і ДФРР [20]. Людський капітал, зокрема кваліфіковані управлінці та спеціалісти, є ключовим фактором успіху. Зарубіжний досвід Швеції, де громади інвестують у освіту та професійний розвиток, показує позитивний ефект на економіку [21]. В Україні це потребує розширення програм перепідготовки та залучення міжнародних експертів, що сприятиме підвищенню спроможності ОТГ [22].

Міжнародний контекст підкреслює важливість адаптації іноземного досвіду. У Данії децентралізація супроводжується сильною підтримкою місцевих ініціатив, у Великобританії – передачею повноважень регіонам через реформи 1990-х [23]. Ці моделі демонструють, що успіх залежить від координації між рівнями влади та залучення бізнесу [24]. Для України важливо адаптувати ці підходи, враховуючи воєнний стан та економічні обмеження [25]. Співпраця з міжнародними організаціями, такими як UNDP та OECD, може полегшити доступ до ресурсів і знань, сприяючи формуванню стійких громад [26].

Практичні аспекти реалізації передумов включають створення моніторингових систем для оцінки спроможності громад, як це реалізовано в Німеччині через регіональні індекси [27]. Рекомендується впровадження цифрових платформ для прозорості бюджетів, залучення громад до планування та партнерства з приватним сектором [28]. Розвиток інфраструктури через цільові субвенції та гранти ЄС може зрівняти шанси між громадами [29]. У довгостроковій перспективі це сприятиме економічному зростанню та соціальній згуртованості, адаптуючи громади до сучасних викликів [30].

Список використаних джерел:

1. Концепція реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні : розпорядження КМУ від 01.04.2014 № 333-р. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/247188847>.
2. Закон України «Про добровільне об'єднання територіальних громад» від 05.02.2015 № 157-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/157-19>.
3. Децентралізація в Україні. Офіційний портал. URL: <https://decentralization.gov.ua/>.
4. Про засади державної регіональної політики : Закон України від 05.02.2015 № 156-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/156-19>.
5. Мамонов В. М. Місцеве самоврядування в Україні: теорія і практика. – К.: Ніка-Центр, 2018. – 320 с.

6. Бюджетний кодекс України від 08.07.2010 № 2456-VI (зі змінами). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17>.
7. Податковий кодекс України від 02.12.2010 № 2755-VI (зі змінами). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>.
8. Державна стратегія регіонального розвитку на 2021–2027 роки : постанова КМУ від 05.08.2020 № 695. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-zatverdzhennya-derzhavnoyi-strategiyi-regionalnogo-rozvitku-na-2021-2027-roki-695>.
9. Служба статистики України. Регіональні статистичні дані. URL: <https://ukrstat.gov.ua/>.
10. Барро Р. Дж., Сала-і-Мартін Х. Економічне зростання. – М.: Юрайт, 2004. – 672 с.
11. Європейська хартія місцевого самоврядування. Ратифікована Законом України від 15.07.1997 № 452/97-ВР. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_036.
12. Батанов О. В. Децентралізація влади в Україні: організаційні аспекти. – Х.: ХНЕУ, 2019. – 245 с.
13. Swianiewicz P. Consolidation or Fragmentation? The Size of Local Governments in Central and Eastern Europe. – Local Government Studies, 2018. – Vol. 44, No. 3. – P. 345–362.
14. Bundesministerium des Innern. Federalism in Germany. – Berlin, 2020. – 150 s.
15. Монастирський А. О. Спроможність територіальних громад: виклики та рішення. – К.: Академія, 2021. – 198 с.
16. Децентралізація: фінансовий аспект. Аналітичний звіт. – К.: НІСД, 2020. – 134 с.
17. Transparency International Ukraine. Корупція в місцевих громадах. – К., 2022. – 87 с.
18. МОН України. Програми підготовки кадрів для ОТГ. URL: <https://mon.gov.ua/ua>.
19. Угода про асоціацію між Україною та ЄС. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011.
20. ДФРР. Звіт про реалізацію проектів. – К., 2023. – 56 с.
21. Swedish Association of Local Authorities and Regions. Local Governance in Sweden. – Stockholm, 2021. – 120 s.
22. UNDP в Україні. Підтримка децентралізації. URL: <https://www.undp.org/ukraine>.
23. Danish Ministry of Interior. Decentralization Policy. – Copenhagen, 2019. – 90 s.
24. UK Government. Devolution in the UK. – London, 2020. – 110 s.
25. OECD. Ukraine Reform Monitor. – Paris, 2023. – 75 s.
26. UNDP. Local Governance and Decentralization. – New York, 2022. – 140 s.
27. Statistisches Landesamt Baden-Württemberg. Regional Indices. – Stuttgart, 2021. – 95 s.
28. Європейська комісія. Гранти для регіонального розвитку. URL: https://ec.europa.eu/regional_policy.
29. Мінрегіон України. Субвенції для громад. URL: <https://minregion.gov.ua/>.
30. World Bank. Sustainable Development in Ukraine. – Washington, 2023. – 130 s.

ПЕРІОДИЗАЦІЯ РОЗВИТКУ БРЕНДИНГУ МІСТА ЯК ІНСТРУМЕНТУ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ

Новосьолов Іван Володимирович

ORCID ID: 0000-0001-6613-7059

Студент PhD спеціальності 281 «Публічне управління та адміністрування»

Асистент кафедри національної безпеки, публічного управління та адміністрування
Державний університет «Житомирська політехніка», Україна

Сучасні міста України стикаються з масштабними викликами повоєнної відбудови внаслідок війни, що охоплює подолання руйнувань інфраструктури та всі сфери життєдіяльності. За оцінками Світового банку (2025), прямі збитки, завдані інфраструктурі, сягають \$176 мільярдів, з сотнями населених пунктів, що потребують комплексного відновлення [1]. Однак відбудова не повинна обмежуватися поверненням до довоєнного стану («точки нуль»), а має передбачати створення якісно нових міських середовищ, орієнтованих на майбутнє, для економічного зростання, соціальної згуртованості та глобальної конкурентоспроможності. Це вимагає нових підходів державного управління для подолання наслідків війни. Брендінг міст як інструмент державної політики пропонує рішення, поєднуючи управління ідентичністю з економічними, соціальними та політичними цілями: позиціонування міст як привабливих для інвестицій і талантів, зміцнення громадянської гордості та залучення громад до відновлення.

З огляду на це, доцільно проаналізувати еволюцію підходів вчених до використання брендінгу як інструменту державної політики для визначення теоретичного підґрунтя дослідження. Проблематика брендінгу міст як інструменту державної політики висвітлюється в працях вчених з 1980-х років. Еволюція брендінгу як інструменту державної політики з 1980-х до тепер, а також подано на рис.1.

Таким чином, на рис.1 подано еволюцію брендінгу через чотири ключові етапи: початковий маркетинговий підхід (1980–1990-ті), формалізацію бренду як окремої дисципліни (2000-ті), критичний і партисипативний поворот (2010-ті) та фокус на стійкості й відновленні (після 2020 року).

Етап 1 (1980-1990). Концептуальні основи, закладені в 1980–1990-х роках, зосереджувалися на міському маркетингу, де міста розглядалися

Рис.1. Еволюція розвитку брендингу як інструменту державної політики

як об'єкти просування, подібні до продуктів. Зокрема, Філіп Котлер та співавтори (Philip Kotler, Donald Haider, Irving Rein, 1993) у праці «Маркетинг місць» розробили систематичний підхід до залучення інвестицій, промисловості та туризму [2], що стало фундаментальним посібником для позиціювання міст. Грегорі Дж. Ашворт та Хенк Воогд (Gregory J. Ashworth, Henk Voogd, 1990) запропонували інтеграцію маркетингових стратегій у міське планування, трактуючи місто як стратегічний актив [3].

Етап 2 (2000-ні роки). Формалізація міської діяльності та управління містом. У 2000-х роках відбулася формалізація дисципліни через призму корпоративного та національного брендингу, де бренд міста кристалізувався як окрема концепція. Міхаліс Каваратзіс (Mihalis Kavaratzis, 2004) сформулював теоретичну основу, наголошуючи на управлінні іміджем через корпоративний брендинг та залучення зацікавлених сторін [4]. Саймон Анхолт (Simon Anholt, 2007) ввів поняття «конкурентної ідентичності», підкреслюючи глобальний вимір [5], тоді як Воллі Олінс (Wally Olins, 2002) виступав за застосування технік корпоративної ідентичності до міст [6]. Кіт Дінні (Keith Dinnie, 2008)

систематизував стратегії брендингу націй, що вплинуло на міський рівень, інтегруючи теоретичні аспекти з управлінням [7].

Етап 3 (2010-ті роки). У 2010-х роках акцент був зміщений на партисипативність та управління, де брендинг став інструментом залучення громадян. Себастьян Зенкер та Карстен Ерфген (Sebastian Zenker, Carsten Erfgen, 2014) запропонували модель партисипативного брендингу, де мешканці виступають амбасадорами та співтворцями наративу [8]. Яспер Ешуйс та Ерік-Ганс Клайн (Jasper Eshuis, Erik-Hans Klijn, 2012) позиціювали брендинг як елемент мережі публічного менеджменту, сприяючи внутрішній довірі до уряду [9]. Елі Аврахам та Еран Кеттер (Eli Avraham, Eran Ketter, 2008) задокументували медіа-стратегії для міст у кризах, демонструючи роль автентичного брендингу в сигналізації стійкості [10]. Андреа Грін та співавтори (Green et al., 2016) підкреслили «критичну хвилю» досліджень, що виявила етичні та управлінські виклики [11].

Етап 4 (2020-ті роки). Брендинг для стійкості та сталості. У 2020-х роках брендинг охопив інновації, сталий розвиток та діджиталізацію. Міста зосередилися на створенні орієнтованих на майбутнє візій, які надають пріоритет адаптивності та довгостроковій стійкості. На цьому етапі брендинг позиціонується як далекоглядний інструмент, здатний вирішувати складні глобальні виклики, такі як зміна клімату та технологічний прорив. Впроваджуючи сталі практики та використовуючи цифрові інструменти, брендинг стає каталізатором сталого розвитку, балансуючи між нагальними потребами та довгостроковими цілями. Фатема Мохаммаді Айдогміш та Моджтаба Рафіян (Mohammadi Aydoghmish, F., & Rafieian, M., 2022) провели метасинтез літератури для комплексної рамки, що поєднує брендинг з теорією планування, долаючи теоретичні розриви [12].

Висновки. Проведений аналіз еволюції наукових підходів до брендингу як інструменту державної політики з 1980-х років до сьогодення свідчить про його трансформацію від вузькоорієнтованого маркетингового інструменту до комплексного механізму публічного управління. Початкові етапи фокусувалися на просуванні міст як продуктів, тоді як подальші – на корпоративній ідентичності, партисипативності та стійкості, інтегруючи брендинг з інноваціями та сталим розвитком.

Ця еволюція підкреслює, що брендинг більше не обмежується зовнішньою промоцією, а стає неодмінною частиною державної

політики, спрямованим на ширший спектр цілей: економічне зростання, соціальну інклюзивність, культурну збереженість та конкурентоспроможність. У контексті післявоєнної відбудови міст України брендинг може слугувати стратегічним інструментом для створення орієнтованих на майбутнє середовищ, подолання «точки нуль» та інтеграції до міжнародних процесів. Адаптація цих моделей до українського контексту посилює резильєнтність суспільства у містах України в умовах повоєнного відновлення.

Список використаних джерел:

1. World Bank, Government of Ukraine, European Union, & United Nations. (2022–2024). Ukraine – Fourth rapid damage and needs assessment (RDNA4): February 2022 – December 2024 [Report]. World Bank Group. <http://documents.worldbank.org/curated/en/099022025114040022Kotler P., Haider D., Rein I. 1993. Marketing Places: Attracting Investment, Industry and Tourism to Cities, States and Nations. Free Press, New York>
2. Kotler, P., Haider, D., & Rein, I. (1993). Marketing places: Attracting investment, industry and tourism to cities, states and nations. Free Press.
3. Ashworth, G. J., & Voogd, H. (1990). Selling the city: Marketing approaches in public sector urban planning. Belhaven Press.
4. Kavaratzis, M. (2004). From city marketing to city branding: Towards a theoretical framework for developing city brands. *Place Branding and Public Diplomacy*, 1(1), 58–73. <https://doi.org/10.1057/palgrave.pb.5990005>
5. Anholt, S. (2007). What is competitive identity? In *Competitive identity* (pp. 1–23). Palgrave Macmillan.
6. Olins, W. (2002). Branding the nation: The historical context. *Journal of Brand Management*, 9(4–5), 241–248. <https://doi.org/10.1057/palgrave.bm.2540075>
7. Dinnie, K. (2008). *Nation branding: Concepts, issues, practice*. Butterworth-Heinemann.
8. Zenker, S., & Erfgen, C. (2014). Let them do the work: A participatory place branding approach. *Journal of Place Management and Development*, 7(3), 225–234. <https://doi.org/10.1108/JPM-06-2013-0016>
9. Eshuis, J., & Klijn, E. H. (2012). *Branding in governance and public management*. Routledge. <https://doi.org/10.4324/9780203145159>
10. Avraham, E., & Ketter, E. (2008). *Media strategies for marketing places in crisis: Improving the image of cities, countries and tourist destinations*. Butterworth-Heinemann.
11. Green, A., Grace, D., & Perkins, H. (2016). City branding research and practice: An integrative review. *Journal of Brand Management*, 23(3), 252–272. <https://doi.org/10.1057/bm.2016.8>
12. Mohammadi Aydoghmish, F., & Rafieian, M. (2022). Developing a comprehensive conceptual framework for city branding based on urban planning theory: Meta-synthesis of the literature (1990–2020). *Cities*, 128, 103731. <https://doi.org/10.1016/j.cities.2022.103731>

РОЗВИТОК І ФОРМУВАННЯ ЛІДЕРСЬКИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ МЕНЕДЖЕРІВ В УМОВАХ ІТ-БІЗНЕСУ

Щуліпенко Ярослав Віталійович

здобувач вищої освіти гуманітарно-педагогічного факультету
Національний університет біоресурсів і природокористування України, Україна

Кубіцький Сергій Олегович

ORCID ID: 0000-0002-7691-8606

канд. пед. наук, професор,

завідувач кафедри управління та освітніх технологій
Національний університет біоресурсів і природокористування України, Україна

В умовах стрімкої цифровізації, посиленої глобальної конкуренції та динамічного розвитку технологій ІТ-компанії стикаються з новими викликами до управлінського складу. Від керівників вимагається не лише фахова обізнаність і технічна компетентність, а й високий рівень лідерських навичок, адаптивність до змін, стратегічне мислення та вміння будувати довірливу командну взаємодію [1; 8; 22; 36]. Матеріали дослідження, зібрані в межах аналізу управлінських практик у компанії SoftServe, дозволили окреслити специфіку формування сучасного лідерського профілю та конкретизувати вимоги до менеджерів у контексті внутрішньої організаційної культури [12; 15; 17].

Результати опитування працівників компанії SoftServe виявили низку управлінських характеристик, які потребують суттєвого розвитку. Серед найбільш критичних виявилися емоційна гнучкість, обґрунтованість рішень, справедливість при вирішенні конфліктів та вміння ефективно адаптувати управлінський стиль до гібридного середовища [21; 27; 28]. Частина підлеглих вказала на дефіцит у деяких керівників ввічливості, тактовності й здатності враховувати індивідуальні можливості членів команди [22; 42]. Це свідчить про недостатню сформованість гуманістичної складової лідерства, що набуває ключового значення в епоху постіндустріального менеджменту [29; 40].

Для оцінки ефективності розвитку керівників доцільно встановити конкретні показники результативності на найближчі 12 місяців [20; 21; 30; 41; 42]:

- частка менеджерів, які проходять повний цикл оцінювання 360° щороку: базове значення – 45%, цільове – 85%;
- індекс психологічної безпеки команд (за методикою Едмондсон) має зрости мінімум на 0,4 бала;
- медіанний час прийняття ключових рішень у проєктах скорочується на 20%;
- плинність серед працівників із високою ефективністю зменшується на 3 п.п.;
- частка внутрішніх промоцій на керівні посади зростає на 10 п.п.

У контексті діяльності компанії SoftServe особливої уваги заслуговує розвиток ділового типу лідерства, що базується на чіткості планування, структурованості комунікації, відповідальному делегуванні й контролі результатів [6; 24; 33]. Для ефективного управління проєктами в умовах розподілених команд важливою стає здатність керівника швидко адаптуватися до змін, оперативно приймати рішення, гнучко маневрувати ресурсами, формувати проєктні групи відповідно до компетентнісного профілю виконавців [7; 16; 42]. Саме ці якості визначають так звану практичну діловитість лідера, яка повинна поєднувати стратегічне бачення з оперативною ефективністю [32; 36].

Розвиток ділового лідерства в компанії має супроводжуватися створенням внутрішніх програм підвищення управлінських компетентностей, зокрема через систему менторства, тренінгів, симуляцій управлінських кейсів, програм обміну досвідом між командами [18; 42]. В умовах високої динаміки ІТ-сфери SoftServe слід відмовитися від надмірної формалізації управління (частих нарад, комісій, протоколювання без реального результату), віддаючи перевагу прийняттю рішень окремими відповідальними особами на основі компетентнісного делегування, [39]. Це відповідає кращим світовим практикам, згідно з якими продуктивність компаній значно зростає тоді, коли лідерство має індивідуальний, а не колективно-бюрократичний характер [25; 33].

Запропонований процес розвитку доцільно впроваджувати за дорожньою картою [20; 30]:

- місяці 1-2: уточнення компетентнісної моделі та розробка поведінкових індикаторів;
- місяці 3-4: пілотне оцінювання 360° у кількох департаментах та коучинг для керівників із виявленими прогалинами;

- місяці 5-6: запуск тренінгових модулів «Agile-лідерство», «Етичний фідбек», «Конфлікт-менеджмент» [23; 24];

- місяці 7-12: масштабування програм на рівень усієї компанії та щоквартальний «Leadership Review» для оцінки прогресу.

Розвиток лідерських компетентностей менеджерів у SoftServe має ґрунтуватися на поєднанні трьох стратегічних підходів: 1) оновлення компетентнісного профілю з чітким розмежуванням управлінських рівнів; 2) створення внутрішніх освітніх і підтримувальних програм розвитку керівників; 3) впровадження індивідуалізованої відповідальності з одночасним забезпеченням горизонтальної координації.

Усі ці компоненти сприятимуть формуванню зрілого управлінського корпусу, здатного забезпечити стратегічний розвиток компанії в умовах цифрової економіки [1; 16; 41].

Запропоновані заходи доцільно пов'язати з фінансовими результатами. Частину приросту операційного прибутку варто реінвестувати у програми навчання та розвитку лідерів, передбачивши не менше 0,5-1% фонду оплати праці управлінського персоналу [32; 38].

На рисунку 1 представлено модель ключових лідерських компетентностей, які формуються у компанії SoftServe на основі сучасних підходів до стратегічного, емоційного та цифрового розвитку лідерів [24; 27; 36].

Кожна складова моделі повинна мати операційні індикатори:

- стратегічне мислення: формулювання мінімум двох стратегічних гіпотез на квартал та ухвалення рішень на основі аналітичних даних;

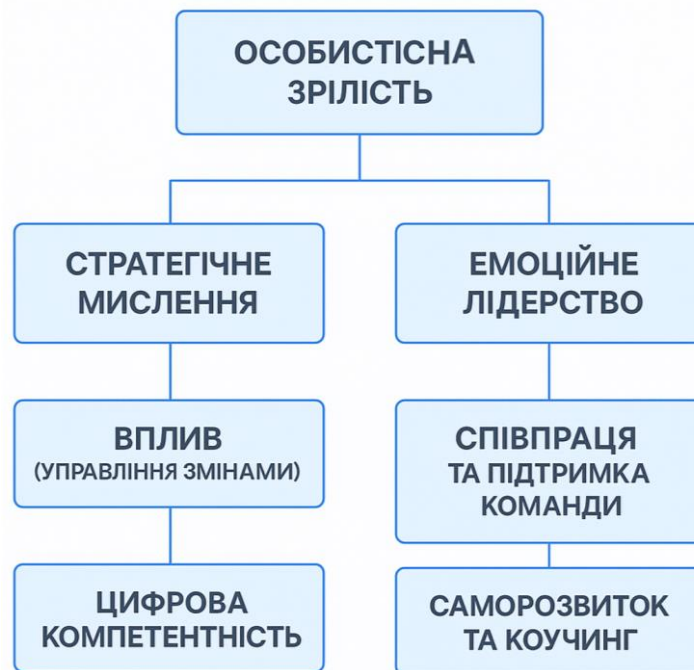
- емоційне лідерство: збереження не менше 80% працівників у «зеленій зоні» емоційного стану за результатами опитувань;

- цифрова компетентність: впровадження щонайменше одного інструменту автоматизації або аналітики на команду щокварталу [1; 4; 16].

Вимірювання може здійснюватися за допомогою 360-градусної оцінки, поведінкових інтерв'ю та симуляційних кейсів.

Модель ілюструє, що базовою передумовою лідерської ефективності є особистісна зрілість менеджера [2; 6; 36]. Вона підтримує розвиток таких ключових напрямів, як стратегічне мислення, емоційне лідерство, вплив (через управління змінами), співпраця, цифрова компетентність, саморозвиток і коучинг. Це відповідає трансформаційному підходу до

лідерства, коли лідер виступає не лише як управлінець, а як приклад особистісного зростання та провідник цінностей.

Примітка: модель включає цілісний підхід до формування лідерських компетентностей, що реалізується через програми навчання, менторство, участь у проектах і практику управління.

Рис. 1. Модель розвитку лідерських компетентностей у SoftServe

Одним із ключових чинників ефективного управління в ІТ-компаніях є розвиток лідерських компетентностей, що відповідають сучасним вимогам гнучкого, проєктно-орієнтованого та високотехнологічного середовища]. Як зазначає П. Сенге, у складних організаційних системах саме здатність лідера навчатися разом із командою та створювати умови для розвитку визначає довгострокову конкурентоспроможність [39]. У компанії SoftServe, яка є одним із лідерів українського та міжнародного ІТ-ринку [15], лідерство розглядається не як функція адміністративного контролю, а як здатність впливати, мотивувати, адаптуватися та стратегічно мислити в умовах постійних змін. Тому формування та вдосконалення поведінкових моделей керівників є пріоритетом HR-стратегії компанії [3; 16].

Сучасна модель лідерства, яку підтримує SoftServe, спирається на концепції етичного, трансформаційного та емоційно-компетентного лідерства. Це означає, що успішний керівник має поєднувати високий рівень саморефлексії, моральної відповідальності, здатність ухвалювати

рішення у складних ситуаціях та розвинену емоційну інтелігентність [9; 10; 28; 42]. Дослідження Kouzes & Posner (2017) доводять, що саме ці якості формують довіру в команді й забезпечують сталі результати [33]. У контексті внутрішньої корпоративної культури SoftServe особливо важливими є чесність, відкритість у комунікації, здатність визнавати помилки та конструктивно їх виправляти [12; 21; 43; 44].

На практиці це проявляється в принципі індивідуальної відповідальності за прийняті рішення. Досвід корпоративного управління, зокрема у SoftServe [15], доводить, що продуктивність команд зростає тоді, коли рішення ухвалюються не бюрократичними колегіями, а особисто відповідальними менеджерами, які спираються на аналітику, досвід і прозорість. Команди отримують більшу автономію, а роль керівника зміщується у бік фасилітатора процесів, ментора та носія цінностей [23; 29]. Як зазначає Mintzberg (2019), ефективний керівник у цифровому середовищі — це перш за все «архітектор відносин», а не лише адміністратор ресурсів [35; 40].

Водночас сучасна парадигма лідерства визнає важливість психологічної стійкості керівника. Враховуючи високий рівень стресу в IT-сфері, зумовлений дедлайнами, змінами вимог клієнтів та інтенсивним когнітивним навантаженням, керівники SoftServe впроваджують практики self-management та work-life balance [17; 18]. До них належать регулярна участь у програмах профілактики емоційного вигорання, коучинг, mindfulness-сесії, моніторинг ментального здоров'я за допомогою цифрових платформ [4; 41]. Як наголошує А. Грант, успішний керівник XXI століття — це не «авторитет з минулого», а «ментально стійкий провідник майбутнього» [40].

Важливим елементом є використання 360-градусних оцінок і самооцінювання, що активно впроваджуються у SoftServe [20]. Це дозволяє формувати індивідуальні треки розвитку лідерських компетентностей. Дослідження McKinsey підтверджують, що саме персоналізовані програми розвитку, які враховують психологічний портрет керівника, дають найбільший ефект [36; 42]. Крім того, розвиток етичного лідерства — поваги до гідності працівника, недопущення приниження під час зворотного зв'язку чи санкцій — є критично важливим для формування безпечного та справедливого середовища [21; 23; 40].

Особливу увагу компанія приділяє стандартам Diversity, Equity & Inclusion (DEI) [15]. Сучасний керівник має вміти адаптувати стиль

управління до різноманіття команд — вікового, гендерного, культурного, професійного. Це вимагає розширення соціальних навичок, зокрема емпатії, культурної чутливості, відкритості до критики та здатності формувати психологічну безпеку [21].

Слід наголосити, що ефективний стиль лідерства в ІТ-компанії неможливий без високого рівня особистої культури, дотримання етики ділового спілкування та навичок ненасильницької комунікації [29; 39]. Керівник має бути джерелом впевненості, позитивної енергії та орієнтиром для інших — не лише у професійному, а й у ментальному та етичному вимірах [25; 26]. Саме таке інтегративне розуміння лідерства сьогодні вважається одним із ключових факторів успіху інноваційних компаній у глобальному цифровому середовищі.

Окремої уваги в контексті формування лідерських компетентностей в умовах ІТ-компанії SoftServe заслуговує роль особистої привабливості керівника [17; 21]. Високий рівень довіри, поваги та взаємодії всередині команд значною мірою залежить не лише від професійних навичок менеджера, а й від його моральних принципів, етичних орієнтирів, здатності до відкритого діалогу та особистої харизми [6; 8; 22]. Особиста привабливість сучасного лідера в ІТ-бізнесі включає низку ключових елементів:

Моральна зрілість — чесність, етичність, справедливість у прийнятті рішень, відповідальність за слова й дії [2; 21; 23]. Керівники SoftServe демонструють лідерство, що ґрунтується на довірі, а не на контролі [15; 17].

Психоемоційна компетентність — вміння налагоджувати контакт із командою, співпереживати, вчасно розпізнавати сигнали емоційного вигорання, володіння навичками ведення складних розмов, у тому числі з високоефективними, але «зірковими» працівниками [27; 28].

Техніка самопрезентації — чітке, впевнене донесення цінностей компанії, цілей команди та власної позиції, без токсичної домінантності [25; 26]. У середовищі, де важлива горизонтальна взаємодія, лідер має бути прикладом здорової самооцінки та щирості.

Менеджери в SoftServe визнають, що управління командою в умовах гнучких структур та динамічного проєктного навантаження вимагає глибокого розуміння мотиваційних установок, особистісних цінностей і комунікаційного стилю кожного підлеглого [7; 13]. Успішні лідери не просто делегують завдання — вони створюють умови, у яких команда зростає, ідентифікуючи себе з корпоративними цілями [5; 12; 40].

Згідно з підходом сучасного behavioral leadership (поведінкового лідерства), який підтримується в SoftServe, менеджери повинні щодня демонструвати високий рівень самодисципліни, планування, пунктуальності, відповідальності, комунікабельності та поваги до часу інших [34; 36]. Це закріплюється на рівні корпоративної культури через регулярний зворотний зв'язок, peer-review та performance review цикли [15; 20].

У межах внутрішніх політик компанії виділено низку лідерських правил, дотримання яких сприяє підвищенню довіри до менеджера [17; 19; 21]:

Ухвалювати рішення вчасно, чітко і послідовно.

- Бути справедливим, не допускати подвійних стандартів у ставленні до членів команди.

- Заохочувати ініціативу та нові ідеї, навіть якщо вони не збігаються із особистим баченням.

- Бути відкритим до критики та конструктивних зауважень.

- Не зловживати владою, поважати горизонтальні зв'язки в колективі.

- Створювати простір для психологічної безпеки, де працівник не боїться помилитися [31].

- Заохочувати розвиток: через тренінги, участь у зовнішніх конференціях, менторство.

- Завжди визнавати власні помилки та бути прикладом відповідальності [33].

Дотримання цих правил може відслідковуватися за допомогою ключових індикаторів:

- своєчасність ухвалення управлінських рішень не нижче 90%;

- відсутність підтверджених випадків подвійних стандартів у роботі керівника;

- проведення індивідуальних зустрічей з підлеглими щонайменше двічі на місяць;

- проходження 360°-оцінювання усіма керівниками щорічно [20];

- рівень eNPS команди має становити не нижче +30.

Крім того, сучасний менеджер в IT-сфері повинен постійно розвиватися професійно і особистісно [3; 16]. У SoftServe цьому сприяють програми Learning & Development, зокрема курси з емоційного інтелекту,

agile leadership, креативного мислення, управління змінами тощо [4; 17; 18]. Самоосвіта, гнучкість у сприйнятті змін та стійкість до невизначеності — це вже не додаткові якості, а базові вимоги до лідера в технологічній сфері.

Не менш важливо дбати про ментальне та фізичне здоров'я як самого керівника, так і членів його команди [21; 27]. В умовах високої інтенсивності IT-роботи, регулярні перерви, участь у wellness-програмах, впровадження політик work-life balance, а також корпоративних ініціатив на кшталт «Mental Health Month» — це не лише тренди, а етична відповідальність керівництва [4; 17].

Саме успішний менеджер у SoftServe — це не просто адміністратор, а стратегічний фасилітатор, лідер-ментор, який формує культуру відповідальності, довіри, взаємоповаги та безперервного вдосконалення [13; 23; 36]. Формування таких лідерських компетентностей має стати системним завданням HR-відділу, а також частиною індивідуальних планів розвитку керівників усіх рівнів [3; 16].

Адаптація японських практик у SoftServe має як переваги, так і потенційні ризики [37]. Переваги полягають у посиленні командної взаємодії та розвитку ініціативності «знизу» [11]. Ризики – надмірна формалізація процесів і культурні відмінності [31]. Для їх мінімізації доцільно встановлювати чіткі регламенти (SLA на зворотний зв'язок, тривалість «гуртків» не більше 60 хв). У процесі формування лідерських компетентностей управлінського складу компанії SoftServe, доцільним є звернення до окремих елементів японської моделі менеджменту, яка впродовж десятиліть довела свою ефективність у високотехнологічному, інноваційному та колективно орієнтованому середовищі [34; 40]. Хоча корпоративна культура SoftServe відображає європейські й американські управлінські традиції [15], інтеграція окремих аспектів японського стилю керівництва може підсилити лідерський профіль менеджера в умовах динамічної IT-екосистеми [8; 42].

Серед ключових принципів, які можуть бути адаптовані в HR-стратегії SoftServe, варто виділити такі [16; 17; 18]:

1 . Формування командного духу та колективної відповідальності замість зосередження лише на індивідуальних досягненнях.

2 . Інституціоналізація зворотного зв'язку «знизу вгору» через регулярні team review, «гуртки покращення» та стратегічні ретроспективи.

3 . Укріплення корпоративних ритуалів та традицій — наприклад, відкриття спринтів з вітальними меседжами від керівництва, щомісячні загальні зустрічі, спільні team-building-практики.

4 . Культура лідерської відповідальності — слово має значення. Менеджер SoftServe має бути взірцем стабільності, доброчесності та відкритості.

5 . Виховання лояльності до команди та компанії. Створення умов для професійного розвитку, визнання внеску кожного члена команди та підтримка внутрішньої мобільності [7; 14].

6 . Усвідомлене зростання разом із командою. Лідер не лише очолює, а й розвивається паралельно.

7 . Принцип доступного лідерства. Відмова від жорсткої ієрархії, відкрите планування, фізична й комунікаційна близькість до команди.

8 . Фокус на досягнення колективних результатів. Успіх оцінюється не лише за показниками KPI окремого менеджера, а й за злагодженістю всієї команди.

9 . Неформальні зв'язки — як основа довіри. Участь лідерів у неформальних заходах, підтримка корпоративного волонтерства, дозвілля та психологічного добробуту.

10. Оцінка на основі командного зворотного зв'язку. Впровадження 360-градусних опитувань, peer-feedback, спільної атестації.

11. Розширена підтримка професійного розвитку. Забезпечення доступу до програм навчання не лише керівникам, а й усім працівникам — через open-access курси, внутрішні академії, онлайн-модулі.

12. Формування «банків талантів» для управлінського резерву. Визначення перспективних лідерів ще до призначення на керівні посади дозволяє забезпечити спадковість управлінської культури.

Імплементація цих принципів в IT-компанії SoftServe дозволить поглибити людиноцентричну модель лідерства [13; 17]. Розвиток емпатійного, морально зрілого, відкритого до змін лідера — це не лише HR-інструмент, а стратегічна інвестиція в майбутнє цифрового бізнесу [23; 36; 42].

Отже, розвиток лідерських компетентностей у компанії SoftServe постає не лише як внутрішня HR-ініціатива, а як стратегічний ресурс, що забезпечує стійкість бізнес-моделі, підвищує конкурентоспроможність на глобальному IT-ринку та формує довготривалу цінність для працівників і клієнтів. Поєднання сучасних моделей лідерства,

інноваційних HR-інструментів та корпоративної культури довіри й взаємоповаги дозволяє компанії не просто адаптуватися до викликів цифрової доби, а й задавати стандарти ефективного управління у сфері високих технологій.

Список використаних джерел:

1. Бей Г.В., Дідик Є.В. (2024). Особливості інтеграції цифрових технологій у моделі розвитку персоналу. *Економіка та суспільство*. № 67. С. 267-276.
2. Герзон М. (2019). Лідерство через конфлікт: як лідери-посередники перетворюють розбіжності на можливості. *Стокгольмська школа економіки. К.: Наш формат*. 344 с.
3. Драч І.І. (2020). Інноваційні підходи до розвитку HR-стратегії в Україні. *Вісник НТУ «ХПІ». Серія: Економіка та менеджмент*. № 1. С. 15-22.
4. Дяків О. (2024). Цифрова трансформація в управлінні персоналом: від digital HR до гібридного робочого середовища. *Економічний аналіз*. Т. 34, № 4. С. 218-225.
5. Іванова В.І., Кубіцький С.О. (2023). Зарубіжний досвід управління кар'єрою персоналу. *Теорія модернізації в контексті сучасної світової науки: матеріали I Міжнародної наукової конференції, м. Полтава, 23 червня, 2023 р. / Міжнародний центр наукових досліджень*. Вінниця: Європейська наукова платформа. С. 64-70.
6. Карпушин Д.В. (2020). Лідерство в організаціях: сучасні теорії та практика. *К.: Центр учбової літератури*. 312 с.
7. Козловський Є.В. (2020). Сучасні підходи до управління персоналом в умовах діджиталізації економіки. *Актуальні проблеми економіки*. № 12. С. 131-138.
8. Кравченко О.І. (2021). Лідерство як чинник розвитку організаційної культури в умовах цифрової трансформації. *Вісник КНЕУ ім. В. Гетьмана*. № 4. С. 45-53.
9. Кубіцький Сергій, Урсакий Юлія. (2024). Роль емоційного інтелекту в лідерстві при управлінні в об'єднаних територіальних громадах. *Вісник Чернівецького торговельно-економічного інституту*. Вип. IV (96). С. 66-82.
10. Кубіцький, С.О., Качмар, О.В., Слюсаренко, К.В. (2025). INNOVATIVE INTELLIGENT TECHNOLOGIES IN HUMAN RESOURCES MANAGEMENT: THE POTENTIAL OF ARTIFICIAL INTELLIGENCE IN DECISION-MAKING PROCESSES IN HRM. *Scientific Notes of Lviv University of Business and Law*. (45), 562-572.
11. Лугова В.М., Єрмоленко О.А. (2012). Напрями розвитку лідерської компетентності керівників українських підприємств. *Проблеми економіки*. № 1. С. 64-67.
12. Мартиненко В.В. (2022). Лідерство та корпоративна культура: український контекст. *Глобальні та національні проблеми економіки*. № 35. С. 97-104.
13. Мельник О.Г. (2017). Організаційна поведінка і лідерство: навч. посібник. *К.: КНЕУ*. 284 с.
14. Науменко В.М. (2023). Управління талантами як стратегічний інструмент підвищення конкурентоспроможності підприємств. *Економіка України*. № 2. С. 55-63.
15. Офіційна сторінка IT-компанії SoftServe. URL: https://www.softserveinc.com/uk-ua?_gl=1*lp1e1m*_gcl_au*ntiznzc5ndg1lje3ntu2odiwnjk.
16. Панченко І.В., Кривенко Н.С. (2024). Формування стратегії управління персоналом в умовах цифрової трансформації бізнесу. *Економіка та суспільство*. № 69. С. 618-630.
17. Петренко Л.М. (2022). Розвиток лідерського потенціалу в IT-компаніях України: виклики та перспективи. *Менеджмент організацій та адміністрування*. № 4. С. 67-75.

18. Піддубна Г. (2023). Впровадження digital learning платформ у професійному розвитку: кейс українських компаній. *Львівський університет*. 2023. (тезис). URL: https://repository.hneu.edu.ua/.../Піддубна_Gher
19. Рептух Н.О., Кубіцький С.О. (2010). Науково-дослідна підготовка магістрів соціальної педагогіки: особистісно орієнтований та компетентісний підходи до проблеми. *Нові технології навчання: Наук.-метод. зб. / Інститут інноваційних технологій і змісту освіти МОН України*. К. Вип. 63. С. 20-24.
20. Сімченко Н.О. (2015). Оцінювання компетентісних профілів керівників в ієрархії управління. *Економічний вісник НТУУ «КПІ»*. № 12. С. 126-132.
21. Сидоренко В.К. Психологічна безпека та лідерство у сучасних організаціях. *Організаційна психологія. Економічна психологія*. № 1. С. 55-64.
22. Сисман Д.І., Кубіцький С.О. (2022). Основи взаємодії лідера з командою та її організаційне оформлення. *Proceedings of the 11th International scientific and practical conference. CPN Publishing Group*. Tokyo, Japan. Pp. 556-565.
23. Шаульська Л.В., Черниш С.М. (2022). Трансформація лідерських компетентностей у сучасних бізнес-організаціях. *Менеджмент та підприємництво в Україні: етапи становлення і проблеми розвитку*. № 2. С. 88-97.
24. Bass B.M., Riggio R.E. (2006). Transformational leadership. 2nd ed. *Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum*. 282 p.
25. Bennis W., Nanus B. (2007). Leaders: strategies for taking charge. 2nd ed. *New York: Harper Business*. 244 p.
26. Covey S.R. (2004). The 7 habits of highly effective people. Powerful lessons in personal change. *New York: Free Press*. 372 p.
27. Goleman D. (1995). Emotional intelligence: why it can matter more than IQ. *New York: Bantam Books*. 352 p.
28. Goleman D., Boyatzis R., McKee A. (2002). Primal leadership: realizing the power of emotional intelligence. *Boston: Harvard Business School Press*. 306 p.
29. Greenleaf R.K. (1977). Servant leadership: a journey into the nature of legitimate power and greatness. *New York: Paulist Press*. 1977. 335 p.
30. Hersey P., Blanchard K.H., Johnson D.E. (2012). Management of organizational behavior: leading human resources. 10th ed. *New Jersey: Pearson*. 437 p.
31. House R.J., Hanges P.J., Javidan M., Dorfman P.W., Gupta V. (2004). Culture, leadership, and organizations: the GLOBE study of 62 societies. *Thousand Oaks: SAGE*. 818 p.
32. Kotter J.P. (1996). Leading change. *Boston: Harvard Business School Press*. 208 p.
33. Kouzes J.M., Posner B.Z. (2017). The leadership challenge: how to make extraordinary things happen in organizations. 6th ed. *Hoboken, NJ: Wiley*. 400 p.
34. Blake R.R., Mouton J.S. (1964). The Managerial Grid: The Key to Leadership Excellence. *Houston: Gulf Publishing Company*. 313 p.
35. Mintzberg H. (2004). Managers not MBAs: a hard look at the soft practice of managing and management development. *San Francisco: Berrett-Koehler*. 2004. 464 p.
36. Northouse P.G. (2021). Leadership: theory and practice. 9th ed. *Thousand Oaks, CA: SAGE*. 640 p.
37. Peters T.J., Waterman R.H. (1982). In search of excellence: lessons from America's best-run companies. *New York: Harper & Row*. 360 p.
38. Porter M.E. (1980). Competitive strategy: techniques for analyzing industries and competitors. *New York: Free Press*. 1980. 396 p.
39. Robbins S.P., Judge T.A. (2021). Organizational behavior. 19th ed. *Boston: Pearson*. 736 p.
40. Schein E.H. (2017). Organizational culture and leadership. 5th ed. *Hoboken, NJ: Wiley*. 448 p.

41. Ulrich D., Brockbank W., Johnson D., Younger J. (2008). HR competencies: mastering competitive value from the outside in. *New York: McGraw-Hill*. 304 p.
42. Yukl G. (2019). Leadership in organizations. 9th ed. *New York: Pearson*. 672 p.
43. Kubitskyi, S., Kubitsky, Yu. (2025). Personnel development management as a strategic tool for increasing the competitiveness of an organization. *Management*. 1 (41). P. 25-45.
44. Kubitskyi S., Chaika O. (2020). Coaching core competencies as the key soft skill for successful human resources management. *International scientific journal «Internauka». Series: «Economic Sciences»*. № 8 (40). С. 43-48.

РОЛЬ ФУНКЦІОНАЛЬНИХ КОНФЛІКТІВ У РАЗІ ТРАНСФОРМАЦІЇ СТРУКТУР ПІДПРИЄМСТВ

Гетьман Ольга Олександрівна

ORCID ID: 0000-0003-4538-5736

канд. екон. наук, доцент, доцент кафедри менеджменту

Харківський національний автомобільно-дорожній університет, Україна

П'ятак Дмитро Олександрович

здобувач вищої освіти факультету управління та бізнесу

Харківський національний автомобільно-дорожній університет, Україна

Доценко Дмитро Анатолійович

здобувач вищої освіти факультету управління та бізнесу

Харківський національний автомобільно-дорожній університет, Україна

У процесі трансформації організаційних структур завжди присутні рушійні сили, однією з яких є функціональний конфлікт. Важливо керувати конфліктами так, щоб структурні зміни були корисними для всієї організації, а не лише для її окремих елементів. Управління організаціями завжди супроводжується постійними змінами, які вимагають гнучкості та адаптивності. Одним із найбільш важливих аспектів організаційної трансформації є зміна структури компанії. У цьому контексті функціональний конфлікт, який на перший погляд може виглядати як негативний елемент, насправді є важливим фактором для забезпечення ефективності процесів трансформації та розвитку організації. Під функціональним конфліктом розуміють суперечності, які виникають між окремими підрозділами чи співробітниками через різні підходи до виконання завдань, зокрема через різноманітні погляди на стратегію, ресурси, або цілі [1]. Такий конфлікт є неминучим у складних організаціях, де кожен відділ має свої специфічні інтереси та функції. Під час трансформації організаційної структури, функціональний конфлікт виступає як механізм, що стимулює пошук рішень, перегляд підходів і оптимізацію процесів.

Конфлікт є відображенням структурного дисбалансу: набір причинно-наслідкових зв'язків і залежностей не здатний підтримувати однакову якість, напрямок і стійкість розвитку в системі. Конфлікт сигналізує про перехід системи від стабільного стану до нестабільного. Згідно з законом адаптації Ле Шательє, після зовнішнього впливу

система прагне повернутися до стабільності, але на новому або іншому функціональному рівні [2]. У стані конфлікту система шукає способи стабілізувати існування усіх своїх елементів, що робить конфлікт не лише втратою стабільності, а й пошуком нового шляху досягнення мети. Водночас відсутність конфлікту означає лише збереження наявних характеристик, що прирівнюється до відмови від розвитку.

Конфлікти поділяються на чотири основні типи: внутрішньоособистісні, міжособистісні, індивідуально-групові та міжгрупові. Вони можуть бути функціональними або дисфункціональними. Функціональні конфлікти часто виявляють різні точки зору, надають нову інформацію та пропонують альтернативні рішення [3-5]. Оскільки не всі конфлікти є функціональними, важливо, щоб вони відповідали певним умовам, які повинні враховуватися на ранніх етапах їх розвитку. За визначенням Словника термінів з антикризового управління, функціональні конфлікти сприяють підвищенню ефективності організації [6].

Згідно з визначенням бізнес-термінів, функціональний конфлікт полягає в пошуку оптимальних рішень проблеми, виявляючи різні погляди, нову інформацію та альтернативи. Конфлікт починається на етапі конфронтації і завершується комунікацією, тобто управлінням. Тому конфлікт можна трактувати як процес розвитку взаємодії, що переходить від конфронтації до конструктивної комунікації [1]. Це визначення найбільше підкреслює важливість розв'язання конфлікту та його функціональну значущість.

Основний критерій функціонального конфлікту полягає у його здатності привести до синергії або антагонізму змінних і досягти переходу на новий рівень розвитку. Важливою рисою такого підходу є збереження початкової якості системи через реорганізацію її внутрішніх факторів у більш відповідний спосіб [7]. Функціональні конфлікти – це конфлікти, що сприяють досягненню синергії або антагонізму змінних, ведучи до розвитку на новому, більш високому рівні. Як функціональні, так і дисфункціональні конфлікти є складними, іноді недостатньо вивченими і часто неоднозначними, а теоретична природа конфлікту може залишатися неясною. Тому важливо розробити методологічний підхід до моделювання конфліктних ситуацій під час трансформації організаційної структури, враховуючи складність застосування математичних моделей.

Зміни в структурі організації часто викликають незадоволення серед працівників, оскільки вони можуть загрожувати звичному порядку

роботи, змінювати відповідальність чи звичні робочі процеси. Однак саме в умовах цього стресу та дискомфорту може виникнути прагнення до інноваційних рішень, які дозволяють подолати старі проблеми або ефективніше використовувати ресурси. Конфлікти між відділами або працівниками можуть стимулювати нові ідеї та підходи, що в перспективі позитивно позначаються на продуктивності та гнучкості організації.

Під час трансформації структури організації завжди виникають нові вимоги до комунікації між відділами і лініями управління. Іноді ці зміни потребують адаптації старих процесів і введення нових комунікаційних каналів. Функціональний конфлікт, в свою чергу, може виступати як стимул до розвитку більш ефективних комунікаційних стратегій. У таких умовах працівники та керівники змушені не тільки чітко пояснювати свої позиції, а й знаходити компроміси, щоб досягти спільних цілей.

Якщо в організації відсутній конфлікт під час трансформації, це може свідчити про наявність прихованих проблем. Наприклад, якщо співробітники не виражають свої незгоди або не обговорюють нові ініціативи, це може призвести до пасивності, відсутності конструктивної критики і, в кінцевому підсумку, до повільного впровадження змін. Крім того, якщо конфлікти не виникають, це може означати, що зміни не стимулюють креативність або не сприяють розвитку команди. Таким чином, конфлікт є сигналом, що трансформація в організації набирає обертів і потребує уваги з боку керівництва.

Важливо зазначити, що функціональний конфлікт не повинен переростати у деструктивний. Для того, щоб конфлікти приносили користь, їх потрібно правильно управляти. Керівництво організації має розуміти важливість конструктивного вирішення суперечностей, використовуючи стратегії переговорів, медіації та залагодження непорозумінь. Тільки тоді конфлікти перетворюються на двигун розвитку, а не на перешкоду.

Для ефективного управління конфліктами в колективі важливо розуміти природу нових та існуючих конфліктів, що відображають різні інтереси учасників. Як відомо, конфлікти в системі змінюють напрямок змін, щоб уникнути руйнування та у кожному конфлікті є учасники, суб'єкти та причини. Сторони конфлікту – це ті, хто має вирішити проблему, яка заважає досягти їхніх цілей. Предмет конфлікту – це потреби учасників, а причини – це перешкоди, які виникають через невідповідність між потребами та шляхами їх задоволення [1].

Система є безконфліктною, якщо всі її елементи можна розподілити на взаємовиключні підмножини, де всі підмножини, окрім однієї, можуть бути порожніми (синергія). Конфлікт має значення, коли він розкриває творчий потенціал і демонструє одну з його важливих функцій: бути каталізатором змін, створювати нові можливості для розвитку та нові системні властивості [2].

Системний підхід є найбільш ефективним методом моделювання та аналізу конфліктів на всіх рівнях. Якщо ступінь конфліктності в системі пов'язаний з її рівнем нестабільності, то міра конфліктності може служити для оцінки здатності системи переходити в більш стабільний стан. Для того щоб створити конфліктну ситуацію, цей процес має бути запрограмований як стабілізаційний. Вміння управляти конфліктами є важливим викликом для організаційного менеджменту, особливо під час швидких змін в організаційній структурі.

Ключовим завданням керівництва є контроль за наслідками конфліктів між зацікавленими сторонами та використання їх як рушійної сили для змін. Стратегічний топ-менеджер повинен вміти аналізувати ключові змінні та досягати балансу для бажаного розвитку організації.

Висновок. Таким чином, функціональний конфлікт є важливим елементом у процесі трансформації структури організації. Він сприяє розвитку інновацій, покращенню комунікації та пошуку оптимальних рішень. Але для того, щоб конфлікти були продуктивними, необхідне ефективне управління ними. Враховуючи ці аспекти, організації можуть максимально використати функціональний конфлікт як інструмент для свого розвитку та адаптації до нових умов.

Список використаних джерел:

1. Гетьман О. О. Сучасна концепція стратегічного управління. Управлінська діяльність: досвід, тенденції, перспективи : зб. наук. праць. Харків : ХНУБА, 2022. С. 4-14.
2. Барабанов І. В., Андрєєва Т. Є., Гетьман О. О. Сучасний конфлікт-менеджмент: монографія. Харків : ФОП Панов А. М., 2019. 204 с.
3. Адізес І.К. Командне лідерство. Як порозумітися з будь-яким менеджером / перекл. з англ. С. Сарвіри. Київ: Наш Формат, 2019. 312 с.
4. Адізес І.К. Ідеальний керівник. Чому ним неможливо стати / перекл. з англ. С. Опацької. Київ: Наш Формат, 2017. 288 с.
5. Адізес І.К. Управління змінами / перекл. з англ. Т. Семигіної. Київ: BookChef, 2018. 299 с.
6. Мінцберг Г. Анатомія менеджменту. Ефективний спосіб керувати компанією / перекл. з англ. Р. Корнути. Київ: Наш Формат, 2018. 408 с.
7. Запужляк І. Б. Розвиток підприємства та нестабільність середовища: взаємозв'язок та взаємозалежність. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Економічні науки*. 2015. Вип. 13 (1). С. 87-89.

СОЦІАЛЬНИЙ ЗАХИСТ МОЛОДІ ЯК ЧИННИК ДЕМОКРАТИЗАЦІЇ УПРАВЛІНСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Козицька Аліна Олексіївна

здобувач вищої освіти другого (магістерського) рівня
спеціальності «Публічне управління та адміністрування»
Мариупольський державний університет, м. Київ, Україна

Науковий керівник: Бражко Олена Вадимівна

д-р наук держ.упр., проф. кафедри «Публічне управління та адміністрування»
Мариупольський державний університет, м. Київ, Україна

У сучасному світі молодь є одним із ключових ресурсів соціального розвитку та демократичної трансформації суспільства. Саме молоде покоління формує нові моделі мислення, соціальної поведінки та політичної активності. Водночас молодь є найбільш уразливою соціальною групою, що стикається з проблемами працевлаштування, доступу до якісної освіти, житла, медичних послуг та соціальних гарантій. У цих умовах особливого значення набуває соціальний захист молоді, який виступає не лише формою підтримки, а й засобом демократизації управлінської діяльності, оскільки забезпечує участь молодих громадян у процесах прийняття рішень та формуванні політики.

Соціальний захист молоді можна визначити як систему заходів, спрямованих на створення сприятливих умов для всебічного розвитку особистості, інтеграції молоді у соціально-економічне та політичне життя країни. Його ключові складові включають:

- правовий захист від дискримінації та порушення прав;
- соціально-економічні гарантії (пільги, програми зайнятості, гранти, соціальне житло);
- доступ до якісної освіти та охорони здоров'я;
- підтримку молодіжних ініціатив і організацій.

У демократичному суспільстві соціальний захист розглядається як інструмент розширення можливостей молоді, що сприяє формуванню активного громадянства.

Демократизація управлінської діяльності передбачає відкритість, прозорість і врахування інтересів усіх соціальних груп. У цьому контексті соціальний захист молоді виконує кілька важливих функцій:

- інтеграційна – забезпечує включення молодих людей у соціально-політичні процеси;
- стимулююча – мотивує до активної участі у житті громади;
- захисна – мінімізує соціальні ризики та нерівність;
- демократизуюча – формує середовище довіри до держави та її інституцій.

Практика показує, що в країнах, де молодь має належні соціальні гарантії, рівень політичної участі значно вищий. Наприклад, у Фінляндії чи Німеччині діють молодіжні ради та парламенти, чиї рекомендації враховуються владою, що підвищує легітимність управлінських рішень.

В Україні соціальний захист молоді є одним із напрямів державної політики, проте залишається низка проблем:

- обмежене фінансування молодіжних програм;
- недостатня кількість соціальних інструментів підтримки (доступне житло, кредити, робочі місця);
- низький рівень довіри молоді до державних інституцій;
- слабкий розвиток молодіжних рад та консультативних органів при владі.

Згідно із соціологічними опитуваннями, понад половина української молоді не вірить, що може впливати на прийняття політичних рішень. Це свідчить про потребу у посиленні соціального захисту як каналу демократизації управління.

У Європейському Союзі соціальний захист молоді є стратегічним напрямком державної політики. Серед ефективних практик можна виокремити:

- програми підтримки зайнятості (наприклад, «Youth Guarantee» в ЄС, яка гарантує молоді роботу чи навчання після закінчення освіти);
- молодіжні фонди (Erasmus+, European Solidarity Corps), що фінансують освітні та волонтерські проєкти;
- систему молодіжних рад із правом дорадчого голосу у місцевих органах влади;
- громадянську освіту, інтегровану у шкільні програми.

Адаптація таких підходів в Україні сприятиме не лише підвищенню рівня соціального захисту, а й розширенню демократичних практик управління.

Для ефективного використання соціального захисту як засобу демократизації управлінської діяльності доцільно реалізувати такі кроки:

1. Інституційні зміни – забезпечити законодавче закріплення реального впливу молодіжних рад на ухвалення рішень.

2. Фінансова підтримка – створити національний молодіжний фонд із прозорими механізмами грантової підтримки.

3. Освітні програми – впровадити обов’язкову громадянську освіту у школах і ВНЗ.

4. Медіа та комунікація – популяризувати історії успіху молодіжних ініціатив через ЗМІ.

5. Протидія міграції молоді – розробити програми працевлаштування та підтримки підприємництва у регіонах.

Соціальний захист молоді – це не лише гарантія базових соціальних прав, а й важливий інструмент демократизації управлінської діяльності. Він сприяє формуванню активного громадянського суспільства, підвищує довіру до інституцій, розширює участь молоді у процесах ухвалення рішень. Для України пріоритетом має стати поєднання соціальної підтримки та розвитку молодіжного самоврядування, що забезпечить сталий демократичний розвиток держави.

Список використаних джерел:

1. Про сприяння соціальному становленню та розвитку молоді в Україні: Закон України від 05.02.1993 р. № 2998-XII // Відомості Верховної Ради України. – 1993. – № 16. – Ст. 167.
2. Державна цільова соціальна програма «Молодь України» на 2021–2025 роки [Електронний ресурс] / Міністерство молоді та спорту України. – Київ, 2021. – Режим доступу: <https://mms.gov.ua/> (дата звернення: 22.09.2025).
3. Соціально-демографічні характеристики молоді в Україні: статистичний збірник / Державна служба статистики України. – Київ: Держстат України, 2023. – 120 с.
4. EU Youth Strategy 2019–2027 [Electronic resource] / European Commission. – Brussels: EC, 2018. – Mode of access: <https://youth.europa.eu/youth-strategy> (date of access: 22.09.2025).
5. Youth Policy in Europe: Concepts, Policies and Practices / Council of Europe. – Strasbourg: CoE, 2019. – 215 p.
6. Youth Policy in Germany [Electronic resource] / Bundesministerium für Familie, Senioren, Frauen und Jugend. – Berlin: BMFSFJ, 2020. – Mode of access: <https://www.bmfsfj.de/> (date of access: 22.09.2025).
7. Youth Policy in Finland [Electronic resource] / Ministry of Education and Culture of Finland. – Helsinki: MEC, 2021. – Mode of access: <https://okm.fi/en/frontpage> (date of access: 22.09.2025).
8. Youth and Social Inclusion: Civic Engagement, Education and Employment / OECD. – Paris : OECD Publishing, 2020. – 180 p.
9. Молодь України – 2023: соціально-політичні орієнтації: соціологічне дослідження [Електронний ресурс] / Соціологічна група «Рейтинг». – Київ, 2023. – Режим доступу: <https://ratinggroup.ua/> (дата звернення: 22.09.2025).

СЕКЦІЯ V. МІЖНАРОДНІ ВІДНОСИНИ

ВПЛИВ МІЖНАРОДНИХ ФІНАНСОВИХ ОРГАНІЗАЦІЙ НА ВІДБУДОВУ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННИХ ВИКЛИКІВ

Товстенко Ганна Костянтинівна

студентка кафедри міжнародних
економічних відносин і бізнесу ФМВ
Національний авіаційний університет, Україна

Науковий керівник: Прокоп'єва Аліна Анатоліївна

канд.екон.наук, доцент кафедри міжнародних
економічних відносин і бізнесу ФМВ КАІ
Національний авіаційний університет, Україна

В умовах повномасштабної війни Україна опинилася в ситуації різкого зростання бюджетного дефіциту, падіння інвестиційної активності та необхідності залучення зовнішньої допомоги. Ключову роль у цьому процесі відіграють міжнародні фінансові організації (МФО), серед яких МВФ, Світовий банк, ЄС, ЄБРР та інші. Саме їхня діяльність визначає здатність держави зберігати макрофінансову стабільність і формувати ресурсну базу для післявоєнної відбудови.

У статті Захожай К.В. (2024) наголошується, що міжнародні фінансові організації стали ключовим джерелом фінансування потреб бюджету в умовах воєнного стану. Допомога у вигляді кредитів і грантів від МВФ, Світового банку та ЄС дозволила стримати девальваційні процеси, підтримати соціальні видатки та уникнути гіперінфляції [1]. Це підтверджує пріоритетність співпраці з МФО у короткостроковій перспективі.

Звіт МВФ (2024) щодо виконання програми EFF демонструє, що Україна виконала більшість структурних маяків і продовжує реформувати фінансовий сектор. При цьому наголошується, що зовнішня допомога має поєднуватися з внутрішніми реформами - зокрема у сфері податкової політики та управління державними підприємствами [3]. Це

свідчить, що вплив МВФ не обмежується фінансовою підтримкою, а стимулює внутрішні перетворення.

У звіті Світового банку (2024) вказано, що фонд URTF став платформою для координації донорів і швидкого фінансування відбудови. Основними пріоритетами визначено відновлення житла, транспортної інфраструктури та енергетики. Особлива увага приділяється прозорості розподілу коштів та антикорупційним механізмам [4]. Це дає підстави стверджувати, що МФО формують стандарти прозорості у відбудовчому процесі.

У OECD Economic Surveys: Ukraine 2025 зазначено, що відновлення України має поєднувати короткострокову стабілізацію із довгостроковими структурними реформами. Роль МФО розглядається як каталізатора інституційних змін у банківській системі, корпоративному управлінні та залученні інвестицій [2]. Таким чином, міжнародна допомога є не лише антикризовим інструментом, а й умовою сталого розвитку.

Аналіз сучасних досліджень та звітів міжнародних фінансових організацій дає змогу зробити низку узагальнень. По-перше, МФО забезпечують оперативне фінансування державного бюджету України, що дозволяє уникати колапсу соціальних видатків та підтримувати обороноздатність. По-друге, міжнародна фінансова допомога дедалі більше орієнтується на проєкти відновлення інфраструктури, енергетики та житлового фонду, що має довгостроковий вплив на відбудову країни. По-третє, співпраця з МВФ, Світовим банком, ЄС та іншими інституціями стає каталізатором структурних реформ, що сприяє підвищенню прозорості державного управління та посиленню інституційної спроможності. По-четверте, нагальною є необхідність збільшення частки грантових ресурсів у структурі допомоги, оскільки кредитні зобов'язання формують додаткове боргове навантаження на економіку у повоєнний період. По-п'яте, міжнародна підтримка має супроводжуватися внутрішніми реформами та підвищенням ефективності управління коштами, адже саме це стане запорукою сталого розвитку та інтеграції України до європейського економічного простору.

Таким чином, вплив міжнародних фінансових організацій на відбудову України можна розглядати не лише як фінансову допомогу, а й

як важливий інструмент формування модернізованої економіки, що відповідає принципам стійкості та конкурентоспроможності.

Список використаних джерел:

1. Захожай К. В. Діяльність міжнародних фінансових організацій у контексті забезпечення макрофінансової стабільності держави [Електронний ресурс] / К. В. Захожай, А. А. Славкова // *Економіка та суспільство* : електр. наук. фах. вид. / М-во освіти і науки України, Мукачів. держ. ун-т ; [редкол.: О. П. Головка (голов. ред.) та ін.]. – Електрон. текст. дані. – Мукачєво, 2024. – Вип. 66.
2. OECD. OECD Economic Surveys: Ukraine 2025 [Електронний ресурс]. – Paris : OECD Publishing, 2025.
3. Ukraine: Fourth Review of the Extended Arrangement under the Extended Fund Facility (EFF); Request for Modification of a Performance Criterion, and Financing Assurances Review. – IMF Country Report. – Washington, D.C. : International Monetary Fund, 2024.
4. World Bank. Building Blocks for Ukraine's Recovery and Long-Term Reconstruction : Ukraine Relief, Recovery, Reconstruction and Reform Trust Fund (URTF) [Електронний ресурс]. – Washington, D.C. : World Bank, 2024.

РОСІЙСЬКА ІНФОРМАЦІЙНА ПОЛІТИКА ЯК ЗАГРОЗА МЕДІАПРОСТОРУ В ЄВРОПІ

Котова Ксенія Вячеславівна

студентка

Національний технічний університет "Дніпровська політехніка", Україна

З початком повномасштабного вторгнення Росії в Україну європейський медіапростір став однією з арен інформаційної війни. Російська пропаганда, протягом тривалого часу, активно впливає на громадську думку через телеканали, друковані видання, соціальні мережі та проросійських політиків. Кремль використовує традиційні методи дезінформації, поширюючи фейки, конспірологічні теорії та антиукраїнські наративи.

Російська пропаганда в європейському медіапросторі є складною багаторівневою системою, яка включає державні ЗМІ, соціальні мережі, псевдоаналітичні центри та фінансування політичних сил. Її мета – дестабілізація демократичних країн, послаблення єдності ЄС і НАТО, а також формування проросійських наративів у міжнародному порядку денному. Росія має багатий досвід здійснення інформаційних кампаній, який спирається на досвід СРСР. На початку 90-х років, можна помітити різкий спад реалізації пропагандистських кампаній. Це зумовлено розпадом СРСР та фінансовою кризою, яка охопила країни колишнього союзу. Проте, вже наприкінці ХХ – на початку ХХІ ст. відбувається «відродження» російської пропагандистської кампанії. Створюється телеканал Russia Today, який є головний інструмент російської інформаційної війни за кордоном, а також пропагандистські радіостанції та агентства. Розквіт російської пропагандистської діяльності припадає на початок 2010-х років. Це спричинено розвитком соціальних мереж та цифрових інформаційних платформ. Саме у цей період зростає кількість фейкових наративів про Україну в світовому медіа просторі. Розвиток медіа платформ та російського іномовлення не оминуло і Європу. Втручання у вибори та політичні міжнародні процеси – є наслідком вдосконалення та розвитку кремлівської дезінформаційної діяльності у медіа просторі. З початком вторгнення Росії в Україну Кремль запустив тотальну інформаційну війну, намагаючись легітимізувати агресію, поширюючи різноманітні фейкові факти. Проте, слід зазначити, що з

початку 2022 р. на російське зовнішнє медіа було накладено ряд санкцій, що значною мірою обмежило його діяльність.

Дослідження, проведене Львівським медіафорумом показало, що російські пропагандистські наративи досі зустрічаються у медіа просторі впливових європейських держав [1]. Ці країни, у свій час, активно співпрацювали з Росією у сферах економіки, політики та культури. Слід зазначити, що після 2014р. санкції, які було накладено на Росію, обмежили ці зв'язки, а з початком повномасштабного вторгнення Росії в Україну співробітництво з Москвою стало мінімальним. Проте, багато жителів європейських держав усе ще відчують прихильність до «великої російської культури», сприймаючи її окремо від сучасної політики російського режиму [4].

Важливо розуміти, що російську пропаганду цілеспрямовано поширюють переважно медіа, створені або контрольовані Росією. Особливий акцент російське пропагандистське медіа робить на країнах, які безпосередньо межують з Україною. Російська пропаганда використовує антизахідні наративи, маніпулює історичними, релігійними та культурними темами, підриваючи довіру до демократії та західних партнерів [2]. Москва активно засуджує вище військово-політичне керівництво України, повідомляє про поразки та слабкість ЗСУ, а також дегуманізує всіх українців шляхом звинувачення в нацизмі. Також, кремлівська пропаганда активно дискредитує ЄС та США, поширює тези, що війну спровокувала Україна, та її «підбурюють» США і НАТО. Російське зовнішнє медіа активно розповсюджує твердження, що війна, не що інше як «джерело заробітку» для олігархів [1; 2]. Це робиться для послаблення єдності Центрально-Східної Європи та посилення впливу Росії через внутрішні суперечності та розкол у суспільстві, та демонструє, що захист інформаційного простору в Європі є критично важливим аспектом національної безпеки, демократичних процесів і збереження стабільності суспільства.

Незважаючи на введені санкції та обмеження діяльності російських пропагандистських ресурсів у Європі, їхній вплив залишається значним. Причинами цього є як історичні зв'язки окремих країн з Росією, так і недостатня інформаційна стійкість населення. Проросійські наративи продовжують циркулювати у європейських медіа. Для ефективної боротьби з російською пропагандою необхідний комплексний підхід, який включає підвищення рівня медіаграмотності населення,

впровадження інструментів перевірки фактів та посилення обмежень щодо пропагандистських платформ. Завдяки цьому міжнародна спільнота здатна мінімізувати вплив дезінформації та сприяти неупередженому висвітленню подій у світі.

Список використаних джерел:

1. Протидія наративам російської пропаганди про Україну в західних медіа. URL: <https://lvivmediaforum.com/page/doslidzhennya-protydiya-naratyvam-rosijskoyi-propagandy-pro-ukrayinu-v-zahidnyh-media-2-eng>
2. Війна слів та сенсів: Центральна-Східна Європа у боротьбі з російськими наративами. URL: https://detector.media/propahanda_vplyvy/article/226165/2024-04-30-viyna-sliv-i-sensiv-tsentralno-skhidna-ievropa-u-borotbi-z-rosiyskymy-naratyvamy-pidsumkovyy-analitychnyy-zvit/
3. Російська інформаційна операція в країнах ЄС. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-world/3832814-rosijski-informacijni-operacii-v-krainah-es.html>
4. Захід вірить в "хороших росіян" і "поганого путіна". URL: https://localhistory.org.ua/texts/statti/tolerantnist-do-rosiiian-treba-skasuvati-dlia-ievropi-tse-shok-doslidnitsia-katerina-zarembo/?utm_source=chatgpt.com

СЕКЦІЯ VI. ПРАВО ТА МІЖНАРОДНЕ ПРАВО

THE ROLE OF SPECIALIZED SERVICES IN ENSURING NATIONAL SECURITY IN THE CONTEXT OF MIGRATION PROCESSES: THE UKRAINIAN EXPERIENCE

Derevianko Artem Ivanovych

PhD, Doctoral Candidate

Interregional Academy of Personnel Management, Ukraine

In the contemporary world, migration processes have become one of the most complex challenges to national security. The growing international mobility of populations is accompanied by emerging risks related to the potential use of migration flows for illicit activities. For Ukraine, this issue has gained particular urgency amid armed conflict, where the state must simultaneously ensure protection for refugees and internally displaced persons while maintaining a high level of security control.

Traditional approaches to migration management, primarily focused on administrative regulation, have proven insufficient to counter modern transnational threats. This has necessitated expanding the role of specialized security structures within the migration management system and developing new mechanisms for their interaction with relevant ministries and agencies.

The contemporary paradigm of security-based migration management is founded on the principle of multi-level control, where each stage of the migration cycle is subject to appropriate levels of verification and monitoring. Two specialized structures serve as key actors in this system in Ukraine, ensuring different aspects of security control.

The Border Service implements primary control of migration flows directly at the moment of crossing the state border. This process encompasses not only formal document verification but also comprehensive risk assessment related to each individual border crossing case [1]. The application of modern identification technologies enables the creation of detailed profiles of border-crossing individuals, providing capabilities for subsequent monitoring of their movements.

The Security Service implements preventive control functions by conducting in-depth analysis of potential risks even before actual border crossing by individuals who may pose threats to state security [2]. This area of activity includes operational intelligence gathering and analysis regarding plans to use migration channels for illicit purposes.

Particular attention should be paid to developing analytical capabilities of security structures in forecasting migration trends and their potential impact on national security. The use of big data methods and artificial intelligence enables the identification of hidden patterns in migration flows and the detection of anomalous patterns that may indicate organized criminal activity.

Effective counteraction to the use of migration channels for criminal purposes requires conducting targeted operational-investigative measures. Specialized units of security services carry out identification and documentation of transnational criminal networks specializing in organizing illegal migration.

Special attention is paid to countering corruption schemes in the migration sphere, which may be used to legalize the presence of individuals posing potential threats on state territory. Coordination between various law enforcement structures enables effective counteraction to such phenomena and holding perpetrators accountable.

The transnational nature of contemporary migration processes necessitates close international cooperation in security provision. Ukrainian security structures actively develop partnerships with corresponding services of other states, particularly EU and NATO member countries [1, 2].

Exchange of operational information about potential threats enables rapid response to attempts to use migration channels for illicit purposes. Participation in international operations and initiatives contributes to enhancing the professional level of Ukrainian specialists and implementing global best practices.

One of the most complex aspects of security structure activities in the migration sphere is the necessity to ensure balance between national security requirements and adherence to international humanitarian standards. Security verification procedures must be conducted with respect for fundamental human rights and the principle of non-discrimination.

Working with persons seeking international protection requires particular sensitivity. Security checks of such individuals must be conducted considering their vulnerable status and traumatic experiences while maintaining appropriate levels of security control [1].

Modern security management of migration processes increasingly relies on technological innovations and data analytics. The implementation of biometric identification systems, automated risk assessment tools, and integrated databases enhances the effectiveness of security control while streamlining legitimate migration processes.

Artificial intelligence and machine learning applications enable predictive analysis of migration patterns and early detection of potential security threats. These technological advances must be balanced with privacy protection and data security considerations to maintain public trust and legal compliance.

Effective security management of migration requires continuous professional development of security personnel and specialized training programs. International cooperation in training and capacity building helps Ukrainian security services align with global standards and best practices.

Regular assessment and updating of security protocols ensure adaptation to evolving threats and changing migration patterns. Investment in human capital development remains crucial for maintaining effective security capabilities in the migration sphere.

Ukraine's experience demonstrates the importance of integrating specialized security structures into migration management systems. The effective combination of preventive measures, operational border control, and analytical work creates a robust system for countering the use of migration channels for illicit purposes.

Further development of this system should focus on strengthening inter-agency coordination, implementing cutting-edge technologies, and expanding international cooperation while maintaining appropriate respect for human rights and international humanitarian standards. The continuous evolution of security approaches in migration management remains essential for addressing emerging challenges in an increasingly interconnected world.

References:

1. Про Державну прикордонну службу України : Закон України від 03.04.2003 № 661-IV. Відомості Верховної Ради України. 2003. № 27. Ст. 208. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/661-15#Text>
2. Про Службу безпеки України : Закон України від 25.03.1992 № 2229-XII. Відомості Верховної Ради України. 1992. № 27. Ст. 382. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-12>

ВІНДИКАЦІЯ НЕЗАКОННО ВИЛУЧЕНИХ ТРАНСПОРТНИХ ЗАСОБІВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Смітюх Віталій Олександрович

ORCID ID: 0009-0004-1817-3441

аспірант кафедри приватного права

Національний університет «Києво-Могилянська академія», Україна

В умовах воєнного стану існує необхідність забезпечення військових технікою для виконання бойових задач, у зв'язку з чим в Україні масово почали застосувати механізми примусового вилучення транспортних засобів на користь Збройних Сил України. Проте, далеко не всі випадки примусового вилучення транспортних засобів здійснюються згідно з встановленим порядком та відповідними процедурами. Це, в свою чергу, породжує нагальну потребу у застосуванні ефективних цивільно-правових засобів захисту права власності у випадках незаконного вилучення транспортних засобів під час воєнного стану.

Згідно з статтею 41 Конституції України, ніхто не може бути протиправно позбавлений права власності. Право приватної власності є непорушним. Примусове відчуження об'єктів права приватної власності може бути застосоване лише як виняток з мотивів суспільної необхідності, на підставі і в порядку, встановлених законом, та за умови попереднього і повного відшкодування їх вартості. Примусове відчуження таких об'єктів з наступним повним відшкодуванням їх вартості допускається лише в умовах воєнного чи надзвичайного стану [1].

Водночас, згідно з пунктом 4 частини першої статті 8 Закону України «Про правовий режим воєнного стану», в Україні при введенні режиму воєнного стану може застосовуватися механізм примусового відчуження майна, що перебуває у приватній або комунальній власності [2]. Також, Постановою Кабінету міністрів України від 28 грудня 2000 р. № 1921 «Про затвердження Положення про військово-транспортний обов'язок» передбачено, що військово-транспортний обов'язок під час воєнного стану полягає у необхідності передачі підприємствами, установами та організаціями, а також громадянами транспортних засобів і техніки для задоволення потреб військових формувань відповідно до визначених завдань [3].

Детальний порядок примусового вилучення транспортних засобів та іншого майна в умовах воєнного стану встановлений Законом України «Про передачу, примусове відчуження або вилучення майна в умовах правового режиму воєнного чи надзвичайного стану». Зокрема, відповідно до положень вказаного закону, примусове відчуження майна в умовах правового режиму воєнного чи надзвичайного стану здійснюється з повним відшкодуванням його вартості, а рішення про примусове відчуження майна ухвалюється військовим командуванням, та має бути погодженим з органом військового управління [4].

Правомірність процедури примусового вилучення транспортних засобів в умовах правового режиму воєнного стану підтверджено й висновками Великої Палати Верховного Суду, наведеними в Постанові від 23 жовтня 2024 року у справі №712/3525/23. У даному судовому рішенні Верховний Суд вказав, що якщо автомобіль відчужений з дотриманням приписів законодавства України уповноваженим на те органом, то підстави для зобов'язання військової частини повернути цей автомобіль колишньому власнику відсутні. [5].

З наведених вище положень слідує, що процес примусового вилучення транспортних засобів в умовах воєнного стану є доволі деталізованим. Однак, регламентована процедура часто має наслідком її порушення з боку уповноважених на здійснення примусового вилучення майна органів. В таких випадках власники транспортних засобів для відновлення своїх прав мають застосовувати саме цивільно-правові механізми захисту права власності.

Згідно з положеннями статті 387 Цивільного кодексу України, власник має право витребувати своє майно від особи, яка незаконно, без відповідної правової підстави заволоділа ним [6].

Цей спосіб захисту права власності має назву «віндикаційний» (з лат. *vindicatio* - захищаю), та підлягає застосуванню у випадку, якщо суб'єкт звернення є власником майна або ж його законним володільцем, вибуття майна з володіння відбулося поза його волею, та на час звернення до суду з даним позов майно перебуває у незаконного володільця.

Таким чином, віндикаційний позов може бути ефективним засобом захисту у випадку примусового вилучення транспортного засобу на потреби армії виключно за умови порушення процедури примусового вилучення, встановленої наведеними вище нормативно-правовими актами.

Зокрема, рішенням Господарського суду Львівської області від 28.05.2024 у справі №914/832/24 було зобов'язано Дрогобицьку районну військову адміністрацію повернути позивачу транспортний засіб, який було примусово вилучено у юридичної особи – резидента Польщі на підставі наказу Дрогобицької районної військової адміністрації. Проте в подальшому пункти даного наказу щодо вилучення транспортного засобу позивача були скасовані, а відтак відпала законна підстава для володіння ним. Суд при прийнятті рішення виходив з того, що в разі безоплатного набуття майна в особи, яка не мала права його відчужувати, власник має право витребувати його від добросовісного набувача у всіх випадках [7].

Окрім того, Корольовській районний суд м. Житомира у рішенні від 08.08.2023 у справі №296/6502/23 постановив, що якщо військова частина не входить до переліку осіб, яким надано право на примусове відчуження майна в умовах воєнного стану, то вона не має на це повноважень. Відтак, вилучений транспортний засіб був витребуваний та повернений позивачу [8].

У вже згаданій Постанові Великої Палати Верховного Суду від 23 жовтня 2024 року також зазначено, що акт про примусове відчуження та вилучення майна не є правовстановлюючим документом, а лише засвідчує факт приймання-передачі майна, щодо якого прийняте рішення про його реквізицію. Скасування цього акта не є підставою для скасування реєстрації права власності військової частини на примусово відчужене майно, а тому не призведе до відновлення порушених прав та позбавить можливості на відшкодування вартості майна у встановленому законом порядку після скасування воєнного стану [5].

В Постанові Великої Палати Верховного Суду від 23 листопада 2021 року в справі №359/3373/16-ц Суд зазначив, що для витребування майна з чужого незаконного володіння не потрібно скасовувати рішення про його примусове вилучення. Така вимога є неналежним способом захисту права власності, а її задоволення не відновить володіння позивачем його майном. Тому, якщо рішення про примусове вилучення майна не скасоване – це не є підставою для відмови в задоволенні віндикаційного позову, якщо вилучення майна було протиправним [9].

Таким чином, з наведених судових рішень слідує висновок, що віндикаційний позов є ефективним способом захисту права власності у випадку протиправного примусового вилучення транспортного засобу

власника, або ж у випадку, коли відпала законна підстава для вилучення або відчуження транспортного засобу в умовах воєнного стану.

Підсумовуючи, примусове вилучення транспортних засобів під час воєнного стану за умови дотримання регламентованої процедури хоч і є втручанням у право власності, проте переслідує легітимну мету, є пропорційним у співвідношенні до суспільних інтересів, а тому є повністю правовим механізмом. Проте, у випадку наявності порушень процедури примусового вилучення транспортного засобу, саме віндикаційний позов є ефективним та належним способом захисту порушеного права власності, що підтверджується судовою практикою. В свою чергу, визнання протиправним та скасування рішення про примусове вилучення транспортного засобу є неефективним та неналежним способом судового захисту, і тому не призводить до поновлення порушеного права власності навіть за умови порушення процедури примусового вилучення зі сторони уповноважених органів.

Список використаних джерел:

1. Конституція України: Закон від 28.06.1996 № 254к/96-ВР // База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80> (дата звернення : 18.09.2025).
2. Про правовий режим воєнного стану: Закон від 12.05.2015 № 389-VIII// База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text> (дата звернення : 18.09.2025).
3. Про затвердження Положення про військово-транспортний обов'язок: Постанова від 28.12.2000 № 1921// База даних «Законодавство України» / Кабінет Міністрів України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1921-2000-%D0%BF#Text> (дата звернення : 18.09.2025).
4. Про передачу, примусове відчуження або вилучення майна в умовах правового режиму воєнного чи надзвичайного стану: Закон від 17.05.2012 № 4765-VI// База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4765-17#Text> (дата звернення : 18.09.2025).
5. Постанова Великої Палати Верховного Суду від 23.10.2024 у справі №712/3525/23. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/123313995> (дата звернення: 18.09.2025).
6. Цивільний кодекс України: Закон України від 16 січня 2003 р. № 435-IV. Відомості Верховної Ради України. 2003. № 40–44. Ст. 356. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15>. (дата звернення: 18.09.2025).
7. Рішення Господарського суду Львівської області від 28.05.2024 у справі №914/832/24. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/119416491> (дата звернення: 18.09.2025).
8. Рішення Корольовського районного суду м. Житомира від 08.08.2023 у справі №296/6502/23. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/112784123> (дата звернення: 18.09.2025).
9. Постанова Великої Палати Верховного Суду від 23 листопада 2021 року в справі №359/3373/16-ц. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/101829985> (дата звернення: 18.09.2025).

КОНКУРЕНЦІЯ ПОЗОВІВ ТА НАЛЕЖНИЙ СПОСІБ ЗАХИСТУ ЦИВІЛЬНОГО ПРАВА

Деледивка Сергій Григорович

ORCID ID: 0009-0009-6597-1856

доктор філософії в галузі права,

докторант

Приватний вищий навчальний заклад «Європейський університет», Україна

Проведення судової реформи, нові редакції процесуальних кодексів та певна уніфікація процесуальних правил розгляду справ різних юрисдикцій не призвели до остаточного вирішення проблеми повного захисту цивільних прав. Більше того, запроваджені на рівні судового правозастосування концепції належності та ефективності способів захисту прав, які є певним продовженням конструкції конкуренції позовів, не мають однакового розуміння ні на рівні наукової спільноти, ні з боку представників суддівського корпусу. Зазначене свідчить про актуальність теоретичних досліджень у зазначеній сфері.

Поняття способу захисту цивільних прав є доволі усталеним в науці цивільного права і досліджувалось в роботах таких науковців як І.О. Дзера [1, с. 126], О.О. Кот [2, с. 93], Г.Харченко, [10, с. 51] та інших авторів. На відміну від цього базового поняття матеріального та процесуального права, вибір правильного, належного і ефективного способу захисту, вирішення наявної в науці і практиці проблеми конкуренції позовів або способів захисту прав потребує додаткових досліджень.

В цьому матеріалі в хронологічно-історичному порядку демонструються приклади вирішення проблеми конкуренції позовів Верховним Судом України, або за нинішньою термінологією належного способу захисту прав новоствореним Верховним Судом в залежності від тих чи інших видів правовідносин, тих чи інших видів позовних вимог та відповідних їм способів захисту цивільного права.

Проблема конкуренції між реституційними вимогами щодо визнання недійсними правочинів та віндикаційним позовом, тобто вимогами, передбаченими ст. 215 та ст. 388 ЦК України відповідно була вирішена лише в узагальненнях судової практики, викладених в Постанові Пленуму Верховного Суду України від 6 листопада 2009 року

№ 9 «Про судову практику розгляду цивільних справ про визнання правочинів недійсними» [7]. Подібна практика правозастосування була підтримана в подальшому і Великою Палатою Верховного Суду України, зокрема в п. 50 постанови Великої Палати Верховного суду від 11 лютого 2020 року, справа № 922/614/19 [3].

Суть належного способу захисту права в цій категорії позовних вимог полягає в наступному: якщо спірна річ (майно) знаходиться у власності (фактичному володінні) набувача за договором, придатними до застосування є виключно реституційні позовні вимоги; якщо річ (майно) вибула з володіння набувача за наступним договором або на інших підставах, належним буде виключно речово-правовий віндикаційний позов з притаманним йому предметом доказування, куди входять обставини вибуття майна з володіння відчужувача, добросовісність або недобросовісність набувача, тобто суб'єктивні фактори поведінки сторін, які для реституційних вимог є юридично нейтральними.

Конкуренція позовів про визнання недійсним правочину про відступлення частки у праві спільної часткової власності при порушенні переважного права набуття та позову про переведення прав і обов'язків покупця також, тобто способів захисту, передбачених ст. 215 та ст. 362 ЦК України також була вирішена через узагальнення судової практики в Постанові Пленуму Верховного Суду України від 6 листопада 2009 року № 9 і продовжена в практиці Великої Палати Верховного Суду, зокрема п. 53 постанови Великої Палати Верховного Суду від 26.05.2020 року у справі № 908/299/18 [5].

Суть правильного обрання способу захисту прав в цьому виді спорів полягає в застосуванні сформованої в судовій практиці концепції ефективності правового захисту, іншими словами вимога має бути такою, що здатна захистити порушене право, призвести до результату повного усунення наслідків порушення. Є очевидним, що саме по собі визнання недійсним договору при захисті переважного права набуття майна не здатне захистити порушене право, а заінтересована особа має просити застосувати саме належний і ефективний спосіб правового захисту, в даному випадку переведення прав і обов'язків покупця за договором.

Деліктний та кондикційний позови, або за іншою термінологією позови про відшкодування шкоди і повернення майна, отриманого без достатніх правових підстав, тобто позови, передбачені відповідно

ст. 1166 та ст. 1212 ЦК України є позадоговірними позовними вимогами, а отже вибір належного способу захисту права в цій ситуації і в теорії, і в судовій практиці був досить неоднозначним. Вибір належного способу захисту права або подолання конкуренції позовів в цій категорії справ було сформовано в теорії [8, с. 863], а також отримало свій вираз і в судовій практиці, зокрема в справі № 629/4628/16-ц Великої Палати Верховного Суду в постанові від 23 травня 2018 року [4].

Критеріями розмежування деліктного і кондикційного позову є: 1) зменшення майна у потерпілого при завданні шкоди та приріст майна у набувача у кондикційних зобов'язаннях; 2) наявність вини, яка має презюмований характер в перших і відсутність суб'єктивного фактору в других; 3) завдання шкоди є підставою для покладання цивільно-правової відповідальності, в тому числі і нового обов'язку, а кондикційні зобов'язання не належать до цивільно-правової відповідальності, хоча і інші негативні для набувача наслідки тут не виключаються.

Конкуренція між кондикційним позовом та договірними способами захисту прав, в тому числі реституційними вимогами була вирішена в науці і також отримала подальший розвиток в практиці правозастосування. Так А.В. Ткачук зазначає, що реституція виникає виключно на основі оспорюваного або нікчемного правочину. Натомість кондикційні зобов'язання виникають виключно за відсутності між сторонами будь-яких договірних зв'язків. Зобов'язання з безпідставного збагачення зумовлює односторонній правовий зв'язок між боржником і кредитором, натомість реституція має двосторонній характер і характеризується зустрічністю та взаємообумовленістю обов'язків сторін [9, с. 52]. За правовим висновком, викладеним в постанові КЦС ВС від 14 квітня 2020 року у справі № 495/2442/16-ц, за наявності між сторонами договірних відносин кондикційні позовні вимоги заявлені бути не можуть і це стало подальшою аксіомою для судової практики [6].

Обсяг даного матеріалу не дозволяє продовжити огляд питань вибору належного способу захисту цивільного права або конкуренції позовів, зокрема тих, що виникають із віндикаційного і зобов'язального позовів, віндикаційного і негативного, віндикаційного і позову про визнання права, віндикаційного і кондикційного та інших позовів, однак наведений вище матеріал дає підстави зробити наступні **ВИСНОВКИ**.

Обрання правильного способу захисту права має не тільки теоретичне і методологічне, а і важливе практичне значення.

Конкуренція між реституційними і віндикаційними, кондикційними і договірними, кондикційними і деліктними вимогами вирішується в залежності від виду правовідносин, фактичних обставин справи, суті порушеного права та інших обставин, які є визначальними для того чи іншого предмету позовних вимог. Крім того, обраний спосіб захисту права має бути ефективним, тобто таким, що здатний захистити порушене право. Практика правозастосування Верховного Суду свідчить про чітку тенденцію розмежування вищевказаних позовних вимог, що треба враховувати передовсім в практиці захисту цивільних прав.

Список використаних джерел:

1. Дзера І. О. Цивільно-правові засоби захисту права власності в Україні. Київ : Юрінком Інтер, 2002. 126 с.
2. Кот О. О. Проблеми здійснення та захисту суб'єктивних цивільних прав: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.03/ Київ, 2017. 37 с.
3. Постанова Великої Палати Верховного суду від 11 лютого 2020 року, Справа N 922/614/19 - URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/87902138> (дата звернення: 10.04.2025).
4. Постанова Великої Палати Верховного Суду від 23 травня 2018 року, Справа N 629/4628/16-ц - URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/75296547> (дата звернення: 21.04.2025).
5. Постанова Великої Палати Верховного Суду від 26 травня 2020 року, Справа № 908/299/18 - URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/89825064> (дата звернення: 23.04.2025).
6. Постанова КЦС ВС від 14 квітня 2020 року, Справа N 495/2442/16-ц - URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/88909525> (дата звернення: 01.01.2025).
7. Постанова Пленуму Верховного Суду України від 6.11. 2009 року N 9 Про судову практику розгляду цивільних справ про визнання правочинів недійсними / Вісник Верховного Суду України, 2009, 00, № 12.
8. Право власності: способи захисту прав крізь призму судової практики: монографія / за ред. І.В. Спасибо-Фатєєвої. – Харків: ЕКУС, 2023. – 616 с.
9. Ткачук А.В. Співвідношення зобов'язальних способів захисту цивільних прав (реституція та кондикція). *Науковий вісник публічного і приватного права*. 2022. № 1. С. 49–54.
10. Харченко Г.Г. Витребування майна з чужого незаконного володіння у порядку віндикації. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2024. № 8. С. 132-135.

МІЖНАРОДНЕ ПРАВО ТА БІОТЕХНОЛОГІЇ: РЕГУЛЮВАННЯ ГЕННОЇ ІНЖЕНЕРІЇ

Рудов Ярослав Валерійович

здобувач вищої освіти юридичного факультету
Західноукраїнський національного університет, Україна

Науковий керівник: Фліссак Костянтин Андрійович

канд. екон. наук, професор кафедри міжнародного та європейського права
Західноукраїнський національного університет, Україна

Принцип природного відбору передбачає, що найбільш адаптований до зовнішніх обставин виживає та продовжує рід. Протягом всієї історії людства, ми прагнули не тільки адаптуватись на планеті Земля, а й змінити її під себе. Ми приручали диких тварин, вирощували рослини. Внаслідок систематичної взаємодії між видами, вони змінюються, це і стало початком для біотехнологій. Завжди існували як прихильники, так і противники зміни планети Земля під людство. На прикладі будь-якого радикального винаходу, цілком визначеним є висновок: біотехнології – невідворотні. Кожен процес в нашому житті повинен бути врегульований з цією метою на національному та міжнародному рівні повинні застосовуватись відповідні правові інструменти. З наукової точки зору актуальними є дослідження міжнародно-правового регулювання генної інженерії, а також його порівняння з національною практикою окремих держав.

Всі галузі наук про біотехнології умовно поділяють на 2 сфери. Перша – це класичні біотехнології, які включають маніпуляції з методами та технологіями селекції, виробничими покращеннями, тобто звичний нам екстенсивний розвиток. Друга – це сучасна біотехнологія. В ній передбачається пряме редагування геному рослини, або тварини. Саме зазначена технологія буде об'єктом нашого дослідження. Суттєвою проблемою у сфері біотехнологій є відсутність уніфікованої термінології в національному законодавстві та міжнародно-правових актах. Зокрема, відповідно до положень Конвенції про охорону біологічного різноманіття 1992 року, біотехнологія трактується як «...будь-який вид технології, пов'язаний з використанням біологічних систем, живих організмів або їх похідних для виготовлення або зміцнення продуктів, або процесів з

метою їх конкретного вживання» [4]. У Картахенському протоколі про біобезпеку до Конвенції про біологічне різноманіття від 2003 р. сучасна біотехнологія визначається як така, що «...використовує методи та технології генної інженерії, які дозволяють ідентифікувати, виділяти і переносити окремі гени та їхні комплекси з клітин організму-донора в клітини організму-реципієнта» [2]. Виходячи з дефініцій, поданих в актах, під регулювання підпадає саме сучасна біотехнологія, тобто маніпуляція з геномом.

Найбільшого розвитку генна інженерія зазнала в період Другої світової. Сумнозвісний Рудольф Менгеле досліджував межі людського організму в концтаборі Аушвіц. В генетиці його цікавила можливість людського організму спадкувати захворювання. За свої експерименти, в'язні Освенцима прозивали його «Ангел смерті», адже підбір об'єктів дослідження він здійснював особисто. Після завершення Другої світової війни європейська спільнота була глибоко вражена масштабами жорстокості, цинізму та холоднокривності, що стали відомими завдяки розсекреченим матеріалам. Уперше на міжнародному рівні біоетичні принципи були закріплені саме в цей період – у контексті засудження воєнних злочинів і злочинів проти людяності. Відповідно до пункту «с» статті 6 Статуту Міжнародного військового трибуналу, що був створений для суду над головними військовими злочинцями європейських країн, визначено юридичні підстави для відповідальності за злочини, пов'язані з нелюдськими експериментами над людьми. Це стало основою для подальшого формування міжнародних стандартів біоетики та прав людини у сфері медицини і науки. Першим міжнародним документом, що мав заборонити такі дослідження був Нюрнберзький кодекс від 1947 року. В ньому визначалось, що дослідження повинні проводитись лише на підтвердження факту, а не на дослідження. Головним пунктом була добровільна згода людини. Заборонялось проводити експерименти, якщо вони потенційно можуть привести до смерті або інвалідності, за винятком проведення дослідником експерименту над самим собою. Спочатку ці норми мали виключно етичний характер, однак з часом вони набули міжнародного визнання, були закріплені в низці міжнародних документів і трансформувалися в імперативні норми міжнародного права (*jus cogens*), обов'язкові для всіх держав. Надалі відповідні біоетичні принципи відображено в Міжнародному кодексі медичної етики Всесвітньої медичної асамблеї 1949 року, Гельсінській декларації

1964 року (з подальшими змінами) та інших її актах, у Керівних принципах і резолюціях ВООЗ, а також низці міжнародно-правових актів Ради Європи [5]. Міжнародні правові норми підкреслюють важливість забезпечення дотримання та ефективного захисту базових прав людини, серед яких – право на життя, особисту свободу і недоторканність, свободу від катувань, жорстокого чи принизливого поводження, захист від проведення медичних або наукових досліджень без усвідомленої згоди особи, а також недопущення дискримінації. Права людини у сфері медичних біотехнологій переважно належать до громадянських, тобто таких, що мають фундаментальний, невід’ємний і життєво важливий характер, а тому не підлягають обмеженню. Водночас міжнародне право визнає можливість встановлення певних заборон на окремі дії з боку держав, суспільних груп або фізичних осіб, якщо ці дії становлять загрозу для гідності чи безпеки людини. Прикладами таких заборон є, зокрема, клонування людини або генетичні втручання, що передаються спадково. Конвенція про захист прав і гідності людини щодо застосування біології та медицини: Конвенція про права людини та біомедицину від 1996 року встановлює пряму заборону на здійснення репродуктивного клонування людини. Згідно з положеннями Конвенції, під репродуктивним клонуванням мається на увазі створення людської істоти, яка є генетично ідентичною до іншої – живої або померлої – особи, шляхом перенесення ядра соматичної клітини людини до ооцита, з якого попередньо було видалено власне ядро. Водночас низка держав-учасниць міжнародного співтовариства обрала альтернативні підходи до правового врегулювання цього питання, зокрема шляхом часткового дозволу на клонування в дослідницьких або лікувальних цілях. Зокрема, у Великій Британії у 2001 році було ухвалено законодавство, що дозволяє клонування людських ембріонів з метою добування з них стовбурових клітин. Україна ратифікувала дану конвенцію, та в 2005 році прийняла закон «Про заборону репродуктивного клонування людини» [6].

Зараз регулювання біотехнологій здійснюється такими міжнародними юридичними актами, як «Загальна декларація про геном людини та права людини» (1997 р.), «Конвенція про права людини та біомедицину» (1996 р.) Загальна декларація про геном людини та права людини закріпила принцип заборони практики, яка суперечить людській гідності – практики клонування з метою відтворення людської особини (ст. 11). Державам запропоновано прийняти на національному рівні

відповідні заходи, визначені у Декларації. Схожий принцип закріплює і Декларація ООН 2005 р. «Про клонування людини» [1].

У контексті формування таких універсальних етичних стандартів важливою віхою стало проведення міжнародних наукових форумів, спрямованих на узгодження підходів у сфері біоетики. Одним із таких ключових заходів став IV Знаковою віхою у формуванні етичних засад біотехнологій стало проведення Міжнародного конгресу з питань біоетики, що відбувся у 1998 році в місті Токіо, в рамках якого були офіційно затверджені фундаментальні принципи біоетичної регуляції в галузі біотехнологій. До них належать: принцип недискримінації, принцип добровільної інформованої згоди особи на участь у наукових дослідженнях і проведення медичних втручань, дотримання конфіденційності, заборона отримання фінансової вигоди від використання людського тіла або його частин, принцип переваги користі над шкодою, визнання пріоритету особистості, повага до особистої автономії та цілісності людини. Поява нових викликів, пов'язаних зі складними аспектами людського життя, зокрема його зародженням (у контексті застосування штучних репродуктивних технологій), продовженням (через трансплантацію органів), відтворенням (зокрема клонуванням) та припиненням (шляхом штучного переривання вагітності або евтаназії), актуалізувала потребу у формуванні універсальних етичних стандартів у сфері біомедицини та їх нормативному закріпленні на міжнародному рівні.

Найважливішим міжнародним актом, що регулює біомедичні дослідження, є Конвенція Ради Європи 1997 року «Про захист прав і гідності людини у зв'язку із застосуванням досягнень біології та медицини: Конвенція про права людини та біомедицину» [3]. Конвенція визначає основним принципом медичного втручання пріоритет індивідуальних інтересів і добробуту людини над інтересами суспільства чи науки. В цих нормах ми бачимо, що йде відхід від усталеного пріоритету публічного інтересу над приватним. Україна, ратифікувавши Конвенцію одразу ж у 1997 році, продемонструвала свою зацікавленість у розвитку біоетичних стандартів і майбутніх наукових розробках.

Цей підхід також відображено у Загальній декларації про біоетику та права людини 2005 року, де в частині 2 статті 3 наголошується, що добробут і права окремої особи повинні мати перевагу над науковими чи суспільними інтересами. Україна не прийняла дану конвенцію, хоча всі перелічені вище конвенції, були успішно ратифіковані.

Висновки. Отже, міжнародні стандарти у сфері біоетики сформувалися як відповідь на трагічні події минулого та необхідність захисту гідності людини. Сучасне міжнародне право закріплює ключові принципи – добровільну згоду, пріоритет особистості, заборону дискримінації та комерціалізації людського тіла. З огляду на розвиток біотехнологій, подальше вдосконалення міжнародної нормативної бази є неминучим і необхідним.

Список використаних джерел:

1. Жиліна В. Сучасні біотехнології та правове регулювання їх використання в умовах глобалізації *Вісник Одеського національного університету. Серія : Правознавство.* - 2019. - Т. 24, Вип. 2. - С. 136-144.
2. Картахенський протокол про біобезпеку до Конвенції про біологічне різноманіття : Протокол Орг. Об'єдн. Націй від 29.01.2000 : станом на 12 вер. 2002 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_935#Text (дата звернення: 22.04.2025).
3. Конвенція про захист прав і гідності людини щодо застосування біології та медицини: Конвенція про права людини та біомедицину : Конвенція Ради Європи від 04.04.1997 : станом на 25 січ. 2005 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_334#Text (дата звернення: 22.04.2025).
4. Конвенція про охорону біологічного різноманіття від 1992 року : Конвенція Орг. Об'єдн. Націй від 05.06.1992 : станом на 29 жовт. 2010 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_030#Text (дата звернення: 22.04.2025).
5. Островська Б. Біоетичні принципи як утвердження в міжнародному праві нового рівня захисту прав людини. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ.* 2018. № 2. С. 38-54.
6. Про заборону репродуктивного клонування людини : Закон України від 14.12.2004 № 2231-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2231-15#Text> (дата звернення: 22.04.2025).

ПЕРСПЕКТИВИ ПІЛЬГИ З ПДВ НА ІМПОРТНІ ТОВАРИ ДО 150 ЄВРО В СВІТОВОМУ КОНТЕКСТІ

Бочаров Кирило Віталійович

ORCID ID: 0009-0009-4728-0891

аспірант факультету правничих наук

Національний університет "Києво-Могилянська академія", Україна

Не вщухають дискусії щодо доцільності продовження в Україні дії пільги з податку на додану вартість для імпортних товарів, вартістю до 150 євро [1]. З одного боку звільнення від ПДВ здешевшує для громадян імпортні товари, багато з яких просто не виробляються в Україні. З іншого боку, проти пільги активно виступають українські бізнес-асоціації, зокрема Європейська бізнес асоціація [2] та Американська торговельна палата [3], вказуючи на несправедливі умови для вітчизняних ритейлерів та зловживання пільгою для ухилення від сплати податків. І справді важко не погодитись з аргументом щодо нерівних умов: якщо вітчизняний виробник чи продавець змушений включати в ціну своїх товарів 20% ПДВ, то іноземний онлайн-бізнес цього не робить та за інших рівних умов може продавати свої товари в Україні за більш вигідною ціною.

ОЕСР звертала увагу на ризики несправедливої конкуренції, що створює звільнення від ПДВ для імпортних товарів з низькою вартістю, ще в 2015 році в рамках першого кроку плану BEPS [4]. Ще тоді організація запропонувала нову модель, за якою замість нарахування ПДВ на кордоні, продавець, що попередньо зареєструвався для ПДВ в країні споживача, мав би нараховувати податок в момент продажу. Така модель дозволила б повністю скасувати поріг звільнення від ПДВ для товарів низької вартості, не затримуючи проходження ними кордону, а також не перевантажуючи зайвими формальностями покупців [4].

Однією з перших країн, що запровадила рекомендації ОЕСР, скасувала поріг від якого застосовується податок (GST, місцевий відповідник ПДВ) на імпортні товари та переклала відповідальність за справляння податку на іноземних продавців, стала Австралія. Згодом подібні правила запрацювали в Новій Зеландії, Норвегії, Великій

Британії, Європейському Союзу та інших країнах [5]. Станом на 2025 рік вже 41 юрисдикція запровадила рекомендації ОЕСР та скасувала пільгу з ПДВ для імпорتنих товарів низької вартості [6].

В контексті вступу нашої країни до ЄС та гармонізації законодавства з європейським, особливу увагу варто звернути на правила застосування ПДВ до імпорتنих товарів вартістю до 150 євро в Європейському Союзі. Так, за невеликими винятками на кожне відправлення товару, що прямує до блоку, має застосовуватись ПДВ за ставкою країни споживача. При цьому у продавця-імпортера є вибір: нічого не робити і тоді податок буде застосовуватись на кордоні, що подовжить строки доставки і потенційно погіршить клієнтський досвід, або зареєструватись в системі Import One Stop Shop (IOSS) в будь-якій країні ЄС та нараховувати податок в момент продажу. За другого сценарію до посилки буде застосовуватись пришвидшена процедура митного оформлення та діятиме звільнення від ПДВ при проходженні кордону за умови, що митниці буде наданий IOSS номер продавця [7].

В Україні вже діють правила, щодо постачання електронних послуг, які вимагають від іноземних онлайн продавців реєструватись для ПДВ в Україні та нараховувати податок в момент продажу [1]. В контексті подібної вимоги до продавців фізичних товарів у Верховній Раді був зареєстрований законопроект № 12429, що має запровадити європейські правила застосування ПДВ до імпорту товарів вартістю до 150 євро. Законопроект і справді в цілому відповідає європейським правилам. Зокрема, пропонується скасувати звільнення від ПДВ для товарів вартістю до 150 євро (з включенням для подарунків між фізичними особами вартістю до 45 євро, що діє і в ЄС), дає можливість іноземним продавцям реєструватись в Україні для ПДВ та нараховувати податок в момент продажу (в такому разі на кордоні податок не нараховується, якщо продавець надав свій ПДВ номер), а також містить вимогу призначити місцевого представника для ПДВ реєстрації та комплаєнсу [8].

Висновки. Світова спільнота визнає виклики, які онлайн торгівля несе в контексті оподаткування імпорتنих товарів низької вартості. Якщо раніше адміністративний тягар оподаткування таких товарів перевершував можливу вигоду, то зараз величезна кількість дешевого імпорту, що проходить кордон без сплати ПДВ, створює нерівні умови для місцевого бізнесу та змушує законодавців шукати нові підходи. Одним з

них є запропонована ОЕСР модель, за якою скасовується поріг застосування ПДВ на імпорتنі товари, а відповідальність за справляння податку переноситься на продавця. Ця модель була успішно імплементована в 41 юрисдикції, зокрема Європейському Союзі, та не призвела до колапсу митних органів. Це відкриває Україні шлях до запровадження схожих правил, які шляхом скасування пільги з ПДВ для товарів вартістю до 150 євро допоможуть наповнити бюджет, усунути необґрунтоване субсидування імпорту та наблизити українське законодавство до європейського. Законопроект № 12429 може слугувати для цього відправною точкою.

Список використаних джерел:

1. Податковий кодекс України: Закон України від 02 грудня 2010 р. № 2755-VI. *Офіційний вебпортал Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text>. Дата звернення: 18 вересня 2025.
2. ЕВА підтримує скасування податкових пільг для імпорту товарів до 150 євро з одночасним спрощенням порядку розмитнення. *European Business Association*. URL: <https://eba.com.ua/eva-pidtrymuje-skasuvannya-podatkovyih-pilg-dlya-importu-tovariv-do-150-yevro-z-odnochasnym-sproshhennyam-poryadku-rozmytnennya/>. Дата звернення: 18 вересня 2025.
3. Американська торговельна палата закликає скасувати податкові пільги для транскордонної електронної комерції, забезпечити рівні умови сплати податків та чесну конкуренцію. *Американська торговельна палата в Україні*. URL: <https://chamber.ua/ua/news/amerykanska-torhoveln-palata-zaklykaie-skasuvaty-podatkovy-pilgy-dlia-transkordonnoi-elektronnoi-komertsii-zabezpechyty-rivni-umovy-splaty-podatkov-ta-chesnu-konkurentsiiu/>. Дата звернення: 18 вересня 2025.
4. OECD. Addressing the Tax Challenges of the Digital Economy. Action 1: 2015 Final Report. OECD/G20 Base Erosion and Profit Shifting Project. *OECD Publishing*. Paris. 2015. URL: <https://doi.org/10.1787/9789264241046-en>. Дата звернення: 17 вересня 2025.
5. OECD. Consumption Tax Trends 2024: VAT/GST and Excise, Core Design Features and Trends. *OECD Publishing*. Paris. 2024. URL: <https://doi.org/10.1787/dcd4dd36-en>. Дата звернення: 17 вересня 2025.
6. OECD. Tax Policy Reforms 2025: OECD and Selected Partner Economies. *OECD Publishing*. Paris. 2025. URL: <https://doi.org/10.1787/de648d27-en>. Дата звернення: 17 вересня 2025.
7. European Commission, Directorate-General for Taxation and Customs Union. Explanatory notes on VAT e-commerce rules. *European Commission*. Brussels. 2020. URL: https://vat-one-stop-shop.ec.europa.eu/system/files/2021-07/vatecommerceexplanatory_notes_28102020_en.pdf. Дата звернення: 17 вересня 2025.
8. Проект Закону про внесення змін до Податкового кодексу України щодо приведення порядку оподаткування операцій з ввезення (пересилання) на митну територію України товарів у міжнародних поштових та експрес-відправленнях до вимог Директиви Ради ЄС № 2006/112/ЄС від 28 листопада 2006 року про спільну систему податку на додану вартість № 12429 від 20 січня 2025 р. *Офіційний вебпортал Верховної Ради України*. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billinfo/Bills/Card/55638>. Дата звернення: 17 вересня 2025.

ПРАВО НА ЦИФРОВУ БЕЗПЕКУ ЯК ПРАВО ЛЮДИНИ ЧЕТВЕРТОГО ПОКОЛІННЯ: МІЖНАРОДНО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ

Лагоднюк Ангеліна Сергіївна

здобувач вищої освіти юридичного факультету

Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова, Україна

Науковий керівник: Іваницький Андрій Миронович

ORCID ID: 0000-0002-3689-6334

доктор філософії, доцент, доцент кафедри міжнародного та європейського права

Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова, Україна

Сучасна епоха цифровізації суспільних відносин зумовлює потребу в визначенні нових прав людини, що постають у контексті технологічного розвитку. Такими стали права, які дозволяють фізичним особам вільно користуватись сучасним цифровим простором. Вони охоплюють право на доступ до електронних засобів масової інформації, створення і поширення власного контенту, а також використання комп'ютерів, мобільних пристроїв, мереж та інших елементів цифрової індустрії. Водночас це ставить перед нами нову проблему пов'язану з необхідністю гарантування реалізації та захисту вже існуючих фундаментальних прав, а саме таких як право на приватність, захист персональних даних, свободу слова та право на інформацію, проте у всесвітній системі сполучених комп'ютерних мереж.

В реаліях інтенсивного розвитку світом активно шириться тенденція законодавчого закріплення права на доступ до мережі Інтернет як базову передумову для реалізації інших прав людини у сучасному світі, оскільки цифрове середовище стало невід'ємним простором суспільного, економічного та політичного життя. Найбільш повно ця ідея проявляється в концепції прав людини четвертого покоління, що сформувалось саме в умовах ХХІ століття як відповідь на глобальні виклики цифровізації, технологій та інформаційного суспільства. Так, фактично першим юридично обов'язковим міжнародним актом, що встановив стандарти у сфері захисту приватності стала Конвенція Ради Європи про захист осіб у зв'язку з автоматизованою обробкою персональних даних, визнавши метою

забезпечення на території кожної сторони для кожної особи, незалежно від її громадянства або місця проживання, дотримання її прав й основоположних свобод, зокрема її права на недоторканість приватного життя, у зв'язку з автоматизованою обробкою персональних даних, що її стосуються [1].

Наступним суттєвим кроком стало скликання під егідою ООН Всесвітнього саміту з інформаційного суспільства після якого представники народів світу з метою опанування потенціалу інформаційних і комунікаційних технологій прийняли Женевську декларацію принципів, підкресливши наступне: «визнаючи принципи загального і недискримінаційного доступу до ІКТ для всіх націй, ми підтримуємо діяльність Організації Об'єднаних Націй, спрямовану на запобігання потенціальному застосуванню ІКТ з намірами, які несумісні із завданнями забезпечення міжнародної стабільності і безпеки та здатні негативно вплинути на цілісність інфраструктури всередині держав, шкодячи їх безпеці. Необхідно запобігати використанню інформаційних ресурсів і застосуванню інформаційних технологій у злочинних і терористичних цілях, дотримуючись при цьому прав людини» [3].

Цифрова трансформація впливає на кожен аспект життя людей. Такі умови створюють як перспективи для міжнародно-правового регулювання, так і виклики у сфері забезпечення цифрової безпеки та нерівномірний розвиток національного законодавства. Зважаючи на це Європейський Союз зазначив без зволікань, що кожен повинен мати доступ до цифрових технологій, продуктів і послуг, які за своєю конструкцією є безпечними, надійними та захищають приватність, що забезпечує високий рівень конфіденційності, цілісності, доступності та автентичності оброблюваної інформації [4]. Це показало прагнення ЄС просувати свій шлях до цифрової трансформації, ставлячи людей у центр, підтверджуючи їх універсальні права, як основу Європейських цінностей.

У порівнянні з цим Україна своєчасно ратифікувала міжнародні конференції та прийняла низку законів, метою яких було регулювання правових відносин, пов'язаних із захистом і обробкою персональних даних, і спрямованих на захист основоположних прав і свобод людини і громадянина, зокрема права на невтручання в особисте життя, у зв'язку з обробкою персональних даних [2].

Як висновок можна зазначити, що цифрова безпека та її реалізація є невід'ємною складовою системи прав людини четвертого покоління. Її

міжнародно-правовий вимір набуває дедалі більшого значення, відображаючи нові глобальні виклики, пов'язані з розвитком цифрових технологій. Тож формування універсальних стандартів у цій сфері стає важливим кроком до зміцнення демократичних інститутів, захисту свободи та безпеки людини у цифровому середовищі.

Список використаних джерел:

1. Конвенція про захист осіб у зв'язку з автоматизованою обробкою персональних даних : Конвенція Ради Європи від 28.01.1981 : станом на 6 лип. 2010 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_326#Text (дата звернення: 16.09.2025).
2. Про захист персональних даних : Закон України від 01.06.2010 № 2297-VI : станом на 14 черв. 2025 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2297-17#Text> (дата звернення: 17.09.2025).
3. Declaration of Principles : Декларація від 12.12.2003. URL: <https://digitallibrary.un.org/record/533621/files/S03-WSIS-DOC-0004!!PDF-E.pdf?ln=en> (дата звернення: 16.09.2025).
4. European Declaration on Digital Rights and Principles : Декларація від 23.01.2023 № 32023C0123(01). URL: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=OJ:JOC_2023_023_R_0001 (дата звернення: 16.09.2025).

РОЛЬ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ У ЗАХИСТІ ПРАВ ЛЮДИНИ В УМОВАХ ЗБРОЙНОГО КОНФЛІКТУ НА ПРИКЛАДІ УКРАЇНИ

Шостак Каріна Миколаївна

Студентка 2-го курсу Юридичного факультету

Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова, Україна

Науковий керівник: Іваницький Андрій Миконович

Доктор філософії, доцент кафедри міжнародного та європейського права

Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова, Україна

Права людини є фундаментальною цінністю сучасного демократичного суспільства та основою міжнародного правопорядку. Забезпечення їх захисту в умовах миру вже саме по собі є складним завданням для держави та міжнародних інституцій. Однак у ситуації збройного конфлікту це завдання ускладнюється багаторазово, адже воєнні дії призводять до масових порушень прав людини, зокрема права на життя, свободу, безпеку, заборони тортур та дискримінації.

Збройна агресія російської федерації проти України, яка розпочалася у 2014 році з незаконної анексії Криму та збройного втручання на сході України, а у 2022 році переросла у повномасштабну війну, стала одним із найбільших викликів для європейської системи захисту прав людини за останні десятиліття. Внаслідок цих подій мільйони людей були змушені залишити свої домівки, тисячі стали жертвами воєнних злочинів та серйозних порушень міжнародного гуманітарного права.

У таких умовах особливої уваги набувають міжнародні механізми захисту прав людини, серед яких чільне місце займає Європейський суд з прав людини (ЄСПЛ). Його діяльність дозволяє не лише встановлювати факти порушень, а й формувати юридичну відповідальність держав, створювати правові стандарти та забезпечувати потерпілим можливість відновлення порушених прав. Саме тому дослідження ролі ЄСПЛ у забезпеченні правового захисту під час збройного конфлікту є таким актуальним у наш час.

Європейська конвенція з прав людини закріплює базові права та свободи, включаючи право на життя (стаття 2), заборону катувань (стаття 3), право на свободу та особисту недоторканність (стаття 5),

право на справедливий суд (стаття 6) тощо [1]. ЄСПЛ є тим органом, що забезпечує контроль за виконанням державами зобов'язань за Конвенцією. У випадку збройних конфліктів він також застосовує норми міжнародного гуманітарного права, хоча це не є його основною юрисдикцією. Це важливо, оскільки воєнні дії часто призводять до масових порушень прав цивільного населення, які підпадають як під захист Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, так і під норми міжнародного гуманітарного права.

Особливе значення має концепція «ефективного контролю», коли держава несе відповідальність за порушення прав людини не лише на своїй території, але й на території, де вона фактично здійснює контроль через свої збройні сили чи підконтрольні формування. Прикладом застосування цієї концепції у практиці ЄСПЛ стала справа «Лоїзиду проти Туреччини» [2]. Це рішення стало визначальним у розвитку практики Суду щодо окупованих територій і заклало основу для майбутніх справ, серед яких є також справи пов'язані зі збройною агресією проти України.

У липні 2025 року Велика Палата ЄСПЛ ухвалила рішення у зведеній міждержавній справі «Україна та Нідерланди проти росії». Суд визнав, рф відповідальною за численні грубі та систематичні порушення ЄКПЛ на окупованих територіях України та у зв'язку із збиттям літака рейсу МН17 [3]. У цьому рішенні чітко закріплено, що росія відповідальна за широкомасштабні та кричущі порушення прав людини в Україні впродовж понад восьми років. Це створює важливий юридичний прецедент для міжнародного права та подальших справ щодо відповідальності держави-агресора.

Також ЄСПЛ розглядав низку справ, пов'язаних з порушенням прав людини в Криму після його незаконної анексії. У цих справах встановлено факти переслідування кримських татар, порушення свободи вираження поглядів, свободи зібрань і релігії а також примусового нав'язування російського громадянства [4]. Ці рішення ЄСПЛ відіграють ключову роль у документуванні порушень та встановленні міжнародної відповідальності держави-агресора. Вони допомагають Україні формувати правову позицію у міжнародних судах та надавати потерпілим можливість домогтися справедливості, якої не можна досягти на національному рівні. Водночас розгляд справ ускладнюється через відсутність доступу до окупованих територій та небажання росії виконувати рішення Суду після її виключення з Ради Європи у 2022 році.

Попри це, практика ЄСПЛ має вагоме символічне та юридичне значення, вона зміцнює міжнародні стандарти захисту прав людини і демонструє, що навіть під час війни відповідальність держави за порушення прав не зникає.

Таким чином, можна підсумувати, що ЄСПЛ відіграє ключову роль у захисті прав людини під час збройного конфлікту. На прикладі України видно, що Суд здатний не лише фіксувати факти систематичних порушень та визначати межі відповідальності держави-агресора, але й формувати прецедентну практику, важливу для всього міжнародного права. Для України пріоритетним завданням залишається активна співпраця з ЄСПЛ, збір доказів та створення умов для практичного втілення рішень для відновлення справедливості для постраждалих осіб.

Список використаних джерел:

1. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод : Конвенція Ради Європи від 04.11.1950 : станом на 1 серп. 2021 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text (дата звернення: 16.09.2025).
2. Постанова ЄСПЛ від 18.12.1996 у справі № 15318/89. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-125709> (дата звернення: 16.09.2025).
3. Рішення ЄСПЛ від 09.07.2025 у справі Україна та Нідерланди проти Росії. URL: <https://www.echr.coe.int/documents/d/echr/press-q-a-ukraine-netherlands-russia-ukr> (дата звернення: 16.09.2025).
4. Рішення ЄСПЛ від 25.06.2024 у справі № 20958/14 та № 38334/18. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/rus?i=001-235139> (дата звернення: 16.09.2025).

СЕКЦІЯ VII. ІНСТИТУТ ПРАВООХОРОННОЇ ДІЯЛЬНОСТІ, СУДОВА СИСТЕМА ТА НОТАРІАТ

ДО ПИТАННЯ ПРО НЕОБХІДНІСТЬ ВПРОВАДЖЕННЯ ІНСТИТУТУ СУДОВОГО СЛУЖБОВЦЯ ТИПУ RECHTSPFLEGER В УКРАЇНІ

Назаркевич Сергій Петрович

ORCID ID: 0009-0007-9353-6881

аспірант кафедри національного, міжнародного
права та правоохоронної діяльності факультету бізнесу і права
Херсонський державний університет, Україна

Розбудова ефективної судової системи є одним із ключових стратегічних завдань держави, оскільки, фактично, від її функціонування залежить подальший розвиток України як демократичної та правової держави. Євроінтеграційні процеси та гармонізація національного законодавства з правом ЄС також зумовлюють необхідність формування незалежної та дієвої судової влади, здатної гарантувати захист прав і свобод громадян, а також інтересів юридичних осіб і держави.

У цьому контексті актуальним є подальше впровадження судової реформи, спрямованої на модернізацію та адаптацію судової системи відповідно до європейських стандартів, що передбачено, зокрема, Планом дій Ради Європи для України «Стійкість, відновлення та відбудова» 2023–2026 [1, с. 11].

В свою чергу, важливим завданням реформи є ідентифікація ключових недоліків функціонування судової системи та їх своєчасне вирішення. Так, однією з ключових та досі не вирішених проблем залишається надмірна тривалість розгляду судових справ, що напрямку пов'язано із значним навантаженням на суддів у зв'язку з неуккомплектованістю штату [2].

Актуальність окресленої проблеми підтверджується, зокрема, публічними виступами Уповноваженої у справах Європейського суду з прав людини Маргарити Сокоренко та голови Касаційного цивільного

суду у складі Верховного Суду Бориса Гулька на пресконференції Вищої кваліфікаційної комісії суддів України [3], а також рекомендаціями й вимогами Європейської комісії, викладеними у Звіті про розширення ЄС щодо України [4]. Крім того, додатковим підтвердженням є наявність системних негативних наслідків, зумовлених тривалістю розгляду судових справ, дефіцитом кадрового забезпечення та надмірним навантаженням на судову систему, зокрема, зниження ефективності правосуддя та підриву довіри суспільства до судової влади, значного збільшення кількості звернень до ЄСПЛ через порушення ст. 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, тощо.

Згідно з даними судової статистики, у 2024 році у місцевих і апеляційних судах на розглядів перебувало 4 790 485 справ та матеріалів, що на 71,6% більше ніж у 2022 році, коли кадровий дефіцит суддів у місцевих та апеляційних судах які здійснювали правосуддя, становив 1 844 судді й середнє надходження справ і матеріалів на одного суддю в рік складало 630 одиниць [5, 6]. На жаль, через брак відкритих статистичних даних неможливо визначити рівень навантаження на судів у 2024 році, проте згідно з даними Карти МЗС 2025 рік I півріччя, станом на зараз, у першій половині 2025 року – до судів надійшло 1 585 248 справ і матеріалів, фактична кількість судів, що мають повноваження становить 2 806 осіб, хоча чисельність судів відповідно до рішення ВРП повинна становити 3 734 осіб, а оптимальна кількість необхідна для розгляду такої кількості справ – 5 677.

Тобто, у першому півріччі 2025 року кадровий дефіцит відносно ВРП становить 928 судів, а відносно оптимальної кількості – 2 871, що призводить до надзвичайно високого навантаження на судів [7]. Водночас, на Kartі також наведена нормативна кількість годин необхідна для розв'язання справ, яка становить 4 653 606 год., провівши відповідні розрахунки отримаємо, що за фактичної чисельності у 2 806 суддів середнє навантаження становить близько 1 658 годин на одного суддю за півроку, що дорівнює понад 13 годин щоденно при нормі близько 8 годин, тобто перевищує доступний робочий час на 66%.

Відповідно до даних офіційного дослідження CEPEJ «Case weighting in judicial systems 2020», суді низки європейських країн мають таке навантаження на цілий робочий рік (Австрія – 1720 год., Німеччина – 1700 год., Данія – 1500 год.) [8, с. 19].

Виходячи із наведених статистичних даних, окреслених негативних наслідків та актуальності даної проблеми - необхідним є негайна розробка оптимальних шляхів її розв'язання, зокрема шляхом імплементації певного зарубіжного досвіду в українську систему правосуддя, зокрема інституту Rechtspfleger.

Створення даного інституту судового службовця в Німеччині було також зумовлено стрімким зростанням кількості судових справ, збільшенням обсягів судового навантаження без відповідного збільшення кадрового забезпечення у 1950-1960х роках минулого століття [9]. Так, спершу було прийнято «Gesetz über Maßnahmen auf dem Gebiete der Gerichtsverfassung und des Verfahrensrechts (Rechtspflegergesetz)» або «Закон про заходи у сфері судоустрою та процесуального права (Rechtspflegergesetz)» від 8 лютого 1957 року, який делегував лише деякі адміністративні та квазі-судові функції на судових службовців Rechtspfleger [10].

Далі, у 1969 році їх повноваження були значно розширені у Rechtspflegergesetz (RPflG) і наразі вони виконують низку функцій, які в Україні покладені на судів, зокрема вирішення питань про встановлення опіки та піклування, посвідчення і затвердження заповіту, ведення земельних кадастрів, комерційних, морських і авіаційних реєстрів, ухвалення рішень про видачу ордерів на арешт чи наказів щодо виконання вироків, які не передбачають позбавлення волі. Фактично, Rechtspfleger – це юрист у сфері добровільної юрисдикції, який у визначених законом випадках можуть здійснювати правосуддя [11, с. 14].

Погоджуючись з думкою А. О. Малихіної та А. М. Макаровець, вважаємо, що делегування справ наказового провадження та безспірного характеру на розгляд спеціальним працівникам апарату суду (Rechtspfleger) дозволить знизити навантаження на суддів місцевих загальних судів, сприятиме більш оперативному розгляду справ у позовному провадженні та буде економічно доцільною, оскільки утримання таких працівників коштуватиме значно менше, ніж утримання штату суддів, крім того в умовах кадрового дефіциту запровадження подібної посади також буде доречним [12, с. 164].

Так, згідно з даними Центру політико-правових реформ у 2021 році, кількість наказових проваджень у місцевих судах становив 24% у цивільних справах та 11% у господарських [13]. Тобто, впровадження

подібного інституту дозволить значно зменшити навантаження на судів та в подальшому запобігти низці негативних наслідків.

Імплементації даного інституту потребує значних змін у процесуальному законодавстві України, проте з урахуванням потреби у розв'язанні зазначених проблем, судової реформи, інтеграції в правовий простір ЄС та позитивного досвіду впровадження подібного інституту у самому Європейському Союзі, Австрії, Естонії, Польщі, Чехії та інших держав – вважаємо її цілком доцільною, з урахуванням особливостей українського законодавства та судової системи.

Список використаних джерел:

1. План дії Ради Європи для України «Стійкість, відновлення та відбудова» 2023-2026. *Council of Europe*. 2022. 19 с. URL: <https://rm.coe.int/action-plan-ukraine-2023-2026-ukr/1680aa8282>
2. Визначенню ключових проблем функціонування судової влади та перспектив їх вирішення було присвячено організовану Верховним Судом нараду з головами апеляційних судів. *Судова влада України*. 2024. URL: <https://court.gov.ua/archive/1573705/>
3. Надмірне навантаження на судову систему впливає на строки розгляду справ і якість рішень – голова КЦС ВС. *Судова влада України*. 2024. URL: <https://supreme.court.gov.ua/supreme/pres-centr/news/1720264>
4. European Commission. Commission Staff Working Document. Ukraine 2024 Report. Communication on EU enlargement policy. Brussels, 30 Oct. 2024. 104 p.
5. Огляд даних про стан здійснення правосуддя у 2022 році. *Судова влада України*. 2022. 12 с.
6. Аналітичні таблиці щодо стану здійснення правосуддя у 2024 році. *Судова влада України*. 2024. URL: https://court.gov.ua/inshe/sudova_statystyka/analytychni_tablytsi_2024
7. Карта МЗС 2025 Пік I півріччя. Інтерактивна карта. *Рада суддів України*. 2025. URL: https://rsu.gov.ua/mzs-2025_2-maps
8. Case weighting in judicial systems. *CEPEJ Studies*. Council of Europe. 2020. № 20. 68 p.
9. Радченко О.М. Помічник судді суду загальної юрисдикції: шляхи удосконалення правового статусу. *Судова апеляція*. 2014. № 3 (36). С. 11–16
10. Gesetz über Maßnahmen auf dem Gebiete der Gerichtsverfassung und des Verfahrensrechts (Rechtspflegergesetz). Vom. 8 Februar 1957. Bundesgesetzblatt. Online-Archiv 1949-2022. URL: https://www.bgbl.de/xaver/bgbl/start.xav?startbk=Bundesanzeiger_BGBl&jumpTo=bgbl157s0018.pdf#/text/bgbl157s0018.pdf?_ts=1757627964095
11. Kappl Thomas. German Rechtspfleger. *CSN Meredian*. 16 p. URL: www.csnmeridian.ro
12. Макаровець А. М. Адміністративно-правовий статус апарату суду в Україні: дис.... канд. юрид. наук: 12.00.07. Суми, 2018. 216 с.
13. #Правосуддя_в_цифрах. *Судівництво*. Центр політико-правових наук. Інтернет-ресурс: https://pravo.org.ua/pravosuddya_v_tsyfrah/

ПІДСТАВИ, УМОВИ ТА ПРОЦЕСУАЛЬНИЙ ПОРЯДОК ПРОВЕДЕННЯ І ОФОРМЛЕННЯ СЛІДЧИХ ДІЙ

Некlesa Олександр Вікторович

Капітан поліції,

Старший викладач кафедри кримінального процесу

Дніпровський державний університет внутрішніх справ, Дніпро, Україна

Анотація. У статті досліджуються питання сутності, підстав, умов та процесуального порядку проведення та оформлення слідчих дій у сучасному кримінальному процесі. Особлива увага приділяється аналізу різних наукових підходів до визначення слідчих дій як особливого виду процесуальних заходів, що спрямовані на здобуття, перевірку та закріплення доказової інформації у межах конкретного кримінального провадження. У статті висвітлюється роль слідчих дій як ключового інструменту встановлення фактичної істини та формування належної доказової бази, що має вирішальне значення для об'єктивності та ефективності досудового розслідування.

Також в даній науковій статті аналізуються процесуальні умови проведення слідчих дій, до яких належать наявність достатніх відомостей, визначення належного суб'єкта, дотримання територіальної підслідності та забезпечення чіткої законодавчо встановленої послідовності дій. Окремо розглядаються аспекти законності, обґрунтованості та достовірності слідчих дій, а також важливість дотримання прав учасників кримінального провадження.

Разом з тим, в науковій статті особливо звертається увага на процедурне оформлення слідчих дій через протоколи та додатки, що забезпечує їхню юридичну силу та можливість використання отриманих доказів у суді. Таким чином, враховуючи вищевикладене, на підставі аналізу наукових джерел і положень Кримінального процесуального кодексу України автори обґрунтовують необхідність суворої регламентації слідчих дій, яка сприяє забезпеченню ефективного досудового розслідування, захисту прав учасників процесу, а також довіри суспільства до правосуддя. Висвітлюється значення комплексного підходу до проведення слідчих дій, який поєднує правові, організаційні та фактичні умови, забезпечуючи отримання достовірних доказів та належну реалізацію завдань кримінального провадження. У статті підкреслюється, що дотримання встановлених законом підстав, умов і процесуального порядку проведення слідчих дій є запорукою ефективності кримінального провадження, формування об'єктивної доказової бази та справедливого правосуддя.

Постановка проблеми. Актуальність дослідження підстав умов та процесуального порядку проведення і оформлення слідчих дій

зумовлюється постійним розвитком кримінального процесуального законодавства України та потребою забезпечення верховенства права у сфері досудового розслідування. Слідчі дії є ключовим інструментом у збиранні доказів тому правильність їх проведення визначає подальшу долю кримінального провадження та обґрунтованість вироку суду. Належна правова регламентація підстав для проведення слідчих дій забезпечує захист прав і свобод людини від свавільного втручання з боку правоохоронних органів що відповідає конституційним гарантіям та стандартам Європейського суду з прав людини. Дотримання умов передбачених законом гарантує допустимість зібраних доказів та їхню силу у судовому розгляді адже порушення порядку може призвести до визнання доказів недопустимими.

Процесуальний порядок проведення слідчих дій покликаний врівноважити інтереси держави у боротьбі зі злочинністю та інтереси особи у збереженні її правового статусу що є фундаментом справедливого судочинства. Актуальність вивчення цього питання підсилюється й тим що практика демонструє чимало випадків скасування судових рішень у зв'язку з процесуальними порушеннями під час проведення слідчих дій. Важливим завданням науки і практики є вироблення єдиних підходів до тлумачення норм кримінального процесуального закону які регламентують дану сферу та забезпечення їх однакового застосування правоохоронними органами. Системний аналіз підстав умов і порядку проведення слідчих дій сприяє підвищенню професійної компетентності слідчих прокурорів та адвокатів що безпосередньо впливає на якість кримінального провадження.

Таким чином актуальність дослідження визначається її теоретичною практичною та правозастосовною цінністю яка безпосередньо впливає на справедливість і законність кримінального процесу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Варто зазначити, що підстави, умови і процесуальний порядок проведення слідчих дій є предметом дослідження надзвичайно великої кількості науковців. Так, зокрема, різноманітні аспекти вказаної проблематики досліджували: Аленін Ю. П., Баулін О. В., Коваленко В. В., Осауленко О. А., Погорецький М. А., Сергєєва Д. Б., Тertiшник В. М. та інші науковці. Однак попри наукові дослідження вказаних вчених питання щодо підстав та умов проведення слідчих дій залишається актуальним і на сьогодні і потребує подальших наукових досліджень.

Формулювання цілей статті. Метою статті є дослідження підстав, умов та процесуального порядку проведення і оформлення слідчих дій.

Виклад основного матеріалу дослідження. Слідчі дії у сучасній науці та практиці кримінального процесу посідають особливе місце, оскільки вони виступають головним інструментом реалізації завдань кримінального судочинства і безпосередньо спрямовані на встановлення фактичної істини у конкретному кримінальному провадженні. Слідчі дії визначаються як особливий різновид процесуальних дій, чітко закріплених кримінальним процесуальним законом, що реалізуються у встановленому ним порядку уповноваженими суб'єктами, які наділені владними повноваженнями примусового характеру для досягнення завдань кримінального провадження. Їх сутність полягає у виявленні фактичних даних, їх джерел, у подальшій перевірці й оцінці зазначених даних та у наданні їм статусу доказів у процесі доказування [1, с. 393].

У науковій літературі висловлюється також позиція, що слідчі дії становлять собою частину процесуальних дій, які відрізняються від інших заходів слідчого тим, що мають виражену ознаку застосування процесуального примусу. Саме цей аспект дозволяє розглядати їх як інструмент, спрямований на здобуття та перевірку доказів у кримінальній справі [2, с. 113].

Існує й інший науковий підхід, згідно з яким слідчі дії доцільно визначати як систему процесуальних заходів, пов'язаних із виявленням, належною фіксацією та подальшою перевіркою доказів у кримінальному провадженні [3, с. 81]. Цей підхід акцентує увагу на процедурному аспекті роботи з доказами, що має вирішальне значення для їхньої подальшої допустимості у суді.

Особливу роль серед усіх процесуальних заходів займають саме ті дії, які спрямовані на безпосереднє отримання або розшукування нових доказів чи ж на перевірку вже здобутих фактичних даних у межах конкретного кримінального провадження. Такі заходи у кримінальному процесуальному праві мають назву слідчих розшукових дій і характеризуються тим, що мають чітку пізнавальну спрямованість, тобто завжди зорієнтовані на пошук істини через отримання, перевірку чи фіксацію доказової інформації [4, с. 365].

У сучасній юридичній науці досить поширеним є підхід, згідно з яким слідчі розшукові дії розглядаються як процесуальні заходи, строго врегульовані кримінальним процесуальним законодавством і

виконувані виключно уповноваженими суб'єктами. Їх зміст становить поєднання пошукових, пізнавальних та посвідчувальних елементів, які у взаємозв'язку забезпечують здобуття або перевірку доказової бази у кримінальній справі. Зазначені дії функціонують як особлива форма збирання доказової інформації, що вимагає використання комплексу методів та прийомів, адаптованих до характеру об'єктів дослідження, з якими працює слідчий. Це дозволяє забезпечити належний рівень ефективності у виявленні й фіксації юридично значущих даних [5, с. 23].

У кримінально-процесуальній науці також сформувалася концепція, яка трактує слідчі дії як сукупність заходів, встановлених законом, що реалізуються за допомогою засобів і прийомів державного примусу та спрямовані на виявлення, перевірку і закріплення фактів, здатних набувати значення доказів у провадженні [6, с. 25]. Згідно з іншими позиціями, дані дії варто розглядати як чітко структуровані кримінально-процесуальні заходи, що включають систему взаємопов'язаних операцій. Такі операції ґрунтуються на використанні загальнонаукових методів пізнання та спрямовані на отримання й перевірку доказової інформації у суворій відповідності до закону [7, с. 27].

Таким чином, наукова література пропонує багатогранне розуміння сутності слідчих дій, але всі наведені підходи сходяться на тому, що вони мають процесуальний характер, пов'язані з пізнанням обставин кримінальної справи та безпосередньо спрямовані на формування належної доказової бази.

Відповідно до положень частини першої статті 223 Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК України) законодавець визначає слідчі або розшукові дії як спеціальні процесуальні заходи, які мають на меті отримання нових доказів шляхом їх збирання або ж перевірку вже наявних доказових матеріалів у межах конкретного кримінального провадження [8]. У цьому контексті варто наголосити, що закон чітко формулює призначення таких дій як необхідність забезпечення об'єктивного, повного та всебічного дослідження обставин справи.

Дослідники зазначають, що загальні умови до проведення слідчих дій є узагальненими нормативними положеннями, закріпленими у кримінально-процесуальному законі, які стосуються процесуальної форми їх здійснення та покликані гарантувати реалізацію завдань кримінального провадження на стадії досудового розслідування [9, с. 52].

Такі положення виконують роль універсальних правил, що спрямовують діяльність слідчого чи прокурора, водночас обмежуючи можливість свавільного тлумачення чи застосування примусу.

Своєю чергою, В. В. Коваленко, Л. Д. Удалова та Д. П. Письменний визначають загальні положення досудового розслідування як систему норм, що відображають особливості цієї стадії та регламентують діяльність органів досудового розслідування з метою швидкого, неупередженого й повного встановлення обставин кримінального правопорушення та одночасного забезпечення охорони прав і свобод учасників провадження [10, с. 214]. Таким чином, загальні положення виступають фундаментом, який визначає баланс між інтересами держави у викритті злочину та захистом особи від надмірного втручання.

Процесуальна форма проведення слідчих дій є багатокомпонентною. По-перше, вона передбачає складання протоколу про хід і результати дії, що повинен відповідати вимогам статті 104 КПК України. По-друге, закон вимагає належного оформлення додатків до протоколу, передбаченого статтею 105 КПК України. По-третє, проведення таких дій можливе лише після початку досудового розслідування, за винятком огляду місця події або випадків виявлення ознак кримінального правопорушення на суднах за межами України, про що йдеться у статті 214 КПК України. По-четверте, кожна слідча дія повинна відбуватися у визначеній законом послідовності, що гарантує її правильність і достовірність результатів, прикладом чого є встановлення особи перед початком допиту та роз'яснення їй процесуальних прав (ч. 3 ст. 224 КПК України) [10].

Частина друга статті 223 КПК України передбачає, що підставою для проведення слідчої дії є наявність достатніх відомостей, які свідчать про можливість досягнення її мети [10]. Це положення має ключове значення, адже визначає подвійний критерій – наявність певної інформації та реальність досягнення мети. Оцінка достатності відомостей є питанням внутрішнього переконання слідчого чи прокурора, яке формується на основі аналізу фактичних даних і науково обґрунтованих методів. При цьому від виконавців не вимагається абсолютна достовірність, достатнім вважається високий ступінь імовірності досягнення мети.

Умови проведення слідчих дій – це сукупність юридичних та фактичних обставин, наявність яких є необхідною для законного та ефективного здійснення слідчих або розшукових дій у кримінальному провадженні. Ключовою умовою є наявність достатніх відомостей, що

свідчать про можливість досягнення мети слідчої дії. Це означає, що слідчий або прокурор повинні мати конкретні фактичні дані, на підставі яких можливо обґрунтовано провести певну процесуальну дію для здобуття або перевірки доказів. Джерела інформації для ініціювання слідчої дії можуть бути різноманітними: дані, отримані під час проведення інших слідчих дій, результати негласних заходів, оперативно-розшукові матеріали, ревізії, перевірки, а також інші процесуальні дії, передбачені законом [11, с. 522].

Отже, законодавець залишає широкий спектр можливостей для обґрунтування ініціювання таких дій, що підвищує гнучкість та адаптивність слідчої практики.

Важливою умовою проведення таких дій є чітке визначення суб'єкта їх проведення. Щодо належного суб'єкта проведення слідчих дій, то право на їх здійснення мають прокурор, керівник органу досудового розслідування, слідчий, а також оперативні співробітники, уповноважені письмовим дорученням. Водночас ініціювати проведення таких дій мають право не лише сторони обвинувачення, а й захист, потерпілий, його представники, цивільний позивач і відповідач відповідно до статті 220 КПК України [12, с. 53]. Тобто, слідча дія повинна здійснюватися належним суб'єктом, тобто особою, яка має законодавчо встановлені повноваження на проведення конкретної слідчої дії, наприклад слідчим, прокурором, керівником органу досудового розслідування або уповноваженим співробітником оперативного підрозділу за письмовим дорученням. Це свідчить про демократичний характер процесу та спрямованість на рівність сторін.

Разом з тим, особливе місце займає можливість проведення слідчих дій у ході судового розгляду. У такому випадку ініціатива належить суду, коли виникає необхідність у встановленні чи перевірці обставин, які мають істотне значення, і це неможливо зробити іншим шляхом. Суд у такій ситуації відкладає розгляд справи, надаючи сторонам час для ознайомлення з результатами проведеної дії (ч. 3 ст. 333 КПК України) [8].

Територіальна підслідність визначається статтею 218 КПК України, де закріплено правило, що досудове розслідування здійснює слідчий того органу, під юрисдикцією якого знаходиться місце вчинення злочину. Якщо підслідність не є очевидною, прокурор визначає її з урахуванням обставин, зокрема місця перебування підозрюваного, більшості свідків

чи наслідків правопорушення. При цьому слідчий або прокурор має право доручати проведення дій іншим органам досудового розслідування [8].

Стосовно часових рамок, закон забороняє проведення слідчих дій у нічний час, за винятком невідкладних випадків, коли затримка може спричинити втрату доказів чи втечу підозрюваного. У таких ситуаціях обґрунтування невідкладності обов'язково вноситься до протоколу [13, с. 522]. Щодо тривалості окремих дій, закон встановлює конкретні обмеження: наприклад, допит дорослого не може перевищувати 8 годин на добу, а неповнолітнього – 2 години (ч. 2 ст. 224, ч. 2 ст. 226 КПК України) [8].

Загальні строки досудового розслідування регулюються статтею 219 КПК України. Вони залежать від категорії правопорушення і можуть продовжуватися у передбаченому законом порядку, але не можуть перевищувати максимально встановлених меж, що коливаються від одного місяця для проступків до дванадцяти місяців для тяжких злочинів. Порушення цих строків веде до визнання отриманих доказів недопустимими.

Зрештою, потрібно констатувати, що слідчі дії мають значні правові наслідки. Вони можуть зумовлювати прийняття нових процесуальних рішень, ініціювати проведення додаткових дій, впливати на форму досудового розслідування, а також призводити до юридичної відповідальності учасників, наприклад за неправдиві показання чи відмову свідка давати свідчення [14, с. 55].

Оформлення слідчих дій є невід'ємною складовою кримінального процесу, яка забезпечує законність і достовірність отриманих результатів. Кожна слідча дія підлягає обов'язковому документальному закріпленню у вигляді протоколу, який фіксує хід та результати її проведення. Протокол має містити відомості про час і місце проведення, осіб, що беруть участь, порядок дій та отримані дані. До протоколу можуть додаватися додатки, які містять докази, фотографії, схеми або інші матеріали, що підтверджують результати дії. Законодавство визначає конкретні вимоги до оформлення протоколу, що гарантує його юридичну силу та допустимість у суді. Важливою складовою оформлення є підпис учасників дії та відповідного слідчого чи прокурора, що підтверджує правильність і повноту зафіксованої інформації. Оформлення слідчих дій також передбачає дотримання процесуальної послідовності та строків, встановлених кримінальним процесуальним

законом [8]. У разі порушення правил оформлення результати дії можуть бути визнані недопустимими як докази. Таким чином, правильне оформлення слідчих дій забезпечує прозорість, контрольованість і законність всього процесу збору доказів у кримінальному провадженні.

В комплексі ці умови забезпечують законність, обґрунтованість і ефективність слідчих дій, гарантують дотримання прав учасників кримінального процесу і створюють підґрунтя для отримання достовірних доказів, що є основою справедливого правосуддя.

Висновки. Отже, слідчі дії постають як основний механізм отримання та перевірки доказів, що забезпечує виконання завдань кримінального провадження. Їх суворі процесуальна регламентація сприяє дотриманню прав учасників і гарантує належність та допустимість отриманих доказів, що є фундаментом справедливого правосуддя. Підставами для проведення слідчої (розшукової) дії є наявність достатніх відомостей, що вказують на можливість досягнення її мети. Проте, при цьому слід звернути увагу, що йдеться про наявність лише фактичних підстав до проведення слідчої (розшукової) дії. Умови проведення слідчих дій – це комплекс необхідних юридичних та фактичних обставин, за наявності яких органи досудового розслідування можуть законно розпочати та здійснювати слідчі або розшукові дії. До таких умов належать наявність достатніх відомостей, що вказують на можливість досягнення мети слідчої дії, початок досудового розслідування (крім окремих винятків, передбачених КПК України), визначення належного суб'єкта, територіальна підслідність та дотримання процесуальної форми проведення дії. Іншими словами, умови проведення слідчих дій забезпечують законність і обґрунтованість кожної процесуальної дії, гарантують дотримання прав учасників провадження та створюють передумови для отримання достовірних доказів у кримінальному процесі. Аналіз підстав умов та процесуального порядку проведення і оформлення слідчих дій дає змогу стверджувати що їх чітке визначення та правильне застосування має фундаментальне значення для функціонування всієї системи кримінального процесу. Від узгодженості цих елементів залежить не лише якість зібраних доказів а й довіра суспільства до правосуддя. Додержання законних вимог при реалізації слідчих дій гарантує справедливість результатів кримінального провадження та створює підґрунтя для захисту прав усіх його учасників.

Список використаних джерел:

1. Погорецький М. А. Функціональне призначення оперативнорозшукової діяльності у кримінальному процесі: монографія. Харків: Арсіс, ЛТД, 2007. 576 с.
2. Фунікова О.В. Застосування психологічного впливу в тактиці проведення слідчих дій. *Теорія та практика судової експертизи і криміналістики*. 2009. Вип. 2. С. 113-119.
3. Котюк О. Правомірність слідчих дій як головна умова їх допустимості в якості засобу розв'язання завдань кримінального судочинства. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Юридичні науки*. 2012. Вип. 93. С. 80-84.
4. Капліна О. В. Проблеми нормативного регулювання та практики проведення обшуку під час кримінального провадження. *Часопис Національного університету «Острозька академія». Серія «Право»*. 2015. №2 (12). URL: <http://lj.oa.edu.ua/articles/2015/n2/15kovckp.pdf> (дата звернення: 03.09.2025).
5. Кримінальний процес : підруч. за ред. В. Я. Тація, Ю. М. Грошевого, О. В. Капліної, О. Г. Шило. Харків: Право, 2013. 824 с.
6. Кримінальний процесуальний кодекс України. Науково-практичний коментар. За загальною редакцією професорів В.Г. Гончаренка, В.Т. Нора, М.Є. Шумила. Київ: Юстініан, 2012. 1224 с.
7. Тertiшник В. М. Кримінальний процес України. Загальна частина: підручник. 9-те вид., доповн. і перероб. Київ: Алерта, 2021. 458 с.
8. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13.04.2012 № 4651-VI. *Відомості Верховної Ради України* від 08.03.2013. 2013 р., № 9-10, стор. 474, стаття 88.
9. Осауленко О. А. Слідчі (розшукові) дії у кримінальному провадженні: навч. наочн. посіб. у схемах і таблицях. Київ: «Центр учбової літератури», 2015. 140 с.
10. Кримінальний процес: підруч. За заг. ред. В. В. Коваленка, Л. Д. Удалової, Д. П. Письменного. Київ: «Центр учбової літератури», 2013. 544 с.
11. Кримінальний процесуальний кодекс України: науково-практичний коментар: у 2 т.. ред. В. Я. Тація, В. П. Пшонки, А. В. Портнова. Харків: Право, 2012. Т. 1. 768 с.
12. Сергєєва Д. Б. Щодо визначення поняття слідчих (розшукових) дій за новим кримінальним процесуальним кодексом України. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ*. 2013. № 2. С. 52-56.
13. Аленін Ю. П. Кримінальний процес : навч. посібник; НУ «Одеська юридична академія». Одеса : Фенікс, 2020. 582 с.
14. Баулін О.В. Адвокатський іспит: підготовчий курс: Навч. посіб. 4-те вид., доповн. і перероб. Київ: Алерта, 2016. 848 с.

СЕКЦІЯ VIII. ВОЄННІ НАУКИ, НАЦІОНАЛЬНА БЕЗПЕКА ТА БЕЗПЕКА ДЕРЖАВНОГО КОРДОНУ

INTEGRATING ENVIRONMENTAL SECURITY INTO DEFENSE STRATEGY WITH A FOCUS ON RADIOLOGICAL AND CHEMICAL RISKS

Islam Islamov

ORCID ID: 0000-0001-8645-0640

Professor

Baku Engineering University, Azerbaijan

Elshan Hashimov

ORCID ID: 0000-0001-8783-1277

Professor

Azerbaijan Technical University, Azerbaijan

Ramil Akhundov

ORCID ID: 0009-0001-8798-8044

Professor

National Defence University, Baku, Azerbaijan

Abstract. *This paper explores the integration of environmental security into military defense planning with a specific focus on radiological and chemical threats. These threats pose significant risks to personnel, infrastructure, and ecosystems, particularly in the context of modern warfare and post-conflict recovery. The study proposes a systemic framework that embeds environmental risk assessment, monitoring, and response mechanisms across strategic, operational, and tactical levels of command. Through scenario-based modeling and risk metrics, the paper demonstrates how early detection, protective infrastructure, and standardized procedures can enhance readiness, reduce exposure, and increase resilience. The findings emphasize that environmental security should be treated as a foundational element of defense strategy, essential for both force protection and ecological stability.*

Introduction

In modern military planning, environmental security is increasingly recognized as a critical component of national defense. Among the most acute

environmental threats are radiological and chemical risks, which can arise from both deliberate actions such as the use of weapons of mass destruction and accidental incidents at military or dual-use facilities. These risks not only endanger personnel and military infrastructure but also have long-term impacts on ecosystems and civilian populations.

Despite growing awareness, environmental safety measures—especially those addressing radiological and chemical hazards—remain insufficiently integrated into the defense strategies of many countries. As the complexity of military operations increases, so does the need for a systemic approach that embeds environmental risk assessment, monitoring, and response into all levels of defense planning.

The aim of this paper is to present a conceptual and practical framework for integrating environmental security into military doctrine and operational planning. Emphasis is placed on radiological and chemical threats due to their high destructive potential and long-term consequences. The article outlines key challenges, proposes a multi-level integration model, and discusses how the adoption of such an approach can enhance strategic resilience, troop protection, and environmental sustainability in conflict and post-conflict scenarios.

Radiological and chemical threats in the military context

Radiological and chemical threats represent some of the most severe environmental hazards in contemporary and future military operations. These threats originate from a variety of sources, including the deployment of nuclear and chemical weapons, attacks on industrial or energy infrastructure, accidents at military storage sites, and the deliberate use of radiological dispersal devices or toxic industrial chemicals. Their impact can extend far beyond the immediate zone of operations, affecting civilian populations, natural ecosystems, and the operational capabilities of military forces.

Radiological hazards typically involve the uncontrolled release of ionizing radiation, either through the detonation of nuclear devices or the dispersion of radioactive materials. Exposure can result in acute radiation syndrome, long-term carcinogenic effects, and environmental contamination lasting decades. The persistence and invisibility of radioactive pollution pose significant challenges for detection, containment, and remediation —especially under battlefield conditions.

Chemical threats are equally diverse, encompassing both warfare agents such as nerve, blister, and choking agents, and dual-use industrial chemicals

that can be weaponized or accidentally released. These substances can cause mass casualties, contaminate water and food supplies, degrade equipment, and limit troop mobility and maneuverability. Furthermore, some chemical agents are difficult to detect in real time, complicating early warning and protective measures.

In military contexts, the presence of these hazards necessitates a shift from reactive to proactive risk management. Modern defense strategies must consider radiological and chemical threats not only as tactical dangers but as systemic risks with strategic implications. This includes the development of early detection systems, deployment of mobile monitoring units, integration of protective equipment and protocols, and coordination with civilian emergency response structures.

Without adequate integration of environmental safety measures into defense planning, armed forces remain vulnerable to cascading operational and humanitarian crises triggered by such threats. Therefore, addressing radiological and chemical risks must be a central element of military preparedness, resilience, and environmental stewardship.

Systemic approach to radiological and chemical threats in military environmental planning

Radiological and chemical threats pose a significant and multifaceted danger to military personnel, infrastructure, and the environment. These threats can originate from intentional use of weapons of mass destruction, sabotage of critical facilities, accidents during the handling and storage of hazardous materials, or the weaponization of dual-use industrial resources. Their effects are often large-scale, long-lasting, and complex to manage, making them a critical focus within military environmental security frameworks.

Radiological hazards involve the release of ionizing radiation from sources such as nuclear weapons, radiological dispersal devices (RDDs), or damaged nuclear facilities. Such incidents may result in acute radiation exposure, contamination of terrain and water resources, and long-term ecological degradation. The silent and invisible nature of radiation complicates its detection and containment, especially in dynamic battlefield conditions. Moreover, decontamination and recovery processes require extensive time, resources, and specialized technical capabilities.

Chemical threats, on the other hand, encompass a wide range of toxic substances including classical warfare agents (nerve, blister, choking agents)

and industrial chemicals with high hazard potential. These substances may be released intentionally or accidentally, leading to mass casualties, degradation of operational zones, and disruption of logistical chains. Their persistence and volatility vary, but many agents can affect both human health and the integrity of ecosystems long after initial exposure.

To effectively address these threats, a **systemic integration** of environmental risk management into defense strategy is essential. This involves embedding radiological and chemical hazard assessment, monitoring, prevention, and response mechanisms across all levels of military planning—strategic, operational, and tactical.

At the **strategic level**, this includes policy development, capability planning, resource allocation, and international cooperation on environmental protection standards. The **operational level** requires integration of hazard modeling, zone mapping, and the establishment of mobile response units equipped with radiation and chemical detection capabilities. At the **tactical level**, rapid deployment of sensors, use of unmanned monitoring platforms, and training of personnel in protective protocols become critical for immediate threat response and force protection.

A key element of this systemic approach is the creation of a multi-tiered environmental security architecture composed of the following components:

1. Detection and Monitoring Systems: including fixed and mobile sensors, UAV-based reconnaissance, and automated alert systems

2. Data Processing and Decision Support: geospatial analysis, simulation of dispersion models, risk-level prediction, and operational dashboards

3. Protective Infrastructure: decontamination units, personnel protection equipment, and hardened command centers

4. Standard Operating Procedures (SOPs): for incident response, area isolation, medical support, and inter-agency coordination

5. Training and Education: continuous preparedness programs for military and civilian response units

By adopting this systemic framework, military organizations can transition from reactive crisis management to proactive risk reduction. The integration of radiological and chemical safety into environmental security planning not only safeguards troops and strategic assets but also contributes to long-term ecological resilience in post-conflict regions.

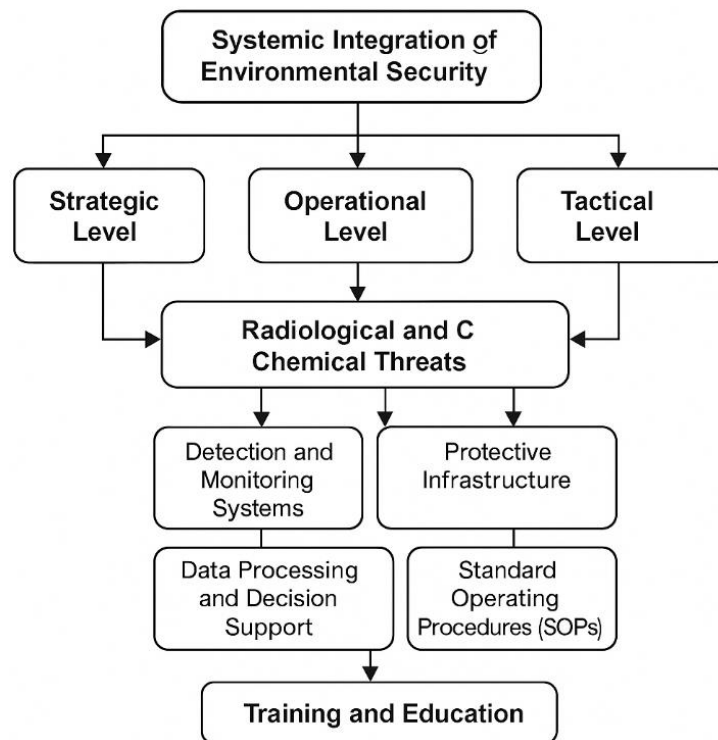

Fig. 1. **Structural model of systemic integration of environmental security in military planning for radiological and chemical threats**

This figure illustrates a multi-level architecture connecting strategic, operational, and tactical planning with core components such as detection systems, protective infrastructure, decision support, SOPs, and training programs.

Effectiveness and advantages

The integration of environmental security measures focused on radiological and chemical threats is expected to generate significant improvements in military risk management, force protection, and operational continuity. The primary outcomes include the following:

Risk reduction - Early detection systems and structured response protocols enable rapid identification and containment of hazardous incidents. This leads to:

- a. Reduction in troop exposure to ionizing radiation and toxic agents
- b. Minimization of environmental contamination zones
- c. Lower probability of escalation into large-scale operational disruptions

Improved Preparedness - Through standardized operating procedures, cross-level coordination, and integrated monitoring systems, military units gain the ability to anticipate and manage threats proactively. This enhances:

- a. Planning accuracy under uncertain conditions

b. Interoperability between military and civilian emergency response systems

c. Strategic flexibility in high-risk operational environments

Enhanced Resilience - The inclusion of environmental security into defense architecture ensures continued functionality under adverse conditions. Key benefits include:

a. Continuity of command and control functions in contaminated zones

b. Preservation of critical infrastructure and logistics chains

c. Faster recovery and decontamination cycles after incidents

Overall, this integrated approach supports a transition from reactive containment to proactive environmental defense, reinforcing both ecological stewardship and operational superiority in modern military contexts.

The quantitative impact of the proposed framework is summarized in Table 1, which compares key performance indicators before and after the implementation of environmental security measures.

Table 1

Comparative performance indicators before and after integration of environmental security measures

Indicator	Before integration	After integration	Improvement
Time to detect hazard (min)	25–40	5–10	~75% faster
Time to initiate response (min)	60–90	15–30	~65% reduction
Personnel exposure risk (qualitative)	High	Low	Risk level reduced
Coverage of hazard zone monitoring (%)	~40–60	85–95	Significantly expanded
Operational continuity during incident (%)	~50	~90	+40%
Mean time to full decontamination (hours)	12–24	6–10	Up to 50% faster
False alarm rate of detection system (%)	~18	<5	Improved detection accuracy
Resource use efficiency (per operation, %)	~60	~85	+25%
Interagency coordination score (0–10)	4	8	Doubled effectiveness

As shown in Table 1, the integration of environmental security measures into military planning leads to substantial improvements across multiple

operational parameters. Detection and response times are significantly reduced, personnel exposure risks are lowered, and the coverage of hazard monitoring zones increases markedly. Additionally, the system demonstrates enhanced accuracy, improved interagency coordination, and more efficient use of resources. These improvements collectively strengthen the armed forces' ability to maintain operational continuity and resilience under radiological and chemical threat conditions.

Conclusion

Radiological and chemical threats represent critical challenges to modern military operations, with far-reaching consequences for personnel, infrastructure, and the environment. This paper has demonstrated that integrating environmental security into defense strategy provides a structured and proactive framework for managing such risks.

The proposed systemic approach enables defense institutions to move beyond isolated technical responses and toward a unified model that combines detection, analysis, protective measures, and organizational readiness. By embedding environmental risk management at the strategic, operational, and tactical levels, armed forces can enhance resilience, reduce exposure, and maintain operational continuity even under hazardous conditions.

Ultimately, environmental security must be recognized not as an auxiliary function but as a core element of military planning. Addressing radiological and chemical risks through integrated environmental measures strengthens both national defense and long-term ecological sustainability in conflict and post-conflict environments.

References:

1. Agayev, S.O., et al. (2016). Modern pedagogical technologies in military education. Textbook. Part I. *Baku: Military Publishing House*.
2. Axundov, R. Q. (2023). Azərbaycan Ordusunda radiasiya, kimyəvi və bioloji kəşfiyyatın xüsusiyyətləri. *4-cü Sənaye İnqilabı və İqtisadiyyatın Rəqəmsallaşdırılması: Beynəlxalq Elmi Konfransın Materialları*, 104-108.
3. Axundov, R. Q. (2024). Azərbaycan Ordusunda ekoloji təhlükəsizliyin təşkili və təkmilləşdirilməsi. *Hərbi Bilik*, (4), 7-15.
4. Akhundov, E.F., et al. (2023) Increasing efficiency of operation of shut-off valves in pipelines. *In The 19th International Conference on "Technical and Physical Problems of Engineering" (ICTPE-2023)*, p.138-142.
5. Akhundov, R. (2024). The environmental impact of military activities. *ResearchGet*.
6. Akhundov, R. (2024, November 21–22). Modern developments in the field of weapons of mass destruction and defence against them. *In Problems of Informatization: Proceedings of the 12th International Scientific and Technical Conference (Vol. 3, pp. 132–133)*.

7. Akhundov, R. (2025). Advancements in monitoring radiation and chemical hazards for military environmental safety. *Матеріали конференцій МЦНД*, (04.07. 2025; Ужгород, Україна), 89-97.
8. Akhundov, R. (2025). Establishing a global system for radiation and chemical security monitoring: importance and opportunities for international cooperation. *Collection of scientific papers «ΛΟΓΟΣ»*, (July 4, 2025; Zurich, Switzerland), 121-127.
9. Akhundov, R. G., & Eldarov, E. A. (2024). Special operations forces in modern conflicts. *Вестник науки и образования*, (6[149]), 16–20.
10. Akhundov, R., & Hashimov, E. (2025). Military activity and the environment: The need for a systemic approach to radiological and chemical safety. *Матеріали конференцій МЦНД*, (16.05. 2025; Миколаїв, Україна), 187-197.
11. Akhundov, R., & Hashimov, E. (2025). Radiation and chemical protection as a strategic priority of environmental security in the military sphere. *Матеріали конференцій МЦНД*, (16.05. 2025; Миколаїв, Україна), 202-211.
12. Akhundov, R., & Hashimov, E. (2025). The environmental impact of war: Effects, challenges, and solutions. *Матеріали конференцій МЦНД*, (27.06. 2025; Дніпро, Україна), 103-112.
13. Akhundov, R., & Hashimov, E. (2025). The impact of new technologies on enhancing the efficiency of armed. *Матеріали конференцій МЦНД*, (13.06. 2025; Луцьк, Україна), 186-195.
14. Akhundov, R., & Islamov, I. (2025). Comprehensive approach to establishing operational modes of environmental security systems in military forces under radiation and chemical hazards. *Collection of scientific papers «SCIENTIA»*, (August 8, 2025; Liverpool, UK), 108-116.
15. Akhundov, R., & Islamov, I. (2025). Exploring the potential, challenges, and future of robots and autonomous systems in warfare. *Матеріали конференцій МЦНД*, (18.07. 2025; Тернопіль, Україна), 117-126.
16. Akhundov, R., & Islamov, I. (2025). Ensuring environmental safety in military activities considering radiological and chemical protection. *Collection of scientific papers «SCIENTIA»*, (May 23, 2025; New York, USA), 175-182.
17. Akhundov, R., & Islamov, I. (2025). Implementation of new technologies for cleaning and neutralizing radiological and chemical contaminants in military environments. *Матеріали конференцій МЦНД*, (30.05. 2025; Київ, Україна), 321-329.
18. Akhundov, R., & Islamov, I. (2025). Innovative technologies for enhancing environmental security in armed forces under radiation and chemical threats. *Матеріали конференцій МЦНД*, (15.08. 2025; Харків, Україна), 141-150.
19. Akhundov, R., & Islamov, I. (2025). Innovative technologies for radiation and chemical protection in the armed forces. *Collection of scientific papers «ΛΟΓΟΣ»*, (June 6, 2025; Bologna, Italy), 247-255.
20. Akhundov, R., & Islamov, I. (2025). Operational modes of environmental security systems in the armed forces facing radiation and chemical threats. *Collection of scientific papers «SCIENTIA»*, (August 22, 2025; Bern, Switzerland), 103-111.
21. Akhundov, R., & Islamov, I. (2025). Implementation of new technologies for cleaning and neutralizing radiological and chemical contaminants in military environments. *Матеріали конференцій МЦНД*, (30.05. 2025; Київ, Україна), 321-329.
22. Akhundov, R., & Sh, D. (2019, November). The use of modified activated coal in sorption of carbon-monoxide. In *Materials of the international scientific-practical conference "Radiation and chemical safety problems"*, –Baku (pp. 161-162).
23. Babayev, S. M. et al. G. (2024). The impact of new technologies on the progress of military art. In *Proceedings of International Scientific and Practical Conference* (Vol. 6, pp. 54-56).
24. Garayev M.F. et al. (2024) Analysis of the possibilities of the photogrammetry method in object detection. In *Problems of informatization*. Vol. 2. -p.6.

25. Garayev, M. F. (2024). About one electrical compound as a source of energy. In *Problems of informatization*. (Vol. 3, p. 117).
26. Garayev, M. F. et al. (2025). Analysis of shear stress resistance and abrasive wear in surface layers of materials for military use. In *Current directions of development of information and communication technologies and control tools*. Volume 4: sections 6. p.55
27. Garayev, M.F. et al. (2024). Application of composite materials for military purposes. In *Problems of informatization*. (Vol. 3, p. 25).
28. Hasanov, A. H. et al. (2024). Scientific and technological progress or environmental safety. In *Problems of Informatization: Proceedings of the 12th International Scientific and Technical Conference* (Vol. 3, pp. 22–23).
29. Hasanov, A. H. et al. (2024). Some aspects of application of composite electret elements with nanopiezoelectric phase. In *Current directions of development of information and communication technologies and control tools*. Vol. 2: sect. 3-6. p.91.
30. Hashimov, E. G. (2017). Application of GIS and seismic location method for detection of invisible military objects. Monograph. Baku: Military P.H., 2017, 246 p.
31. Hashimov, E., & Khaligov, G. (2024). The issue of training of the neural network for drone detection. *Advanced Information Systems*, 8(3), 53-58.
32. Hashimov, E.G. (2017). Investigation of the observation conditions on the terrain of war operation using GIS technology. *Сучасні інформаційні системи*, (1, № 1), 65-69.
33. Hashimov, E.G. et al. (2022). Determination of coordinates of targets from unmanned aerial vehicles. *Intelligence*, 2, 5.
34. Hashimov, E.G. et al. (2023) Оптимізації та управління системами і процесами. *Сучасні напрями розвитку інформаційно-комунікаційних технологій та засобів управління*, 4.
35. Ibrahimov, B.G. et al. (2024). Research and analysis mathematical model of the demodulator for assessing the indicators noise immunity telecommunication systems. *Advanced Information Systems*, 8(4), 20-25.
36. Ibrahimov, B.G. Research and analysis of fiber-optic communication lines based on wave multiplexing technology/ In *Сучасні напрями розвитку інформаційно-комунікаційних технологій та засобів управління*. Том 2: - pp.4-5.
37. Jabrayilov, A. et al. (2025). Digital technologies and artificial intelligence in the management of environmental safety in the army. In *Current directions of development of information and communication technologies and control tools*. Proc. of 15-th International Scientific and Technical Conference (Vol. 1, pp. 110-111).
38. Jabrayilov, A. R. et al. (2025). Experience of international cooperation in the field of military environmental safety. *Current directions of development of information and communication technologies and control tools* (Vol. 1, pp. 116–117).
39. Jabrayilov, A. R. et al. (2025). Prospects for creating closed ecological life support systems. *Current directions of development of information and communication technologies and control tools* (Vol. 4, pp. 92–93).
40. Jabrayilov, A. R. et al. (2025). The role of environmental monitoring in ensuring the safety of military units. In *Current directions of development of information and communication technologies and control tools: Proceedings of the 15th International Scientific and Technical Conference* (Vol. 1, pp. 128-129).
41. Jabrayilov, A. R. et al. (2025). The role of environmental monitoring in ensuring the safety of military units. *Current directions of development of information and communication technologies and control tools* (Vol. 1, pp. 128–129).
42. Khudeynatov, E.K. (2023, November). V-model for Air Defense Systems. In *Modeling, Control and Information Technologie* (No. 6, pp. 46-49).

43. Khudeynatov, E.K., (2023). The integrated air defense model: enhancing national security. In *Problems of informatization*. (Vol. 3, pp. 16-17).
44. Mammadov, E. V. et al. (2025). Development of multilayered protection systems against chemical, radiological, and biological hazards for military personnel. Current directions of development of information and communication technologies and control tools (Vol. 1, pp. 112–113).
45. Mammadov, E. V. et al. (2025). Eco-innovations and sustainable development in the military sector in the face of contemporary challenges. *Current directions of development of information and communication technologies and control tools* (Vol. 1, pp. 126–127).
46. Mammadov, E. V. et al. (2025). Innovative technologies for radiological and chemical safety in military units. *Current directions of development of information and communication technologies and control tools* (Vol. 1, pp. 118–119).
47. Muradov, S.A. (2023). Development prospects of beacon systems. In *Problems of informatization*. Vol. 1. p.31.
48. Piriyeu, H.K., et al. (2016). Provide interactive training methods. Methodological materials. *Baku: Military publishing house*.
49. Talibov, A. et al. (2024). Environmental safety of nanomaterials application. In *Problems of Informatization: Proceedings of the 12th International Scientific and Technical Conference* (Vol. 3, pp. 55–56). Baku–Kharkiv–Bielsko-Biala.
50. Talibov, A. et al. (2024). The main anthropogenic sources of atmospheric pollution. In *Problems of Informatization: Proceedings of the 12th International Scientific and Technical Conference* (Vol. 3, pp. 53–54). Baku–Kharkiv–Bielsko-Biala.
51. Talibov, A. M. et al. (2025). Application of biotechnology to mitigate the consequences of radiological and chemical contamination. In *Current directions of development of information and communication technologies and control tools*, 1, 86-87.
52. Talibov, A. M. et al. (2025). Modeling and forecasting radiological and chemical threats in the military sphere. In *Current directions of development of information and communication technologies and control tools: Proceedings of the 15th International Scientific and Technical Conference* (Vol. 1, pp. 120-121).
53. Talibov, A. M. et al. (2025). The use of unmanned aerial vehicles for monitoring chemical and radiation contamination. In *Current directions of development of information and communication technologies and control tools: Proceedings of the 15th International Scientific and Technical Conference* (Vol. 4, pp. 88-89).
54. Talibov, A. M. et al. (2025). Training military personnel in radiation and chemical threat protection methods. *Proceedings of the 15th International Scientific and Technical Conference* (Vol. 4, p. 94–95).
55. Talibov, A.M., et al. (2024). Estimation of transport costs in the process of military logistics. In *Problems of informatization*. Vol. 3. p.140-141
56. Zulfugarov, B. S. et al. (2025). Fostering a culture of sustainable use of clean and green energy sources. In *Current directions of development of information and communication technologies and control tools*. Vol 4, sect. 6. p.66
57. Ахундов, Р. Г. (2019). Модифицирование радиационно-термическим методом углеродных сорбентов и их применение в гемосорбции. *Москва: Евразийский союз ученых*, (11), 68.
58. Ахундов, Р. Г. О. (2019). Сорбционные и структурные характеристики углеродных адсорбентов. *Вестник науки и образования*, (22-1 (76)), 22-27.
59. Ахундов, Р. Г. О. (2019). Построение экспериментальных изотерм адсорбции образцами угленаполненного химзащитного субстрата. *Наука, техника и образование*, (10 (63)), 16-20.

60. Ахундов, Р. Г., Ахмедова, А. Г., Даньялов, Ш. Д., & Мустафаев, И. И. (2020). Радиационно-стимулированные процессы получения активного угля. *Санкт-Петербург*, 25(1), 47.
61. Гашимов, Э. Г., & Байрамов, А. А. (2015). Метод детектирования скрытного перемещения бронетехники противника. *Военное знание*, 3, 30-41.
62. Гашимов, Э. Г., & Байрамов, А. А. (2015). Обнаружение передвижения ненаблюдаемой бронетехники противника сейсмолокационным методом. *Национальная безопасность и военные науки*, 1(1), 128-132.
63. Гашимов, Э. Г., & Байрамов, А. А. (2015). Пьезоэлектрических композиты для разработки на их основе приемно-передающих акустических антенн. *Евразийский Союз Ученых*, (5-3 (14)), 38-40.
64. Гашимов, Э. Г., Байрамов, А. А., & Сабзиев, Э. Н. (2016). Сейсмолокационная станция. *Военное обозрение*, 1(01), 30-41.

СЕКЦІЯ IX. ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ ТА СИСТЕМИ

JSON WEB TOKEN – МЕХАНІЗМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БЕЗПЕКИ АВТОРИЗАЦІЇ

Бунько Назарій Васильович

ORCID ID: 0009-0008-7837-8085

здобувач вищої освіти IV-го курсу,

спеціальності 121 «Інженерія програмного забезпечення»

Національний університет «Львівська політехніка», Україна

Наше сьогодення тісно пов'язане з інформаційними технологіями і сучасний цифровий світ, де розподілені системи інформаційних технологій займають важливу та потрібну роль. А саме вирішення таких завдань як безпека та авторизація з кожним днем все актуальніші та складніші, оскільки кожного дня світ розвивається та оновлюється. Авторизація, як процес перевірки ідентичності користувача, набуває особливого значення у забезпеченні конфіденційності та цілісності інформації [1].

Сьогодні застосовуються дуже багато різних варіантів авторизації використовуючи різні форми токенів, який дозволяє ідентифікувати користувача. У цьому контексті, методи авторизації, які базуються на технології токенів, стають все більш популярними та важливими. Один із найбільш відомих та широко використовуваних стандартів токенизації - JSON Web Token (JWT) - отримує все більше уваги в індустрії інформаційної безпеки та розподілених систем [1].

Проте, з популярністю JWT виникають нові виклики та запитання, які пов'язані з його безпекою, ефективністю та надійністю.

JSON Web Token це стандарт токена доступу на основі JSON, стандартизованого в RFC 7519, як правило, використовується для передачі даних для аутентифікації в клієнт-серверних програмах. Токени створюються сервером, підписуються секретним ключем і передаються клієнту, який надалі використовує цей токен для підтвердження своєї особи [2,4].

Токен JWT складається з трьох частин: заголовка (header), корисного навантаження (payload) та підпису або даних шифрування. Перші два елементи – це JSON об'єкти певної структури. Третій елемент обчислюється на основі перших і залежить від обраного алгоритму (у разі використання непідписаного JWT може бути опущений) [2].

Принцип роботи JWT полягає в створенні та перевірці унікальних токенів для безпечної авторизації та обміну даними. Алгоритм роботи JWT можна описати так:

1. Серверна частина має згенерований токен авторизації.
2. Веб сторінка після успішної авторизації користувача обмінюється токеном з сервером.
3. В результаті серверна частина і веб сторінка мають однаковий токен авторизації, що дозволяє їм обмінюватись будь-якою дозволеною інформацією.

Терміни «клієнт» і «сервер» використовуються не лише для позначення програмних модулів, але й комп'ютерів або пристроїв, підключених до мережі. Комп'ютер, який надає свої ресурси іншим комп'ютерам у мережі, називається сервером, а той, що споживає ці ресурси, – клієнтом. Іноді один і той самий комп'ютер може виконувати функції як сервера, так і клієнта одночасно [1,3].

На наступних прикладах можна побачити як JWT допомагає програмісту зробити авторизацію безпечною і зручною в розробці та використанні.

```
@Bean
public SecurityFilterChain securityFilterChain(HttpSecurity http) throws Exception {
    http
        .cors(CorsConfigurer<HttpSecurity> cors -> cors.configurationSource(corsConfigurationSource()))
        .csrf(AbstractHttpConfigurer::disable)
        .sessionManagement(SessionManagementConfigurer<HttpSecurity> session -> session
            .sessionCreationPolicy(SessionCreationPolicy.STATELESS))
        .authorizeHttpRequests(AuthorizationManagerRequestMatcherConfigurer::authorize -> authorize
            .requestMatchers(RegexRequestMatcher("/api/auth/login"), RegexRequestMatcher("/api/auth/register"), RegexRequestMatcher("/api/auth/logout")).permitAll()
            .requestMatchers(HttpMethod.GET, "/api/daily-listings/**", "/api/monthly-listings/**", "/api/sales/**", "/api/users/**")
            .requestMatchers(HttpMethod.POST, "/api/daily-listings/by-ids", "/api/monthly-listings/by-ids", "/api/sales/by-ids", "/api/uploads/**")
            .requestMatchers(RegexRequestMatcher("/api/users/me")).authenticated()
            .anyRequest().authenticated()
        )
        .addFilterBefore(jwtRequestFilter, UsernamePasswordAuthenticationFilter.class);

    return http.build();
}
```

Рис. 1. Функція для фільтрації запитів

На рис. 1 зображено функцію, яка фільтрує вхідні HTTP-запити від клієнта. Вона визначає запити, що не потребують авторизації, такі як

аутентифікація, реєстрація та вихід із системи. Ці запити позначено як загальнодоступні, оскільки вони є стандартними для взаємодії з системою. Інші запити, такі як GET і POST, дозволяють отримувати або надсилати дані на сервер, якщо вони відповідають умовам авторизації.

```
public <T> T extractClaim(String token, Function<Claims, T> claimsResolver) { 2 usages  NazarBunko
    final Claims claims = extractAllClaims(token);
    return claimsResolver.apply(claims);
}

private Claims extractAllClaims(String token) { 1 usage  NazarBunko
    return Jwts.parserBuilder() JwtParserBuilder
        .setSigningKey(getSigningKey()) // Використовуємо наш метод getSigningKey()
        .build() JwtParser
        .parseClaimsJws(token) Jws<Claims>
        .getBody();
}

public String extractUserId(String token) { return extractClaim(token, Claims::getSubject); }

public Date extractExpiration(String token) { return extractClaim(token, Claims::getExpiration); }

private Boolean isTokenExpired(String token) { return extractExpiration(token).before(new Date()); }

public Boolean validateToken(String token, String userId) { 1 usage  NazarBunko
    final String extractedUserId = extractUserId(token);
    return (extractedUserId.equals(userId) && !isTokenExpired(token));
}
```

Рис. 2. Функція для перевірки токена

```
public String generateToken(String userId) { 2 usages  NazarBunko
    Map<String, Object> claims = new HashMap<>();
    return createToken(claims, userId);
}

private String createToken(Map<String, Object> claims, String subject) { 1 usage  NazarBunko
    return Jwts.builder()
        .setClaims(claims)
        .setSubject(subject)
        .setIssuedAt(new Date(System.currentTimeMillis()))
        .setExpiration(new Date(System.currentTimeMillis() + expiration))
        .signWith(getSigningKey(), SignatureAlgorithm.HS256)
        .compact();
}
```

Рис. 3. Функції створення токена

На рис. 2 і 3 представлено компоненти для створення та перевірки JSON Web Token. Функціонал включає: клас для фільтрації HTTP-запитів, клас для генерації та валідації токена, а також контролери, які обробляють запити, доступ до яких регулюється JWT. Ці компоненти забезпечують безпечну авторизацію та доступ до ресурсів.

```

if (userId != null && SecurityContextHolder.getContext().getAuthentication() == null) {
    try {
        if (jwtUtil.validateToken(jwt, userId)) {
            User user = userRepository.findById(userId).orElse(null);
            if (user != null) {
                SimpleGrantedAuthority authority = new SimpleGrantedAuthority(user.getRole());
                UsernamePasswordAuthenticationToken authToken =
                    new UsernamePasswordAuthenticationToken(user.getEmail(), credentials, Collections.singletonList(authority));
                authToken.setDetails(new WebAuthenticationDetailsSource().buildDetails(request));
                SecurityContextHolder.getContext().setAuthentication(authToken);
            }
        }
    } catch (Exception e) {
        logger.error("Error validating JWT token: " + e.getMessage());
    }
}

```

Рис. 4. Функція для валідації конкретного користувача

Функція, наведена на рис. 4. Використовується тоді, коли вже є певний користувач, і після всіх перевірок система отримує сигнал для пошуку об'єкта User в базі даних по його унікальному аутентифікатору.

Висновок. Отож, нами розглянуто роботу JSON web token у серверній частині застосунку, а також зображено можливість дозволу звернення до сервера неавторизованим користувачам web застосунку, наприклад для перегляду оголошень, написання коментарів та інше. Такий підхід робить авторизацію безпечною, але в будь-якого рішення є свої переваги та недоліки, про які не потрібно забувати, а детально досліджувати задля безпеки такої інформаційної системи.

Список використаних джерел:

1. Струкало В.В. Авторизація в розподілених системах. Дипломна робота на здобуття ступеня бакалавра за освітньо-професійною програмою «Системи, технології та математичні методи кібербезпеки» спеціальності 125 «Кібербезпека». НТУ України «КПІ імені Ігоря Сікорського». Київ. 67с.
2. https://uk.wikipedia.org/wiki/JSON_Web_Token (дата звернення 20.09.2025)
3. Про розподілені системи [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: <http://surl.li/ucstv> (дата звернення 20.09.2025)
4. Introduction to JSON Web Tokens. <https://www.jwt.io/introduction#when-to-use-json-web-tokens> (дата звернення 21.09.2025)

СЕКЦІЯ Х. ТРАНСПОРТ ТА ТРАНСПОРТНІ ТЕХНОЛОГІЇ

ЕКСПЛУАТАЦІЙНА НАДІЙНІСТЬ ВАНТАЖНИХ АВТОМОБІЛІВ

Степанов Олексій Вікторович

ORCID ID: 0000-0003-4954-2532

д-р. техн. наук, професор, професор кафедри тракторів і автомобілів

Національний університет біоресурсів і природокористування України, Україна

Основною конструктивною характеристикою вантажних автомобілів є їхня експлуатаційна надійність. Вона забезпечується на етапах проектування, використання ресурсів, виготовлення, технічного обслуговування, експлуатації та зберігання. Крім того, підвищення експлуатаційної надійності вантажних автомобілів відбувається через покращення конструкції, матеріалів, технологій виготовлення, а також методів діагностики та моніторингу стану техніки [1, 2, 6].

Тобто експлуатаційна надійність вантажних автомобілів безпосередньо залежить від їх технічного стану, що включає регулярне обслуговування, діагностику та своєчасний ремонт. Зокрема, використання сучасних систем контролю та безпеки допомагає запобігати аваріям та знижує ймовірність відмов вузлів та агрегатів вантажних автомобілів [4, 6]. Отже, експлуатаційна надійність визначається як здатність вантажного автотранспорту працювати без збоїв протягом тривалого часу, без значних порушень функціонування [5]. При цьому кількісна оцінка конструктивної надійності вантажних автомобілів базується на таких характеристиках: безвідмовність, довговічність, збережуваність та ремонтпридатність (рис. 6) [6].

При розгляді питань, що пов'язані з експлуатаційною надійністю вантажних автомобілів, необхідно приділяти особливу увагу причинам зміни технічного стану агрегатів вантажних автомобілів та зношуванню їх деталей, що супроводжується поступовою зміною розмірів і форми через руйнування матеріалу і його відокремлення від поверхні твердого тіла [4].

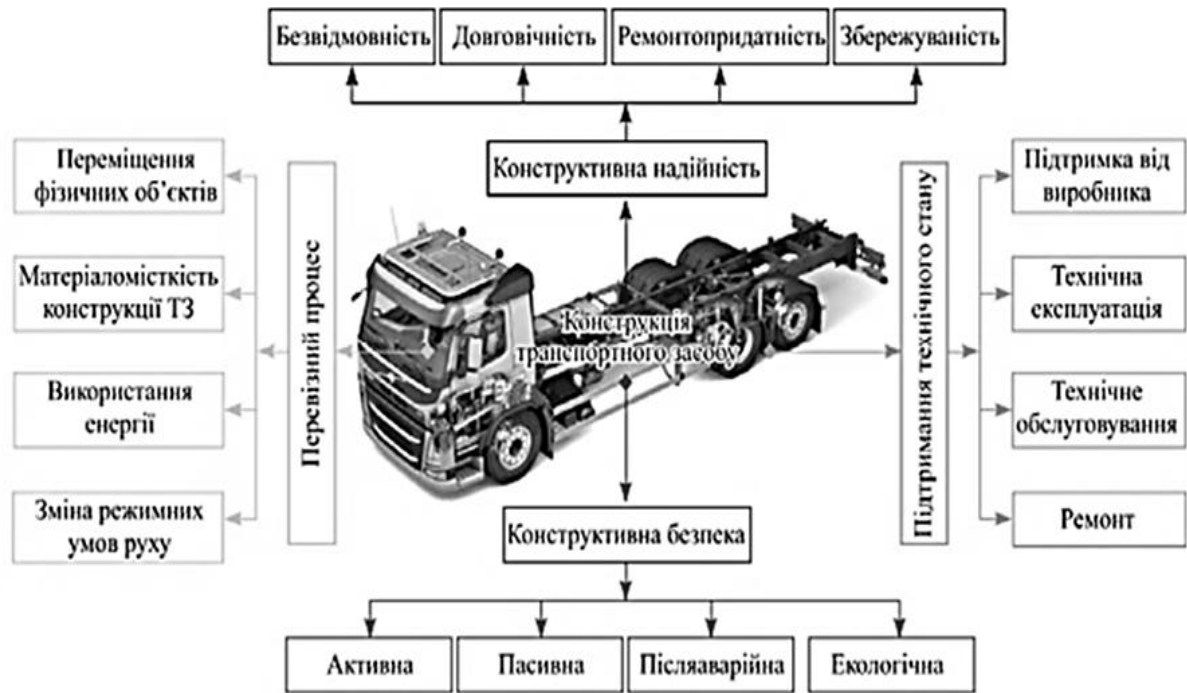

Рис. 1. Вплив конструктивного виконання вантажного автомобіля на тривалість експлуатаційної надійності [6]

Наприклад, аналіз ремонтних робіт технологічних автосамоскидів КрАЗ-6510, які працюють на породних відвалах, свідчить про те, що основними сполученнями та деталями, які визначають необхідність ремонту є деталі циліндро-поршневої групи (ЦПГ), кривошипно-шатунного механізму (КШМ), шестерні коробки передач і редуктора головної передачі. Інтенсивне зношування деталей зазначених вище груп залежить від зовнішніх умов роботи силового агрегату при зміні вантажного та швидкісних режимах, експлуатаційних факторів, фізико-механічних властивостей перевезеного вантажу [4, 7].

Молекулярно-механічне зношування відбувається в сполученнях деталей силових агрегатів і проявляється у вигляді задирок, які виникають під дією теплових факторів і характеризуються як теплове зношування, зношування захопленням I або II роду залежно від прояву і температури [7]. Відзначимо, що в сполученнях силових вузлів та агрегатів жодний із зазначених видів зношування не виявляється у чистому вигляді.

Крім того, постійне перевантаження вантажної платформи автосамоскида призводить до пошкоджень трапеції підйимального механізму вантажної платформи (рис. 2).

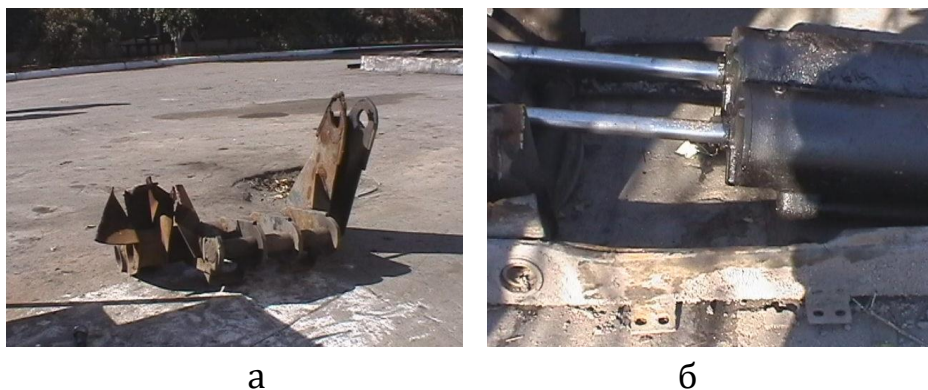

Рис. 2. Руйнування трапеції підйому вантажної платформи автосамоскида КрАЗ-6510 внаслідок перевантаження (а) та деформація підрамника вантажної платформи автосамоскида внаслідок перевантаження (б)
(фото автора)

Загалом, вивчення впливу режимів роботи двигуна на зношування деталей ЦПГ і КШМ та перевантаження вантажної платформи автосамоскида доводять, що ці проблеми вимагають додаткових досліджень.

При вивченні закономірностей зношування деталей ЦПГ, КШМ двигуна й трансмісії автосамоскида залежно від вантажно-швидкісного режиму було доведено, що зі збільшенням навантажувального режиму зростає питомий тиск на тертьових поверхнях деталей силових агрегатів автосамоскида. Зокрема, спостерігається погіршення умов змащення, ослаблення масляної плівки, розширення зони напівсухого тертя, підвищення температури в зоні контакту тертьових поверхонь [2–4].

При вантажно-швидкісному режимі зношування деталей ЦПГ, КШМ та шестерень коробки передач й головної передачі збільшується в порівнянні з оптимальними умовами роботи автосамоскида. При збільшенні навантаження на двигун в три рази – ресурс деталей ЦПГ скорочується в середньому в 1,7 раза, КШМ – у 2,3 раза, а двигуна в цілому – в 1,9 раза [4]. При цьому на інтенсивність зносу деталей силових агрегатів автосамоскида істотно впливають технологічні та експлуатаційні фактори, які визначають положення основних ділянок зносу залежно від інтенсивності зносу та від вантажно-швидкісного режиму.

Наприклад, автосамоскиди вивозять на породні відвали породу різної твердості. Порода має неоднорідні тіла та складається з кристалів,

що пов'язані між собою мінеральним цементом, силами молекулярного зчеплення або тиском. У загальному випадку інтенсивність зношування деталей силових агрегатів автосамоскида від експлуатаційних та технологічних факторів може досягати як 20-35%, так і 100% (рис. 3) [4].

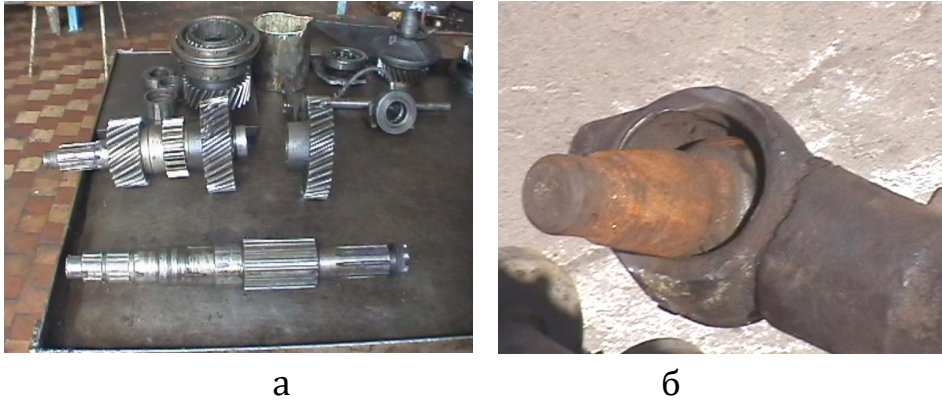

Рис. 3. Зношування валу, шестерень коробки передач (а) та кульового пальця кермової тяги (б)
(фото автора)

В основі стратегії експлуатаційної надійності вантажних автомобілів (на прикладі автосамоскида) лежить підбір оптимальних режимів роботи, термінів та обсягів технічних впливів залежно від фактичного технічного стану конкретного силового агрегату. Тобто при розробці методів прогнозування індивідуальної надійності силових агрегатів вантажних автомобілів необхідно проводити технічні впливи, призначати їх обсяг та термін проведення залежно від фактичного технічного стану конкретного силового агрегату з урахуванням умов експлуатації. Це дозволить оцінити експлуатаційну надійність вантажних автомобілів, що особливо актуально під час роботи у різноманітних технологічних ланках транспортного процесу.

Список використаних джерел:

1. Аулін В. В., Лівіцький О. М., Замота О. М. Вплив надійності сільськогосподарської та транспортної техніки на оптимальний термін її служби. *Крамаровські читання* : зб. тез доп. VI Міжнар. наук.-техн. конф., 21-22 лют. 2019 р., м. Київ : НУБІП, 2019. С. 83–86.
2. Дьяків О. В. Діагностика і надійність автотракторної техніки. Харків: Вид-во Нац. техн. ун-ту «ХПІ», 2021. 256 с.
3. Степанов О. В., Волобуєва Т. В., Лемішко Д. С. Оптимізація оцінки технічного стану агрегатів. *Енергетичні установки та альтернативні джерела енергії* : зб. тез та доп. міжнар. конф., 11–12 берез. 2024 р. / М-во освіти і науки України, Харків. нац. автомоб.-дор. ун-т. Харків : ФОП Бровін О.В., 2024. С. 253–256.

4. Степанов О. В., Волобуєва Т. В. Жданов О. О. Оптимальна періодичність заміни агрегатів вантажного автотранспорту при досягненні заданого напрацювання. *Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія: Технічні науки*. Том 36 (75). № 1. Ч. 1, 2025. С. 335–341.
5. Степанов О. В., Мінаков В. М. Оцінка працездатності вантажного автотранспорту. *ВІСНИК ХНТУ*. № 1(92). Ч. 1, 2025. С. 230–234.
6. Хітров І. О. Дослідження впливу конструктивної надійності і безпечності транспортного засобу для здійснення перевезень та пристосованості до технічного обслуговування. *Центральноукраїнський науковий вісник. Технічні науки*. Кропивницький, 2024. С. 214–222.
7. Bhushan B. (2001). *Introduction to tribology*. New York: John Wiley & Sons, 732p.

СЕКЦІЯ XI. ФІЛОЛОГІЯ ТА ЖУРНАЛІСТИКА

АУДІОВІЗУАЛЬНИЙ ПЕРЕКЛАД ТА РОЗВИТОК КІНОПЕРЕКЛАДУ В УКРАЇНІ

Ільницька Іванна Миколаївна

студентка групи ПАН – 2425 М

факультету української та іноземної філології

Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка, Україна

Науковий керівник: Сливка Любов Зеновіївна

кандидат філологічних наук, доцент

кафедри англійської мови та перекладу

Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка, Україна

Аудіовізуальний переклад (АВП) є особливим видом перекладацької діяльності, який виник з появою звукового кіно та потребою синхронізації мовлення з відеорядом. Науковці досі не дійшли єдиної думки щодо дефініції аудіовізуального перекладу та його відмінності від кіноперекладу. Українські дослідники, такі як Н. Матківська, Г. Кузенко, С. Радецька та І. Кучман, вважають ці поняття тотожними, водночас А. Мельник трактує аудіовізуальний переклад як самостійний вид, що передає інформацію синхронно через зорові та слухові канали. Важливий внесок у розвиток цієї науки зробили іноземні вчені, серед яких Х. Діас Синтас, Г. Готліб, М. Керол та М. де Марко, що спеціалізуються на субтитруванні, формуванні прикладних принципів і методів аудіовізуального перекладу. [1, с. 36]

Об'єктом аудіовізуального перекладу є фільм, що постає «полісеміотичним явищем», поєднуючи зображення, мовлення та музику. У межах цього виду перекладу розрізняють терміни «кінотекст» і «кінодискурс». Кінотекст – це цілісне повідомлення, організоване через кінематографічні коди та зафіксоване на матеріальному носії. Кінодискурс, своєю чергою, визначається як семіотично ускладнений процес взаємодії автора й глядача, що включає інтертекстуальність, цілісність, аудіовізуальність та взаємодію з екстралінгвістичними

чинниками. Кінотекст виступає складовою кінодискурсу, а кінодискурс об'єднує тексти, поєднані спільною рисою, наприклад жанром або типом фільму. [2, с. 111]

Специфіка аудіовізуального перекладу зумовлена кількома чинниками. По-перше, обмеженням у часі: текст перекладу має синхронізуватися із відеорядом, враховуючи відмінності у ритмі мовлення та граматичних структурах різних мов. Через це застосовують опущення, скорочення або додавання елементів для забезпечення зрозумілості та адекватності сприйняття. По-друге, переклад повинен передавати колорит культури іншого народу, особливості просторіччя, жаргону, гумору та гри слів. Лексичні складнощі виникають через ідіоми, слова-реалії, аббревіатури, каламбури та культурно марковану лексику. Важливими є й екстралінгвістичні фактори: часові обмеження, синхронізація із зображенням, довжина реплік. Аудіовізуальні тексти, як за класифікацією К. Райса, належать до окремого типу через багатозначність змістів та полісемантичність. Переклад фільмів потребує не лише дотримання технічних вимог і точного відтворення змісту, а й передачі авторського задуму, особливостей персонажів та естетичної цінності твору. [3, с. 73]

В Україні становлення кіноперекладу відбувалося повільніше, ніж у Європі, і проходило кілька етапів. Перший період починається у 1960-х роках на кіностудії ім. О. Довженка, коли перекладали фільми російською мовою. Другий етап, починаючи з 1978 року, ознаменувався заснуванням студії кіноперекладу «Синхрон» і активізацією українських перекладів, але з використанням радянської моделі перекладу. Після здобуття незалежності розпочався третій етап – «Школа українського кіноперекладу», що характеризувався активним імпортом фільмів, поширенням аматорських перекладів, що слугувало початком для майбутнього формування професійного дубляжу. Водночас саме в цей період розпочалося активне озвучування телесеріалів українською мовою, серед яких «Альф», «Друзі», «Сімпсони». Успіх цих проєктів був зумовлений високим рівнем локалізації жартів і культурних відсилань. [4, с. 11]

Справжній розквіт українського дубляжу розпочався у 2006 році після постанови Кабінету Міністрів про обов'язкове дублювання всіх іноземних фільмів українською мовою. Першою дубльованою стрічкою українською мовою став анімаційний фільм «Тачки», переклад якого

здійснив Олекса Негребецький. Вдалий переклад та акторська команда внесли вагомий внесок у розвиток дубляжу, започаткувавши нову традицію якісної адаптації. Успіх української версії забезпечив популярність фільму серед української аудиторії, а фільм було визнано одним із найкращих дубльованих у Європі.

Згодом, проте, частка дубльованих фільмів коливалася під впливом політичних та економічних факторів. Зокрема, у 2010–2012 рр. через політичні рішення, зокрема скасування обов'язкового дублювання державною мовою, частка україномовних версій у прокаті зменшилася. Сучасні виклики пов'язані із законопроектом № 9432 про збільшення частки англomовних стрічок у кінопрокаті, що загрожує цілій індустрії дубляжу. [4, с. 12]

Попри кризові явища, український кінопереклад утвердився як окрема школа, визнана в Європі. Його сильними сторонами є якість адаптації, експресивність і здатність до творчого осмислення тексту.

Аудіовізуальний переклад класифікують на дві основні категорії: субтитрування та переозвучка. Переозвучка включає дубляж, закадровий переклад, аудіодескрипцію, коментар і синхронний переклад на кінофестивалях. Субтитрування охоплює власне субтитри, суперти, інтертитри, субтитри в реальному часі та суміші дублювання з субтитрами. [5, с. 169, 170]

Субтитрування є формою аудіовізуального перекладу, при якій репліки мови перекладу відображаються на екрані в текстовому вигляді, синхронно з подіями фільму. Воно дозволяє глядачеві сприймати іноземну мову та культуру без значних змін оригіналу, проте обмежене часовими та просторовими рамками. Особливістю субтитрування є мінімальна втручання у вихідний матеріал, підкреслюючи його автентичність, що дозволяє глядачеві максимально відчувати специфіку іноземної культури. Дубляж передбачає повну заміну оригінальної звукової доріжки на перекладену доріжку, із забезпеченням синхронізації з відеорядом. Цей вид перекладу вимагає максимальної синхронізації з рухами губ та інтонацією персонажів, а також точного дотримання ритму мовлення. Закадрова озвучка є проміжною формою: оригінальна звукова доріжка зберігається, а переклад промовляється поверх неї, зазвичай із легким відставанням, що зберігає інтонаційні та емоційні особливості оригіналу. Особливістю закадрового перекладу є те, що репліка звучить із запізненням і закінчується раніше за оригінал, що дає шанс почути автентичну мову фільму.

Аудіодискрипція – це створення спеціальної аудіодоріжки з описом персонажів, об'єктів, приміщень або подій у фільмі для незрячих, людей з вадами зору. Вона поєднує звукову та візуальну складові тексту і зазвичай застосовується для заповнення прогалин у візуальному сприйнятті. Вільний коментар не відтворює дослівно оригінал і часто містить інтерпретаційні або журналістські вставки. Синхронний переклад передбачає озвучення реплік у режимі реального часу під час демонстрації фільму, спираючись на попередньо підготовлені нотатки перекладача. [5, с. 170]

Таким чином, аудіовізуальний переклад є складним багатофакторним процесом, що поєднує лінгвістичні та екстралінгвістичні чинники, передбачає адаптацію матеріалу до цільової аудиторії та зберігання художньої цінності оригіналу. Український кінопереклад, пройшовши через різні історичні етапи, здобув високий рівень професійності, міжнародне визнання та сформував власну школу дубляжу, яка поєднує технічну точність та якісну адаптацію. Завдяки цьому глядачі отримують доступ до іноземної кінопродукції з поєднанням автентичності оригіналу та локальної культурної адаптації.

Список використаних джерел:

1. Журавель Т.В. Кінопереклад як вид аудіовізуального перекладу і його становлення в Україні та світі. Науковий вісник ДДПУ імені І. Франка. Серія «Філологічні науки». Мовознавство. 2018. № 10. С. 35-38.
2. Мельник А. П. Кінопереклад як особливий тип аудіовізуального перекладу / А. П. Мельник // Наукові записки Національного університету "Острозька академія". Серія : Філологічна. - 2015. - Вип. 58. - С. 110-112.
3. Кузенко Г.М. Кінопереклад як особливий вид художнього перекладу (на матеріалі англійської мови). Одеський лінгвістичний вісник. 2017. № 9, том 3. С.70-74.
4. Кушнірова Т.В. Основні етапи розвитку українського кіноперекладу / Т.В. Кушнірова, А.В. Мацько // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Філологія : зб. наук. пр. – Одеса: Гельветика, 2023. – Вип. 62, Т. 3. – С. 11 – 14.
5. Медвідь О. М., Часовських А. А. Відтворення лінгвостилістичних особливостей кінотексту при дублюванні англomовних фільмів українською. 2015. С. 164-192.

ПЕРЕКЛАД ЯК ФАКТОР РОЗВИТКУ ГЛОБАЛЬНОЇ НАУКИ: ВИКЛИКИ ТА МОЖЛИВОСТІ ХХІ СТОЛІТТЯ

Чепелева Галина Богданівна

здобувач вищої освіти факультету іноземних мов
Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка, Україна

Науковий керівник: Загородня Людмила Зеонідівна

ORCID ID: 0009-0000-0116-5016

кандидат філологічних наук, доцент
Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка, Україна

Вступ.

У світі глобалізації та нових технологій наука набуває міжнародного характеру, інновації поширюються з неймовірною швидкістю. Проводяться дослідницькі колаборації, світові видання публікують праці на різноманітні теми—кожен день відбувається безліч актів обміну знаннями між різними країнами. Проте, все це неможливо без налагодженого перекладу. Саме він допомагає розширювати наукові кордони, забезпечує поширення нових ідей та формує єдину світову наукову спільноту. Таким чином, переклад виступає не лише мовним чи культурним феноменом, а стратегічним фактором розвитку та поширення науки у ХХІ столітті.

Результати дослідження.

Переклад наукових напрацювань відіграє ключову роль у поширенні нової інформації, знань тощо. У ХХІ столітті його значення зростає у зв'язку з певними тенденціями:

- **Стрімкий технологічний розвиток.** Сучасні технології дозволили нам перекладати за допомогою машин, з'явилося поняття машинного перекладу. Окрім цього, на світовому ринку активно почали використовувати можливості штучного інтелекту, тому наразі постає питання якості та точності матеріалу, що підлягає перекладу.

- **Глобалізація.** Наразі публікація матеріалів інтернаціональною англійською мовою стала стандартом, проте все ще існує потреба перекладу на інші мови, адже це важливо для доступності знань.

- **Міждисциплінарність.** Сучасні науки часто містять в собі поєднання кількох галузей і вимагають детальнішого вивчення, а отже вимагають й перекладу. Перекладач мусить виступати посередником не тільки між мовами, але й галузями науки.

- **Культурний чинник.** Потрібно враховувати не лише мовні особливості, але й когнітивні та прагматичні, адже науковий дискурс формується у певному соціокультурному контексті. Часто культурні уявлення впливають на інтерпретацію самої науки.

При роботі з документом перекладач повинен розрізняти адекватний та буквальний переклад [1], часто він повинен балансувати між ними двома. Окрім цього, перекладач стикається з безліччю викликів, таких як, наприклад, адекватність перекладу, спрощення чи викривлення інформації при машинному перекладі, а також проблема наукового різноманіття мов попри домінування англійської мови. Також переклад таких матеріалів багатий на професійну термінологію, а подекуди й професійний жаргон, це також ускладнює задачу професіоналам [2].

Висновки.

Переклад є одним з найважливіших стратегічних факторів розвитку глобальної науки—саме він забезпечує взаємодію між науковими школами, культурами та дисциплінами. У наш час наука перекладознавства набуває особливої ваги, адже поєднує традиційні підходи з новими технологічними можливостями. Перспективними напрямками подальших досліджень є:

- удосконалення технологій машинного перекладу наукових текстів та питання використання штучного інтелекту;
- аналіз когнітивних та культурних аспектів міжмовної наукової комунікації;
- збереження мовного різноманіття у світовій науці.

Таким чином, переклад у XXI столітті слід розглядати не лише як стандартний технічний інструмент—це насамперед стратегічний чинник, що визначає якість, доступність та перспективи розвитку глобальної науки.

Список використаних джерел:

1. Дуда, М. (2021). *Особливості перекладу наукових текстів*. Тернопіль.
2. М. Miyayeva (н.д.) *Scientific Translation: Everything you Need to Know*. Palex Group. <https://palexgroup.com/blog/scientific-translation-everything-you-need-to-know/> [дата звернення: 21.09.2025].

«ПЛАСТОВИЙ ШЛЯХ» ЯК ОРІЄНТИР ЦІННИХ НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНИХ МАНДРІВОК (НА ПРИКЛАДІ ПУБЛІКАЦІЙ СТЕПАНА ЗОЩУКА «ПЛАСТУН У СІМІЄН – НАЙВИЩИХ ГОРАХ ЕТІОПІЇ»)

Коник Мар'яна Іванівна

канд. наук соц.ком., доцент кафедри маркетингу

Львівський торговельно-економічний університет, Україна

У статті проаналізовано зміст та ідейне спрямування публікацій журналу «Пластовий Шлях» як важливого медіаресурсу, що висвітлює діяльність українських пластунів і формує засади національно-патріотичного виховання молоді. Особливу увагу приділено подорожнім заміткам як виховному інструменту, що поєднує фізичну активність, культурне пізнання та духовне зростання. Вивчено, як мандрівки, описані у журналі, сприяли формуванню національної свідомості пластунів, поглибленню знань про світ і водночас укоріненню в українські традиції, мову та моральні орієнтири.

Ключовим прикладом є цикл публікацій Степана Зощука «Пластун у Сімієн – найвищих горах Етіопії», де він ділиться досвідом участі в експедиції до гір Семієн. Через докладний опис природи, побуту, етнографічних реалій та особистих переживань автор демонструє цінність мандрівки як шляху самопізнання, перевірки витривалості, збереження духовних засад та пластових ідеалів. Його описи флори, фауни, побуту місцевих мешканців – усе це виконує виховну та пізнавальну функцію, зберігаючи при цьому легкий, захопливий стиль.

Окрім того, проаналізовано публікації інших авторів у «Пластовому Шляху», які акцентують на важливості здорового способу життя (М. Грушкевич), загрозах споживацької культури (Р. Сенчук), ролі рідної мови й національної свідомості в ідентичності пластуна (І. Манастирський). Але усіх авторів об'єднує ідея популяризації національно-патріотичних мандрівок.

Через поєднання змістовних мандрівок, практичних навичок та духовно-національного наповнення, журнал постає як унікальне джерело виховання нових поколінь українців, де кожна подорож стає символом шляху до себе, нації й світу.

Варто зазначити, що «Пластовий Шлях» – журнал, який почав виходити у світ з 1930 року у Львові. Його друкований шлях пов'язаний із Німеччиною, де вийшло кілька чисел з перервами, згодом з – Канадою, де майже упродовж тридцяти років було налагоджено друк часопису, зокрема, з 1966 по 1992 роки, а згодом – повернення до України та відновлення друку журналу. Основним завданням «Пластового Шляху» вважалося висвітлення діяльності Пласту. Як писав Северин Левицький у статті «Фронтом до громадянства»: «На чоло наших пластових завдань ще там, на Україні, і тут, на Великій Мандрівці – еміграції, ми ставили пластове виховання молоді...» [6]. Подібно окреслив і мету Пласту Тарас Дубрак: «виховати здорові духом і тілом повноцінні творчі одиниці, щоб вони могли стати провідними членами української спільноти» [3].

Зазначимо, що у публікації «Передмова від Редакції», яка була опублікована у 1951 році визначено завдання та мету журналу: «[...] бути органом пластової думки, що формує, поширює й підтримує ідеї розвитку Пласту як руху всебічного громадянського виховання. Його мета – не лише інструкторське навчання, а й створення простору для глибокої, відповідальної дискусії про роль Пласту у формуванні нового типу українця» [7]. Автор зазначав, що редакція прагне матеріалом, поміщеним у журналі, допомогти пластунам бути самодисциплінованими, самостійно приймати виклики та вмінно підпорядковуватися наказам товариства..

У різних роках та краях редакторами журналу були Л. Онишкевич, Ю. Пясецький, В. Соханівський, О. Тарнавський та ін. Зокрема, стаття «Чому зміна в редколегії Пл. Шляху?» В. Соханівського, одного з редакторів «Пластового Шляху», яка була опублікована на шпальтах журналу 1977 року, представлено тогочасні суперечки та непорозуміння через діяльність редакції. У статті йшлося про те, що «кільком членам (до того голосним) не подобався правопис та літературно-мовна дисципліна» багаторічного редактора «Пластового Шляху» В. Соханівського [10]. Дана неприхильність до роботи головного редактора мала свою розв'язку – уже над наступними числами журналу працювала редколегія під керівництвом Л. Онишкевича.

Безсумнівно, тема публікацій національного виховання пластунів є однією з основних на шпальтах «Пластового Шляху». Іван Манастирський досить чітко висловив цю думку: «Можна відбути безліч мандрівок, таборів і вишколів, зустрічей і з'їздів, можна мати всі три проби і десятки вмілостей, а однак не бути пластунами [...]». Основною вимогою вимог [...]

мусить бути національна свідомість і її зовнішній вияв: рідна розговірна мова [...]. Це підвалина» [5]. До слова, у часописі низка публікацій присвячена темам мандрівок, туристичних стежок (і саме з точки зору національного виховання пластунів вони були організовані). Звичайно, такі мандрівки не могли обійтися без пісень національного характеру, а також традиційних спільних побутових навичок (приготування їжі, організації місця ночівлі та ін.), які, безперечно, цілісно впливають на формування національно-патріотичного виховання.

Варто ще додати, що у публікації Миколи Грушкевича «Пластун дбає про своє здоров'я», у якій автор детально сфокусував увагу на головних чинниках, які впливають на життя, зокрема, повітря, вода, спорт, їжа, йдеться: «Природа та життя в ній дають приятелів, будівничих здоров'я, однак, довкілля, серед якого доводиться тепер жити більшості пластунів, назагал далеке від природи і приятелів здоров'я, і тому перед пластунами завдання навчитися цих приятелів шукати» [1].

І тут, на противагу до попередньої статті, Роман Сенчук у публікації «Проблема дозвілля» представляє читачеві об'єктивну рецепцію «вільного часу» і те, що вкрай негативно впливає на його використання в тогочасних реаліях: «Широко розбудована преса, могутній вплив радіа, кіна й телевізії сильно й постійно впливають на формування її світогляду й консеквентно вщеплюють їй переконання, що впарі з могутнім технологічним поступом нашої доби мусять змінитися і традиційні принципи суспільно-національної моралі. Могутня купецька реклами в захоплюючих і принадних видах постійно ставить перед очі молоді нові люксові здобутки сучасної матеріальної культури й заохочує з них користати» [9].

У рубриці «З нашого життя» В. Савчук опублікував статтю «На африканській зупинці», у якій детально описав зародження пластового руху на африканському континенті. Зокрема, 1948 року «новостворена пластова група відбула свою першу прогулянку в околицю» [8].

У статті Миколи Грушкевича, багатолітнього автора «Пластового Шляху», знаходимо такі слова: «Саме Українському Пластові припало важливе завдання повернути українську людину до праджерел – життя, здоров'я й сили – матері природи» [2]. Як бачимо, автор акцентує на визначальній ролі Українського Пласту у формуванні екологічної свідомості та ціннісного світогляду особистості. На його думку, Пласт сприяє поверненню людини до праджерел буття – природи, як джерела життя, здоров'я і внутрішньої сили. Доцільно зазначити, що автор вважав

найкращою вправою – ходьбу, як можливість оздоровлювати тіло та розум. Такий підхід узгоджується з сучасними концепціями гармонізації взаємодії людини та довкілля. Пластовий рух виконує не лише виховну, а й культурно-ідентифікаційну функцію, зосереджуючи увагу на природі як чиннику самопізнання та національного відродження. У цьому контексті природа розглядається як фундаментальний елемент духовного розвитку молоді.

Однією з показових публікацій щодо національно-виховних мандрівок є праця авторства Степана Зощука (на момент подорожі мав 62 роки) «Пластун у Сімієн – найвищих горах Етіопії» [4] (додамо, що це гірський хребет в північній частині Ефіопії, з 1969 року отримав статус національного парку). Стаття була опублікована у трьох числах «Пластового Шляху». Автор спочатку прагнув для свого читача змалювати гірські пейзажі: «Гори Семієн своєю зовнішньою побудовою дають унікальний краєвид у світі. Не подібні вони до ніяких інших гір [...]. Хто був у наших Карпатах, той відчував цю велику приємність мандрувати пляями» (Ч. 1971. Ч. 4. С.10), а вже згодом – описати мандрівку і побут. Зазначимо, що похід в гори відбувся в лютому 1970 року.

Степан Зошук детально описав і товариство, з яким вирушив до гір, зокрема, двадцять одного австрійського скалолаза. Як наголошував автор, «Метою гурта було повірити, чи злзка і вилазка по цих горах можлива», а самого найстарішого мандрівника-пластуна «полонила рідка нагода перевірити на собі і на членах гурта залежність нервово-м'язневого-суглобової справності та відпорності всяким недугам в залежності від якості і кількості харчу» (Ч. 1971. Ч. 4. С.10). Настільки детально й описово Степан Зошук вимальовує пережиті моменти з мандрівки, яскраво надаючи характеристику, зокрема, фауні і флорі тієї місцевості: «Двічі застукали ми маленьких тварин, подібних до наших свистунів. Дуже метке звірятко, яке не має пазурів, а лише подушкуваті лапки, а мимо того вміє порушатися по стрімкій стіні скали з незвичайною зручністю» (1972. Ч. 1. С. 19).

А ось, для прикладу, як автор описує помешкання, характерні для даного регіону: «оселі з круглими, мов улики, хатками, званими «тукуль». Земля дуже бідна і бідні там селяни. Навіть найбідніший селянин в Україні та бідно не жив. Перед хатами ні деревини, ні куца, а про квіти й не говорити. Дерева стрічаються лише біля річок, де вперше оглядаємо рослину у вигляді пальми...» (Ч. 1971. Ч. 4. С.13). Цікаві враження Степана

Зошука і від спілкування із представниками місцевого населення, зокрема, представлено фрагмент гостини: «Нас зараз же починають частувати сирим м'ясом та напитком, який вони наповнювали в кухлі, що були зроблені з волячих рогів. Відтак подають страву «вот» – це м'ясна, з додатком пекучої паприки, поливка. Все їдять пальцями» (Ч. 1972. Ч. 2. С.24).

Стиль написання публікацій Степана Зошука тримає читача в напрузі, що досить яскраво впливає на інтерес до продовження розповіді. Наприклад, автор закінчив одну з публікацій такими словами: «Спереду колони один австралієць, за ним я. Нагло з трави виринає щось велике. Швидкими стрибками біжить в нашу сторону, до лісу, великий леопард, що чатував при дорозі на самотніх тварин чи навіть людей» (1972. Ч. 1. С. 19). Як бачимо вміння автора створювати ефект зацікавленості лише доводить, що поміщена редакцією журналу наступна публікація матиме не меншу популярність за попередні надруковані.

Отже, як бачимо, часопис «Пластовий Шлях» успішно реалізував та, безперечно, надалі продовжує свою місію національно-патріотичного та духовного виховання, висвітлюючи багатогранність пластового життя через публікації про мандрівки, здоровий спосіб життя і традиції. Без них – формування свідомості громадян буде не достатньою, оскільки, як ми вже згадували у статті – мова, історія вважаються ключовими елементами у їх доповненні. Без сумніву, публікації Степана Зошука стали яскравим прикладом духовної сили, витривалості та любові до пізнання світу, які вважаються не лише джерелом інформації, а й інструментом формування свідомості українців. Публікації надихають, вони навчають і пропагують.

Список використаних джерел:

1. Грушкевич Микола. Пластун дбає про своє здоров'я // Пластовий Шлях. 1972. Ч. 2. С. 42.
2. Грушкевич Микола. Плекання сили – основне завдання Пласту // Пластовий Шлях. 1966. Ч. 2. С. 56.
3. Дубрак Тарас. Огляд попередніх конгресів // Пластовий Шлях. 1985. Ч.1-2. С. 32.
4. Зошук Степан. Пластун у Сімієн – найвищих горах Етіопії // Пластовий Шлях. 1971. Ч. 4. С.10-14; 1972. Ч. 1. С. 15-19 ; 1972. Ч. 2. С. 22-25.
5. Левицький Северин. Фронтом до громадянства // Пластовий Шлях. 1950. Ч. 4. С. 8.
6. Манастирський І. В. Підвалина Пласту // Пластовий Шлях. 1977. Ч. 4. С. 9.
7. Передмова від Редакції // Пластовий Шлях. 1951. Ч. 6. С. 1-4.
8. Савчук В. На африканській зупинці // Пластовий Шлях. 1951. Ч. 5. С. 99.
9. Сенчук Роман. Проблема дозвілля // Пластовий Шлях. 1966. Ч. 3. С. 31.
10. Соханівський В. Чому зміна в редколегії Пл. Шляху? // Пластовий Шлях. 1977. Ч. 4. С. 29-30.

РОЛЬ ТОПОНІМІКИ ЯК СКЛАДОВОЇ КРАЄЗНАВСТВА В ХУДОЖНЬОМУ ТЕКСТІ (ЗА ТВОРАМИ І.СЕНЧЕНКА)

Ротова Наталія Володимирівна

ORCID ID: 0000-0002-3759-678X

кандидат філологічних наук,

доцент кафедри краєзнавчо-туристичної роботи, соціальних і гуманітарних наук

ННІ «Українська інженерно-педагогічна академія»

Харківського національного університету імені В.Н.Каразіна, Україна

Потужним і невичерпним джерелом духовності, моральності та культури сучасної людини є його любов до рідного краю, глибока повага до вікових традицій свого народу. Але недостатньо любити свій край – його треба добре знати. Знання рідного краю не просто збагачує і підносить людину, воно служить своєрідним містком, який з'єднує покоління минулі з поколіннями майбутніми. Повага до традицій давньої культури та славного минулого творить основи теперішності, що є запорукою майбутнього.

Краєзнавство, як комплексне вивчення певної території, що включає її природу, населення, історію та культуру, має виняткові можливості для вирішення соціальних, економічних, освітніх і виховних проблем суспільства. Топоніміка щільно пов'язана з краєзнавством: саме вона надає цінні історичні та лінгвістичні дані, які збагачують та доповнюють комплексні дослідження території у галузі краєзнавства.

Реальні географічні назви надають тексту достовірності та створюють ефект правдоподібності зображуваного світу; топоніми локалізують дію і є орієнтирами для читача, вказуючи на просторові відносини. Включення географічних назв у розповідь робить його динамічнішим і лаконічнішим, сприяючи розвитку сюжету, також топоніми можуть використовуватися в ліричних відступах, виражаючи авторську оцінку та гармоніюючи з настроєм персонажа.

Значну роль топоніми відіграють у прозових творах І.Сенченка, стильова своєрідність у моделюванні просторового аспекту хронотопу письменника полягає в чіткому обмеженні локального континууму з називанням реальних населених пунктів. Досить часто топонімічна назва виноситься автором у сильну позицію – назву твору або епіграф: “Млин на Берестовій”, “До початку театру в Шахівці”, “Подорож до

Червонограда”, “Червоноградські портрети”, “Рубін на Солом’янці”, “На Батієвій горі”, “Дубові Гряди” тощо. Назва найстарішої частини столиці, що винесена в назву повісті “Любов і Хрещатик” і поставлена поруч зі словом “любов”, набуває символічного значення – віри в те, що на головній вулиці нашої столиці завжди пануватиме любов.

Поведінка персонажів значною мірою зв’язана з простором, у якому вони перебувають. Так, епіграф повісті “Чорна брама”, в якій ідеться про евентуальне повстання, визначає місце і час подій: “1017 року в місті Орлеані викрито несамовиту брутальну єресь...” [5: 220] У такий спосіб вигадані факти набувають конотаційного значення революційних подій.

Анахронічна назва вулиці – Мокра, де відбуваються події оповідання “Про лист з крапками”, також створює виразне конотаційне тло – патріархального способу життя її мешканців, що виявляється передусім у дотриманні споконвічних моральних засад: “Різні вулиці є на світі, отже, є й Мокра вулиця... От на оцій вулиці... стоїть домочок. При будиночку – маленький садочок і маленький дворик. Живуть тут чоловік і жінка... Отак і прожили вони сорок років. І за всі ці сорок років нічого особливого не сталося в їх особистому житті...” [4: 115] Події ж, які розгортаються надалі, вступають у протиріччя з визначеним локусом, що диктує спосіб життя: випадкова знайома Євгенія Кузьмівна, дізнавшись про хворобу дружини Мусія Романовича, занадто енергійно намагається одружити його на собі, чим лякає й врешті-решт відштовхує чоловіка.

Наступне оповідання Солом’янського циклу “На Батієвій горі” також починається зображенням робітничого передмістя; називання раніше згадуваних топонімів посилює розуміння зв’язаності циклу, реципієнт ніби проходить уже знайомими місцями: “Є на Батієвій горі, як іти по її гребеню, принадні видолиночки, горбочки, гаї. Внизу під ногами у неї в’ється Мокра вулиця. З цього боку над Мокрою – Батієва гора, а по той бік – Солом’янка” [4: 122]. Сонячні сентиментальні пейзажі протиставлені трагічній долі головної героїні Ольги: не повернувся з фронту її наречений. Довго чекає його бойовий товариш Іван Карнавченко того часу, коли доречним буде освічення в коханні Ользі. І от нарешті вона дає згоду на весілля. Щасливий Іван, купивши “в Комишуватому... красивий разок намиста”, повертається з рейсу і раптом уже в передмісті Києва бачить пожежу. Рятуючи дітей, він гине у вогні.

Події, про які йдеться у повісті “Савка”, відбуваються в селі Шахівка, передмісті Червонограда. Опозиція “село” / “місто”, “низ” / “гора”

відображають не лише просторові відносини, а й соціальні, і певною мірою характеризують персонажів. Робота в місті вважається більш престижною: "... дівчата поділялися на тих, що в пана на плантаціях... працювали, і тих, хто вже прорвалися в місто." Такий поділ традиційно є уявленням про структуру космосу. З цим зв'язано тяжіння центру забудови до найбільш важливих – культових і адміністративних – будівель. На периферії ж перебувають менш цінні соціальні групи [1]. Отже, цілком логічно, що з "міста" / "гори" у "село" / "низ" приходить "цивілізація" – звістки й мода: "Нову моду до нас у село приносили дівчата з заводів... Застрибали в повітрі раніш невідомі, нечувані слова: гіпюр, волан, крем "Метаморфоза", рюшик..." [4: 321]

Традиційною для світомоделі І. Сенченка є ситуація, коли близькі просторові моделі виражають ідею добра, а далекі – зла, що відбиває етнічний характер світосприйняття. Як уже зазначалося, наявність власної домівки є найпершим гарантом безпеки й захищеності, який значною мірою включає матеріальну забезпеченість, а отже, і впевненість у завтрашньому дні: "І з зятями у Олександра Терентійовича не так... Глянути збоку – орли!.. Це з одного боку. А з другого! Ось вам красень Дмитро, а в нього хати власної нема... Щока рум'яна, тіло біле, бо не на сонці працює, а в хатніх затінках людські печі мурує, а поспитайте, що в нього є тривкого? Нічого" [4: 379].

У переважній більшості творів "найближча" далека опозиція, що приховує небезпеку, незважаючи на чаруючу красу, – степ. Саме сюди йде шукати смерті дід Олександр і зрештою таки знаходить її; тут гине, провалившись у старий колодязь, малий Сашко; сюди, до старої могили – "Хреста" – іде шукати нечистого Каленик. ("Савка") У степу гине Денис Сірко з однойменної повісті й тітка Насті з оповідання "Кінчався вересень..."

Очевидно, що більш віддалене "далеке" не являє такої серйозної небезпеки. Це, напевне, можна пояснити тим, що воно не несе конкретної загрози: дорослі й особливо малеча з цікавістю слухають розповіді діда Восьмушечки про його участь у військових походах на Балкани. Бувалим і досвідченим постає у своїх розповідях тесля Гнат, як "... перенесеться кудись у Миколаїв, Сімферополь, в Херсон, Одесу, на Кубань, у Харків!" [4: 376] Таким чином, персонажі повісті "Савка", що причетні до опозиції "далеке", користуються в селі особливим авторитетом.

Автор використовує традиційний у художній літературі прийом – деформації простору при втручанні в життя людей представників

потойбіччя: “Один олянівський чоловік, ідучи знайомою дорогою до млина, раптом... бачить навколо таке, що чуб сторч стає! Ззаду і з боків баюри та баюри, а попереду ліс-праліс, дуб за дуб вищий, куш за куш густіший, і з усіх боків мла снується... Виявилося – потрапив той олянівський чоловік в царство нечистої сили” [4: 345].

Також письменник залучає до творення власної світомоделі зображення заклятих місць, де, за народними повір'ями, перебуває нечиста сила. У повісті “Савка” йдеться про урочище, яке називають Хрестом і з яким пов'язані народні перекази, що “... колись в давнину якісь лиходії перестріли подорожанина, зарізали його, гроші забрали... Зарізаного поховали там-таки при дорозі, могилку насипали... Відтоді багато літ сплигло, уже й хрест повалився, а люди все те місце... з кущиком долину... Хрестом називають. Страшним це місце вважалося...” [4: 351] Саме сюди йде Каленик, сподіваючись зустріти чорта й, заклавши йому душу, попросити у нього допомоги: “...щоб Марія про Савку забула і прихилилась до мене!” Про перебіг цього “заходу” автор розповідає з неприхованою іронією: “Та чорт тієї ночі, видно, десь не в цих краях мандрував, чи, може, випивши зайву чарку в Червонограді в корчмі Моника, хropів десь у бур'янах непробудно, а тільки на Калеників заклик не обізвався, Каленикової душі не взяв і Каленикові не пообіцяв одвернути Марію від Савки і повернути до нього” [4: 352]. Як бачимо, чітка локалізація можливого перебування представника інтерферального світу дає можливість автору перевести оповідь у казково-фантастичну площину, а отже, посилює її сатиричне забарвлення.

Ще одне закляте місце, про яке згадує автор, – степовий колодязь: тут загинув маленький хлопець Іван, сюди йде “смерті шукати” дідусь Олександр. Як відомо, колодязь – око води – споконвіку вважався дорогою на той світ, символізував зв'язок з минулим, зі світом мертвих і тому мав чарівні властивості. Ідея колодязя передає глибокий амбівалентний метафізичний підтекст: вода не лише дарує життя, але й відбирає його. Навіть близькість заклятого місця змінює діда Олександра: “Дідусь мій взагалі був добрий, лагідний. Тепер я не пізнавав його, чимось холодним, чужим, моторошним віяло від нього, аж відштовхувало мене” [4: 369]. Отже, зображення проклятих місць як просторових уявлень, що репрезентують “зустріч” опозиції “реальне” / “ірреальне”, посідає значне місце в авторській світомоделі й посилює емоційне сприйняття оповіді.

Визначальною рисою світомоделі повісті “Любов і Хрещатик” стає те, що топонімічні назви перебирають на себе соціальні властивості. Одна з проблем, що піднімається в повісті “Любов і Хрещатик”, – викриття брехливості радянського міфу про єдність села і міста.

Хрещатик, центральна вулиця Києва, виступає для частини персонажів центром всесвіту, місцем, де вкопано “золоту гілку” (Дж. Фрейзер). Бути тут своїм мають право лише представники “золотої” молоді, а перепусткою є сучасна зачіска, модний одяг і відповідний стиль життя. У такий спосіб визначається опозиція “свої” / “чужі”, яка корелюється з опозицією “місто” / “село”: “Оці всі дівчатка з розкуйовдженими головами, здоровенні лобуряки в квітчастих блакитних і рожевих блузочках навипуск, із зворушливими прорізами по боках, належали до того ж племені, що й Анатоль, і він щирим серцем линув до них. Це були свої. Анатоль весело загуляв очима по копицях на дівчачих головах, прискіпливо додивлявся до зачісок хлоп’ячих. Власники польок, напівбоксу, боксу – це все чужаки “когути”, “ідеологи” [2: 9]. Таким чином, опозиція “місто”/“село” в авторській світомоделі практично ототожнюється з опозицією “гармонія”/“хаос”, тобто місто, і зокрема Хрещатик, набувають у повісті традиційно міфологічного значення – осереддя бездіяльності й споживацтва. Саме таким, за Біблією, було створено людьми місто, на відміну від природного світу – творіння Господа. Прикметно, що самі члени опозиції “свої”, або “місто” розуміють більшу життєздатність і пристосованість до реальності представників “чужих”. Так, Михайло після невдалої спроби заробляння “легких” грошей подумки заздрить Івану Опарі: “А що ж тепер вибрати за дороговказ?.. Краще вже рівнятися на Опару. Опара, правда, когут, але когут з розмахом. Опара міг працювати шофером, трактористом, комбайнером, теслею, міг керувати будівельним краном, вантажити вагони, мав завжди гроші і, щоб заробити їх, знаходив безліч засобів, які не ганьбили, проте, людської честі” [2: 44].

Згадана опозиція, лише в латентній формі, існує й у свідомості представників старшого покоління, спростовуючи державну декларацію про рівність всіх верств населення країни, про повагу до трудівників міста і села. Так, у сім’ї Кошових “... для ведення господарства найнято хатню робітницю... Поволі в голові Анатolia склалася думка, що існує дві породи людей: одна та, що прислуговує, друга – що користується з її послуг, отож – вища порода і нижча. Вища – це Анатоль, і нижча – якась там Прасковія Василівна, що “... не схотіла в колгоспі робити і втекла до міста” [2: 9].

Не виникає сумнівів, що дійти такої думки Анатолеві “допомогли” батьки. Очевидно, що опозиція “місто” / “село” набуває в повісті не стільки просторового, скільки соціального звучання й дає можливість передати ту зневагу до “селюків”, яку відкрито демонстрували представники молодшого покоління і більш стримано – старшого.

Якщо сприймати “Хрещатик” як уособлення Радянського Союзу – “близьке”, то опозицію “далеке” буде представляти Америка, що знаходиться на іншій земній півкулі і яка в той же час зумовлює як тогочасну політику радянського союзу в цілому, так і життєву позицію її громадян. Для Лева Михайловича – це “земля обітована”, де він міг би здійснити свою найзаповітнішу мрію – відкрити магазин жіночого одягу [3: 30]. Звичайно, людина з такими мізерними бажаннями на той час в країні рад була приречена на зневагу, хоча, з іншого боку, Лев Михайлович, що було типовим на той момент, не зовсім обізнаний з американським стилем життя, якщо він вважає, що “... там... кожен що хоче, те й робить...” [3: 30]. Надзвичайно привабливою – країною джазу й вільного кохання – видається Америка “золотій” молоді: “Усе вітчизняне для цих людей не мало ніякої вартості, бо все, що тут робиться, лише жалюгідна копія того, чим пишається Захід – Париж, Лондон, і насамперед – Америка! Отам життя” [3: 11]. Для Івана Івановича все пов’язане з Америкою є початком радянського апокаліпсису: це нестерпний Армстронг, якого слухає його син і не може чути він сам, це “непристойні” танці й зачіски, яких не знало його покоління, і, найголовніше, це кібернетика, яка стала причиною його фіаско як вченого. Необхідно зазначити як позитивний момент, що автор, дотримуючись тогочасних вимог зображення Америки як найзапеклішого ворога СРСР, усе-таки не вдається до гіперболізації, чим грішили радянські твори.

Як уже згадувалося, традиційними є обставини, коли близькі просторові моделі виражають ідею добра, а далекі – зла. Відсутність безпечної території робить частину персонажів повісті “Любов і Хрещатик” бездомними, а значить уразливими, позбавленими будь-якого захисту. Передусім це стосується Івана Кошового: дім для нього – поле бою із сином, інститут – із ворожими проявами “недоброзичливців”, ще й Анатоль іде працювати в кібернетичний “начинений гадами Пташняків центр”. Невипадково в останній сцені, після чергової невдалої спроби реваншу, ми бачимо його просто на вулиці.

Золота молодь через постійні конфлікти з батьками комфортно почувається лише на Хрещатику або Довбищці, тобто “своїй” території.

Цілком природно, що ми жодного разу не бачимо на Хрещатику обдарованого музиканта Данила: його “сродним” простором є дніпровські заплави – “найтихіше і найзахисніше місце на Дніпрі.” Лише тут він, усамітнений, може вслухатися в музику, яка народжується в ньому. Це сприймається читачем цілком природно, оскільки сад апріорно був місцем кохання, роздумів та творчості й, нарешті, живою книгою для тих, хто володіє її своєрідною мовою. А от “використання” парку для просування службовими сходами допомагає письменникові створити гостро сатиричну сцену: “Років два чи три тому директор управління Цурпалок Сидір Іванович занедужав. Лікарі порадили йому ранковий моціон... Директор обрав своїм місцем прогулянок дніпровський парк... Кілька днів ці прогулянки директор здійснював сам... Але вже на четвертий день... він зустрів тут свого заступника Лубенського, на п’ятий – секретаря Виноградаря і ще одного заступника.. Не минуло й десяти днів, як на алеях саду цієї ранньої години прогулювався весь цвіт Управління... Цурпалка нудило” [3: 31].

Локальна обмеженість, у якій перебувають персонажі повісті “Любов і Хрещатик”, дає можливість авторові зосередити увагу на морально-психологічних змінах, які відбуваються з його героями. Такий шлях до себе долають усі персонажі повісті, за винятком Івана Івановича Кошового. Отже, незважаючи на те, що всі герої повісті “Любов і Хрещатик” можуть бути віднесені до “нерухомих”, статичного враження художня модель твору не справляє, бо його герої перебувають у “дорозі до себе.”

Висновки. Для кращих творів І. Сенченка, передусім Червоноградського циклу, характерним є нестандартність хронотопу, яка полягає в чіткому обмеженні локального континууму з називанням реальних населених пунктів. Досить часто топонімічна назва виноситься автором у сильну позицію – назву твору або епіграф, поведінка персонажів значною мірою зв’язана з простором, у якому вони перебувають.

Список використаних джерел:

1. Ротова Н.В. Знайомий і незнайомий Іван Сенченко: монографія. Харків. 2014. 107с.
2. Сенченко І.Ю. Любов і Хрещатик // Дніпро. 1988. № 1. С. 8–49.
3. Сенченко І.Ю. Любов і Хрещатик // Дніпро. 1988. № 2. С. 6–62.
4. Сенченко Ю.І. Оповідання. Повісті. Спогади / упоряд. і приміт. М.М. Гнатюк; вступ. ст. і ред. тому В.С.Брюховецький. К.: Наук. думка. 1990. 664 с.
5. Сенченко І.Ю. Твори: В 2-х томах. Том другий: Роман. Повісті. К.: Дніпро. 1981. 472 с.

СЕКЦІЯ XII. ПЕДАГОГІКА ТА ОСВІТА

GAMIFICATIO AS A PEDAGOGICAL TOOL IN LANGUAGE EDUCATION

Olga Lakiychuk

a lecturer

National Technical University of Ukraine "Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute, Ukraine

Dmytro Prykhodko

a lecturer

National Technical University of Ukraine "Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute, Ukraine

Gamification—the practice of applying game elements to non-game contexts—has recently become a dynamic approach in English as a Second Language (ESL) teaching. Rather than being a passing trend, it is increasingly recognized as a method that can make learning more engaging, memorable, and enjoyable. By incorporating elements such as points, badges, progress bars, and storytelling, teachers can transform routine activities into meaningful challenges. At the same time, successful gamification requires careful design: when used without a clear purpose, it can reduce learning to empty competition rather than foster genuine progress.

One of the main reasons gamification resonates with educators is its ability to address the problem of motivation. Traditional lessons, especially in large or mixed-ability groups, may struggle to keep all learners involved. Grammar exercises and vocabulary drills often feel repetitive and disconnected from real-life communication. Gamification reframes these tasks as playful adventures, giving students a sense of achievement and forward movement. Research suggests that game-like environments stimulate engagement by satisfying learners' psychological needs for competence, autonomy, and relatedness (Deterding et al., 2011). For example, a vocabulary review can become a treasure hunt where students collect "clues," while grammar practice might take the form of a cooperative quest where teams solve puzzles in English.

Beyond boosting motivation, gamification can have a positive emotional effect. Learning a new language often brings anxiety — students may hesitate to speak for fear of mistakes. Playful activities create a low-stakes environment where errors are part of the game rather than a source of embarrassment. This helps learners take risks, experiment with language, and develop fluency more naturally. Gamification also encourages collaboration: group challenges and peer scoring foster communication and support, which are vital for developing communicative competence.

However, gamification is not a cure-all solution. If the focus shifts entirely to earning points or climbing a leaderboard, students may value rewards over knowledge. Poorly designed activities can also isolate weaker learners or promote unhealthy competition. To avoid these pitfalls, teachers need to align gamified tasks with clear pedagogical objectives. The “game layer” should support authentic language use, not overshadow it. For instance, instead of rewarding only speed, teachers might give points for creative answers or teamwork, emphasizing qualities that matter for real-life communication.

Ultimately, the success of gamification depends on balance. When thoughtfully integrated into a broader communicative approach, it can enrich language lessons, turning them into spaces where students practice English with curiosity and confidence. Games should not replace meaningful content but serve as a bridge to deeper understanding and real-life application. Teachers remain essential guides, ensuring that playfulness supports learning goals rather than distracting from them.

Gamification, then, is more than a “fun extra.” It is a versatile pedagogical tool that, when designed with care, helps learners connect emotionally with English, take risks in communication, and collaborate toward shared goals. By combining the natural appeal of play with well-structured tasks, educators can create lessons that inspire students to participate actively, persevere through challenges, and retain what they learn long after the game is over.

References:

1. Deterding, S., Dixon, D., Khaled, R., & Nacke, L. (2011). From game design elements to gamefulness: Defining “gamification.” *Proceedings of the 15th International Academic MindTrek Conference*.
2. Reinders, H., & Wattana, S. (2015). Affect and willingness to communicate in digital game-based learning. *ReCALL*, 27(1), 38–57.

ЛІНГВОДИДАКТИЧНІ ПІДХОДИ ДО РОЗВИТКУ ДІАЛОГІЧНОГО МОВЛЕННЯ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ З МОВЛЕННЄВИМИ ТРУДНОЩАМИ

Васильєва Галина Іванівна

кандидат педагогічних наук,

доцент кафедри спеціальної та інклюзивної освіти

Київський столичний університет імені Бориса Грінченка, Україна

Колибаба Тетяна Олександрівна

здобувачка освітньо-професійної програми «Логопедія»

другого (магістерського) рівня вищої освіти

Київський столичний університет імені Бориса Грінченка, Україна

Сучасна дошкільна освіта орієнтується на формування в дитини здатності до ефективної комунікації, адже саме мовлення є основним засобом соціалізації, пізнання навколишнього світу та розвитку особистості. Базовий компонент дошкільної освіти (2021) визначає розвиток мовлення як ключовий освітній напрям, підкреслюючи його значення як фундаменту для формування мовної та комунікативної компетентності дитини дошкільного віку [1].

Питання формування діалогічного мовлення стало предметом дослідження багатьох українських і зарубіжних учених, серед яких А. Богуш, Н. Гавриш, А. Герасимова, Н. Маліновська, К. Крутій, Т. Піроженко, Ю. Рібцун, Т. Ткаченко, W. Buchbinder, E. Sapir, F. Van der Wilt та інші. У дослідженнях українських науковців зазначається, що діалогічне мовлення не лише забезпечує засвоєння лексичних і граматичних норм мови, а й формує здатність висловлювати власні думки, уважно слухати співрозмовника, підтримувати комунікативний контакт та адаптувати висловлювання до конкретної ситуації спілкування [2, 3]. У зарубіжних наукових працях акцентується увага на соціокультурних аспектах мовленнєвої діяльності та її впливу на процес соціалізації дитини. Дослідження показують, що діалогічне спілкування в дошкільній освіті є ефективним засобом розвитку усної комунікативної компетентності дітей, формування їхньої здатності взаємодіяти з однолітками та дорослими, а також засвоювати соціальні норми спілкування [4].

Особливої уваги у процесі формування діалогічного мовлення потребують діти з мовленнєвими труднощами, оскільки порушення мовлення істотно обмежують їхні можливості соціальної взаємодії, засвоєння норм комунікації та вираження власних думок. На відміну від дітей з типовим розвитком, у дітей дошкільного віку з мовленнєвими труднощами часто спостерігається недостатній словниковий запас, що негативно впливає на змістовність діалогів та їх логічну побудову. Комунікативні труднощі проявляються у тому, що відповіді дітей здебільшого є односкладовими, а розгорнуті висловлювання трапляються рідко. Вони мають проблеми з формуванням логічної послідовності реплік, нерідко не розуміють змісту висловлювань співрозмовника, що призводить до пауз у діалозі та потреби в допомозі дорослого.

Недостатня сформованість комунікативних навичок проявляється у невмінні домовлятися, ставити уточнювальні запитання, підтримувати бесіду. Натомість діти часто перебивають співрозмовника або залишаються пасивними, а їхній діалог зводиться до елементарних фраз, переважно у формі повторення за дорослим чи однолітком. Важливим чинником є і знижена мотивація до діалогічного спілкування. Вона зумовлена не лише обмеженим словниковим запасом, а й порушеннями граматичної та логічної структури мовлення, дефіцитом словотворчих умінь та нечіткою вимовою. Сукупність цих факторів ускладнює процес мовленнєвої взаємодії з оточенням, знижує інтерес до комунікації та обмежує можливості соціальної адаптації дитини[5].

Таким чином, мовленнєві труднощі дітей дошкільного віку істотно впливають на розвиток діалогічного мовлення, зумовлюючи відставання у формуванні словникового запасу, порушення у структурі висловлювань та низький рівень комунікативної активності. Це визначає необхідність цілеспрямованої педагогічної та корекційно-розвивальної роботи, спрямованої на стимулювання мовленнєвої активності дітей, формування мотивації до діалогу та розвиток їхніх комунікативних навичок.

У науково-педагогічній літературі розвиток діалогічного мовлення дітей дошкільного віку з мовленнєвими труднощами розглядається крізь призму лінгводидактики, що вивчає закономірності навчання і розвитку мовлення. Лінгводидактичні підходи дають змогу визначити оптимальні методи, прийоми та умови організації освітнього процесу з

урахуванням індивідуальних особливостей дітей. Такий підхід забезпечує не лише розвиток комунікативної компетентності, а й сприяє соціальній адаптації дошкільників.

Особливе значення у розвитку діалогічного мовлення мають мовленнєві вправи, а також ігрові та інтерактивні технології, спрямовані на подолання мовленнєвих труднощів. Їхнє систематичне застосування сприяє формуванню умінь слухати й розуміти співрозмовника, підтримувати діалог, дотримуватися норм комунікації та проявляти мовленнєву ініціативу. Крім того, ігрові та інтерактивні методики стимулюють активну участь дітей у спільній діяльності, сприяють розвитку когнітивних і соціальних навичок, формують вміння адаптувати мовлення до конкретної комунікативної ситуації та сприяють підвищенню мотивації до спілкування.

Таким чином, сучасні виклики у розвитку діалогічного мовлення у дітей дошкільного віку з мовленнєвими труднощами потребують комплексного підходу до їх подолання, який поєднує теоретичне осмислення проблеми з практичним застосуванням ефективних методик і технологій. Такий підхід дозволяє усунути існуючі порушення, забезпечити належний рівень мовленнєвого розвитку та створити умови для успішної соціалізації дітей у закладах дошкільної освіти.

Список використаних джерел:

1. Про затвердження Базового компонента дошкільної освіти (Державного стандарту дошкільної освіти) нова редакція: Наказ Міністерства освіти і науки України від 12 січня 2021 р. № 33 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0033729-21#Text> (дата звернення: 18.09.2022).
2. Гавриш Н., Крутій К. Як змінювалися підходи до розвитку мовлення дітей. Дошкільне виховання. 2019. № 10. С. 7–10.
3. Богуш А., Маліновська Н. Методика розвитку мовлення та навчання рідної мови дітей раннього і дошкільного віку : підручник. Київ : Слово, 2021. 336 с.
4. Van der Wilt, F., van Oers, B., Volman, M. Dialogic classroom talk in early childhood education. – *Learning, Culture and Social Interaction*, 33, 100607. – 2022. <https://doi.org/10.1016/j.lcsi.2021.100607> (дата звернення: 18.09.2025)
5. Рібцун Ю. В. Загальний недорозвиток мовлення у дошкільників: пропедевтика та корекція. Дошкільне виховання. 2024. № 3. URL: https://www.researchgate.net/publication/381616702_Zagalnij_nedorozvitok_movlenna_u_doskilnikiv_propedevtika_ta_korekcija

ШТУЧНИЙ ІНТЕЛЕКТ У ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ: ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ДЛЯ УКРАЇНСЬКОЇ ОСВІТИ

Драгуняк Богдана Сергіївна

студентка IV курсу

відділення «Початкова освіта»

КЗЛОР «Бродівський фаховий педагогічний коледж імені М.Шашкевича», Україна

Цифрова трансформація сучасної освіти поступово змінює роль учителя й учня в освітньому процесі. Якщо раніше цифрові інструменти у школі були допоміжними, то тепер вони стають основними засобами організації навчання. Одним із найдинамічніших напрямів цієї трансформації є використання штучного інтелекту. Особливе значення ця проблема набуває в початковій школі, адже саме тут закладаються базові когнітивні, соціальні та комунікативні навички, від яких залежить подальший освітній успіх дитини.

Разом із тим інтеграція штучного інтелекту (ШІ) в освітній процес супроводжується низкою труднощів. Серед основних викликів можна назвати недостатню готовність учителів до роботи з інноваційними інструментами, відсутність нормативно-правових регулювань, проблеми з інфраструктурою та нерівність доступу до технологій. Окремої уваги потребують етичні питання: від захисту персональних даних дітей до попередження алгоритмічних упереджень.

Вітчизняні та зарубіжні науковці дедалі частіше звертаються до проблеми впровадження ШІ в освітній процес. У дослідженні К. Василюк-Зайцевої, Г. Косенюк, І. Танасійчук та Дж. Бойко підкреслюється, що використання інтелектуальних освітніх систем, віртуальних і доповнених реальностей та автоматичного аналізу даних здатне якісно змінити освітню сферу України, відкривши нові можливості для адаптивного навчання. []

Метою статті є обґрунтування викликів та перспектив застосування штучного інтелекту в початковій школі України, а також формулювання рекомендацій щодо його ефективної інтеграції.

Для досягнення мети визначено такі завдання: окреслити напрями використання ШІ в початковій освіті, проаналізувати основні ризики й

обмеження, оцінити готовність системи освіти до впровадження новітніх технологій, а також визначити перспективи подальших досліджень.

Інтеграція штучного інтелекту в початковій школі відкриває нові можливості для індивідуалізації освітнього процесу. Адаптивні освітні платформи здатні автоматично підбирати завдання відповідно до рівня знань і темпу навчання конкретної дитини. Це забезпечує не лише зростання ефективності, а й підвищує мотивацію учнів, оскільки вони не стикаються із перевантаженням чи надмірною простотою матеріалу.

Досить перспективним є використання віртуальних асистентів та чат-ботів. Наприклад, системи на зразок ChatGPT можуть допомогти пояснювати складні поняття в доступній формі, ставити уточнювальні запитання, моделювати навчальні діалоги. Водночас це породжує питання достовірності отриманої інформації, що потребує додаткового контролю з боку вчителя.

Окремий напрям – робота з дітьми, які мають особливі освітні потреби. Інструменти ШІ можуть адаптувати матеріал, перетворюючи його у формат аудіо, візуалізацій чи інтерактивних моделей, що робить навчання інклюзивним та більш доступним.

Разом із перспективами виникають серйозні виклики. Одним із них є етичні ризики. Алгоритми можуть відтворювати упередження, а робота з даними дітей вимагає особливого захисту. Іншою проблемою є готовність учителів: чимало з них не мають достатнього досвіду для використання таких технологій, що створює потребу в масштабних програмах підвищення кваліфікації. До цього додаються обмежені ресурси українських шкіл, адже не кожна має доступ до стабільного інтернету та сучасного обладнання.

Отже, штучний інтелект має значний потенціал для розвитку української початкової школи, зокрема у сфері персоналізованого навчання, підтримки дітей із особливими потребами та підвищення мотивації школярів. Проте для його повноцінної інтеграції необхідне комплексне вирішення етичних, технічних і кадрових проблем.

Подальші дослідження мають бути спрямовані на розробку методичних рекомендацій для вчителів, впровадження пілотних освітніх проєктів, вивчення впливу ШІ не лише на рівень знань, а й на емоційний і соціальний розвиток дітей. Важливо також дослідити, як технології штучного інтелекту можуть сприяти формуванню критичного мислення й творчості у молодших школярів.

Список використаних джерел:

1. Василюк-Зайцева С., Косенюк Г., Танасійчук І., Бойко Дж. Застосування штучного інтелекту в українській освіті майбутнього. URL: https://futuraeducation.com/index.php/fed/article/view/213?utm_source=chatgpt.com. (Дата звернення 20.09.2025)
2. Егамбердієва З. Етичні та педагогічні наслідки використання штучного інтелекту в освіті. URL: <https://openscience.uz/index.php/sciedu/article/view/7939/7282>. (Дата звернення 19.09.2025)
3. Лось М., Галицька-Дідух Т., Кирчата І. Дослідження тенденцій розвитку освітніх технологій із використанням методів штучного інтелект. URL: <https://futura-proceedings.com/index.php/home/article/view/195/195>. (Дата звернення 19.09.2025)

СЕКЦІЯ XIII. ПСИХОЛОГІЯ ТА ПСИХІАТРІЯ

ГЕНДЕРНІ ВІДМІННОСТІ У СПРИЙНЯТТІ СТРЕСУ: ПСИХОЛОГІЧНІ СТРАТЕГІЇ ДЛЯ ПІДВИЩЕННЯ РЕЗИЛІЄНТНОСТІ

Скляренко Інна Юріївна

кандидат педагогічних наук, доцент,
завідувач кафедри психології

*Навчально-науковий Київський інститут водного транспорту
імені гетьмана Петра Конашевича-Сагайдачного
Національного транспортного університету, Україна*

Буковська Валентина Миколаївна

асистент кафедри психології

*Навчально-науковий Київський інститут водного транспорту
імені гетьмана Петра Конашевича-Сагайдачного
Національного транспортного університету, Україна*

Кожна особистість розвивається як представник конкретної статі. Гендерні відмінності у соціально-психологічних адаптаціях є актуальною та значущою проблемою для сучасного суспільства, оскільки вона відображає складні взаємозв'язки між біологічною статтю людини та її соціокультурним середовищем. Гендерна соціалізація відіграє важливу роль у формуванні індивідуальних психологічних особливостей та поведінкових реакцій на соціальні впливи [1].

Стрес є універсальним явищем, але гендерні відмінності впливають на його сприйняття, реакцію та стратегії подолання. Розуміння цих відмінностей дозволяє психологічній службі розробляти ефективніші програми підтримки. Стресові реакції - це індивідуальні реакції, викликані стресовими подіями

Стресостійкість формується не тільки на основі індивідуальних психофізіологічних характеристик, але також значною мірою піддається впливу соціальних факторів, таких як соціальна підтримка, соціальний статус і культурний контекст.

Згідно з дослідженнями, гендер впливає на спосіб сприйняття та оцінки ситуацій, на ставлення до себе та інших, на вибір стратегій управління емоціями та подолання стресу. Ці впливи можуть мати велике значення для психічного здоров'я та соціальної адаптації особистості. Вітчизняні науковці, аналізуючи результати власних емпіричних досліджень стверджують, що жінки більше орієнтовані на пристосування до важких життєвих ситуацій, ніж на їх подолання. В умовах стресу жінки демонструють схильність до пасивної поведінки, орієнтованої на виживання та пошук соціальної підтримки. Стратегії чоловіків у стресових ситуаціях більше базуються на незалежних та активних діях, емоційній стійкості та самоефективності, їм притаманно розв'язувати труднощі шляхом зміни зовнішньої ситуації, що відповідає проблемно-фокусованим стратегіям подолання труднощів. В однаковій мірі, як чоловіки так і жінки, використовують стратегії уникання [2].

Аналіз гендерних особливостей поведінки подолання стресу, показує, що чоловічі стратегії часто орієнтовані на активізацію оплачуваної зайнятості, засновані на незалежній дії, емоційній стійкості і самоефективності. Жінки при оцінці стресової ситуації більше схильні до впливу свого соціального оточення. Жінкам властиво не стільки подолання важкої ситуації, скільки пристосування до неї [2]. Аналіз сучасних досліджень соціальних психологів вказує на те, що жінки більш схильні співпереживати і запам'ятовувати пережиті емоції, тоді як представники сильної половини людства зациклюються на своїх емоціях і потребах. Якщо жінки шукають співчуття в колегам, подругам, намагаються поділитися своїми емоціями з іншими людьми і готові прислухатися до чужих порад, то чоловіки схильні залишатися на самоті, ізолюватися від зовнішнього світу і приймати рішення самотійно. Жінки поміркованіші та повільніші, коли знаходяться в стресі - їм потрібен час, щоб подумати та спланувати відповідь. Чоловіки ж, навпаки, найчастіше швидко реагують – вони активні і страждають від зайвого планування в стресовій ситуації.

В своєму дослідженні Нагорняк Ю. В. робить висновок, що спираючись на інструментарій методу позитивної психотерапії запропоновано стратегії покращення стресостійкості. Чоловіки більш схильні пропрацювати стрес через сферу діяльності та фантазії, але уникати сфери контактів, жінки пропрацьовують стрес, більшою мірою, через сфери контактів та тіла, проте, не достатньо використовують сферу

діяльності. Чоловікам важливо напрацьовувати копінги «пошуку соціальної підтримки», жінкам - «планування вирішення проблеми», «при-йняття відповідальності». [3].

Список використаних джерел:

1. Родіна Н. В., Чіркїна Д.Р. Гендерні відмінності у соціальнопсихологічних адаптаціях сьогодення.
2. Ткачук Т., Мягих А. Гендерні особливості копінг-поведінки чоловіків та жінок. Humanitarium. 2019. No 42(1). С. 181–188
3. Нагорняк, Ю. В. Гендерні особливості постстресових реакцій та інструменти позитивної психотерапії в подоланні стресу. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія ПСИХОЛОГІЯ*. 2024. Випуск 3. DOI <https://doi.org/10.32782/psy-visnyk/2024.3.18>

ПСИХОЛОГІЯ ЕФЕКТИВНОГО ТАЙМ-МЕНЕДЖМЕНТУ: ЯК ПОДОЛАТИ ПРОКРАСТИНАЦІЮ ТА ПІДВИЩИТИ ПРОДУКТИВНІСТЬ

Скляренко Інна Юріївна

кандидат педагогічних наук, доцент,
завідувач кафедри психології

*Навчально-науковий Київський інститут водного транспорту
імені гетьмана Петра Конашевича-Сагайдачного
Національного транспортного університету, Україна*

Вітомський Юрій Леонідович

кандидат психологічних наук, доцент кафедри психології
*Навчально-науковий Київський інститут водного транспорту
імені гетьмана Петра Конашевича-Сагайдачного
Національного транспортного університету, Україна*

Ефективний таймменеджмент має велике значення в професійній діяльності. Сутність тайм-менеджменту можна сформулювати як якісне виконання роботи, досягнення поставлених цілей за мінімальний проміжок часу. Дослівно тайм-менеджмент з англійської мови перекладається як «управління часом», що можна трактувати як раціональний розподіл та ефективне використання часу, тобто це облік і оперативне планування часу. Очевидно, що впливати на час неможливо, його можна і необхідно використовувати раціонально, плануючи та розпоряджуючись ним у власних інтересах [1].

Прокрастинація - це не просто лінь, а складна поведінка, яка часто виникає через страх невдачі, перфекціонізм або брак мотивації. Прокрастинація - це схильність відкладати на потім виконання завдань або обов'язків без об'єктивних причин. Вона призводить до відчуття провини і зниження продуктивності [2].

Прокрастинатор – це людина, яка відкладає виконання завдань, навіть якщо це матиме для неї негативні наслідки. Основні характеристики прокрастинатора – це: відкладання важливих і негайних завдань; постійні затримки з початком роботи або її завершенням; відчуття провини через невиконання завдань; циклічність відкладання і поспіх в виконанні завдань, коли доводиться працювати під тиском; невміння контролювати час і відсутність розпорядку дня [3].

Боротьба з прокрастинацією схожа на стратегічну гру проти власних звичок. Щоб перемогти в цій грі, потрібно спочатку зрозуміти багатогранну природу прокрастинації, визнати, що це не просто брак сили волі, а складна взаємодія психологічних факторів, впливу навколишнього середовища та особистих звичок. Подолання прокрастинації вимагає більше, ніж просто бажання змінитися, воно потребує стратегічних дій і ретельного планування [4].

Тайм-менеджмент (або управління часом) спрямований на підвищення ефективності роботи державних службовців та їх підлеглих, аби знаходити баланс між працею та відпочинком [5].

Тайм-менеджмент є одним із першорядних інструментів, які використовує менеджер у своїй діяльності. Методи тайм-менеджменту, які застосовуються з метою упорядкування робочого часу, є ефективними за умови систематичного дотримання відповідних принципів, використання яких допомагає менеджеру успішно виконувати свої завдання та раціонально розподіляти свій час таким чином, щоб виконувати все вчасно. Варто підкреслити, що дієвість зазначених методів проявлятиметься лише в тому видку, коли менеджер буде свідомо налаштований на роботу, буде мотивований та готовий рішуче вирішувати виникаючі проблеми.

Подолання прокрастинації передбачає прийняття практичних, повсякденних стратегій, які можна легко інтегрувати у вашу рутину. Ці поради зосереджені на практичних кроках, які реально змінюють підхід до виконання завдань та управління своїм часом. Перемога над прокрастинацією – це не просто короткострокові рішення, вона вимагає довгострокового, сталого підходу. Це передбачає глибоке розуміння ваших робочих звичок, мотивації та викликів. З часом важливо зосередитися на розвитку самодисципліни та змінити своє мислення щодо завдань і обов'язків. Встановлення послідовного розпорядку дня, практика усвідомленості та постановка довгострокових особистих і професійних цілей можуть створити міцний фундамент для довготривалих змін. Крім того, для деякого важливим кроком може стати звернення за професійною допомогою для вирішення глибинних проблем, таких як тривожність або СДУГ. Ці довгострокові стратегії спрямовані не лише на подолання прокрастинації, а й на розвиток стилю життя, який передбачає продуктивність і самореалізацію, перетворюючи те, що колись було боротьбою, на звичну практику, що не вимагає особливих зусиль [4].

Список використаних джерел:

1. І. В. Причепа, І. Л. Соломонюк, В. Лесько. Тайм-менеджмент як дієвий інструмент ефективного використання часу успішного менеджера за сучасних умов. *Ефективна економіка*. 2018. №12. DOI: 10.32702/2307-2105-2018.12.104
2. Прес-реліз: Як подолати прокрастинацію та підвищити продуктивність. URL: <https://fact-news.com.ua/yak-podolati-prokrastinatsiyu-ta-pidvischiti-produktivnist> (Дата звернення:)
3. Прес-реліз: Що таке прокрастинація та як її подолати – поради психолога. URL: <https://www.newleaf.com.ua/shho-take-prokrastinatsiya-ta-yak-yiyi-podolati-poradi-psiologa/> (Дата звернення:)
4. Анастасія Лозова. Як боротися з прокрастинацією. URL: <https://pg-group.online/yak-borotysya-z-prokrastynacziyeu/> (Дата звернення:)
5. Котляр Л.І. Тайм-менеджмент як засіб зниження прокрастинації у професійній діяльності державних службовців. *Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія: Державне управління*. 2020. Том 31 (70) № 1. DOI <https://doi.org/10.32838/2663-6468/2020.1/06>

РОЛЬ ПСИХОЛОГІЧНОЇ СЛУЖБИ У СТВОРЕННІ БЕЗБАР'ЄРНОГО СЕРЕДОВИЩА

Кулінченко Олександр Сергійович

кандидат педагогічних наук, доцент кафедри психології
*Навчально-науковий Київський інститут водного транспорту
імені гетьмана Петра Конашевича-Сагайдачного
Національного транспортного університету, Україна*

Буковська Валентина Миколаївна

асистент кафедри психології
*Навчально-науковий Київський інститут водного транспорту
імені гетьмана Петра Конашевича-Сагайдачного
Національного транспортного університету, Україна*

На сьогодні в Україні питання створення безбар'єрного простору є таким, що вимагає широкого реагування органів публічної влади на усіх рівнях. Безбар'єрність і повага до різноманіття вигідні з погляду продуктивності праці, комунікації та ефективності робочого процесу - це не просто вимога часу та культурні зміни. Раніше інтересів різних соціальних груп населення не брали до уваги, а тому складалося враження, що їх не існує. Це породило непристосованість міст і сіл, сфери послуг, робочого місця чи закладів культури до потреб різних людей. Однак ситуація змінюється. Стають видимими групи населення, про потреби яких не було прийнято говорити. І що цікаво: відбувається не тільки взаємодія, а й взаємне підсилення різних груп. Бо так звані невидимі групи населення мають величезний потенціал для розвитку українського суспільства. Зміна ставлення від позиції, що ці люди - тягар для нас і ми не знаємо, як з ними взаємодіяти, до позиції, що вони є новим ресурсом для суспільства, піде на користь усім [1].

Створення безбар'єрного простору пов'язується із створенням умов вільного фізичного доступу до різного роду будівель особам з інвалідністю. Тому саме поступовий перехід від понять, пов'язаних з первинним розумінням безбар'єрного простору, може дати основу для однозначного тлумачення зазначеного поняття. Існує ряд понять, таких як «інвалідність», «інклюзія», «інклюзивність», «бар'єри», «доступність», «безбар'єрність», при розкритті змісту яких, та віднесення їх до тієї чи іншої категорії понять можна дати категоріальне визначення поняттю «безбар'єрний простір» [2].

Соціальна інклюзія та створення безбар'єрного середовища в Україні традиційно розглядаються у контексті політики щодо людей з інвалідністю, представників маломобільних груп. Проте, як свідчить зарубіжний досвід, такий методологічний підхід є дещо звуженим і не характерний для сучасної європейської та світової практики.

Психологічна служба у системі освіти України - це невід'ємна складова, яка об'єднує фахівців у галузі практичної психології та соціально-педагогічної роботи. Основна мета її діяльності - підтримка соціального й психологічного благополуччя всіх учасників освітнього процесу шляхом застосування науково обґрунтованих методів, технологій і підходів психологічного супроводу та практичної соціальної підтримки. Фахівці психологічної служби здійснюють комплексну та систематичну роботу щодо психофізичного розвитку дитини, її поведінкових реакцій, мотиваційної сфери й особливостей особистісного становлення з урахуванням вікових, когнітивних, емоційних, фізіологічних, гендерних та індивідуальних характеристик. Їхня діяльність спрямована на створення безпечного, підтримувального й ресурсного психологічного середовища, що сприяє самопізнанню, саморозвитку та самореалізації кожного учасника освітнього процесу [3].

Психологічна служба відіграє ключову роль у формуванні інклюзивного та безбар'єрного середовища, забезпечуючи психологічну підтримку, адаптацію умов і сприяння соціальній інтеграції для всіх груп населення, незалежно від їхніх фізичних, психологічних чи соціальних особливостей. Серед основних аспектів ролі психологічної служби в створенні безбар'єрного середовища можна назвати наступне:

1. Оцінка потреб та виявлення бар'єрів полягає в оцінці психологічних, соціальних і фізичних бар'єрів, які перешкоджають доступу до освіти, роботи чи громадського життя (наприклад, через опитування, інтерв'ю чи стандартизовані тести) та виявленні специфічних потреб різних груп (люди з інвалідністю, етнічні меншини, особи з ментальними розладами) для адаптації середовища;

2. Адаптація психологічних методик - використання невербальних методик, жестової мови, піктограм чи інших альтернативних засобів комунікації для роботи з людьми з особливими потребами;

3. Навчання та підвищення кваліфікації, дуже важлива робота. Її завдання в організації тренінгів для психологів, педагогів і соціальних працівників з питань інклюзивної компетентності, чутливості до різноманітності та етичних принципів та інші завдання.

Психологічна служба є важливим агентом змін у створенні безбар'єрного середовища. Вона не лише забезпечує підтримку окремим особам, але й сприяє системним змінам через освіту, адвокацію та співпрацю. Завдяки адаптації методик, використанню технологій і просвітницькій діяльності психологічна служба допомагає будувати суспільство, де кожен має рівні можливості для самореалізації.

Список використаних джерел:

1. Алюшина Н. та ін. Стислі рекомендації: Безбар'єрність на публічній службі. - Київ, 2024.
2. Бабич О. В. Забезпечення створення безбар'єрного простору в Україні. *Державне будівництво*. 2024. № 2 (36). С. 620–634. DOI: <https://doi.org/10.26565/1992-2337-2024-2-42>
3. Лист Інститут модернізації змісту освіти від 07.07.2025 № 21/08-586 "Про методичні рекомендації «Пріоритетні напрями роботи психологічної служби у системі освіти України в 2025/2026 навчальному році»

СИНДРОМ САМОЗВАНЦЯ ЯК НАСЛІДОК СТРЕСУ У ПРОЦЕСІ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ

Варварук Христина Петрівна

аспірантка факультету психології

Карпатський національний університет імені Василя Стефаника, Україна

У сучасних умовах професійного становлення педагога зростає актуальність вивчення внутрішніх психологічних бар'єрів, що ускладнюють процес формування професійної ідентичності. Одним із таких феноменів є синдром самозванця, який проявляється у стійких сумнівах у власній компетентності, приписуванні успіху зовнішнім чинникам та страху бути викритим як «недостатньо професійний». Виникаючи на тлі підвищених очікувань і стресу, цей синдром суттєво впливає на розвиток самооцінки, професійну мотивацію та здатність педагога усвідомлювати власну значущість у професійній діяльності.

Синдром самозванця можна розглядати як когнітивне спотворення, що зумовлює формування деструктивних поведінкових патернів. Його характерними ознаками є постійне порівняння себе з іншими та дихотомічне мислення («або все, або нічого»). Такі установки перешкоджають становленню адекватної самооцінки, провокують соціальну ізоляцію та ускладнюють сприйняття конструктивної критики [2]. Дослідження свідчать, що з метою захисту самооцінки від страху невдачі чи навіть успіху, який виникає в умовах нових викликів, особи з синдромом самозванця найчастіше використовують два механізми – перфекціонізм та прокрастинацію. В одному випадку вони працюють надмірно, намагаючись довести результати до ідеалу, в іншому – відкладають виконання завдань через страх помилитися [1]

Особи, які переживають синдром самозванця, часто вважають, що вони «удають», попри багаторазові підтвердження власної компетентності. Вони схильні приписувати свої досягнення зовнішнім факторам – таким як удача, сприятливі обставини чи допомога інших, а не власним здібностям. Такий спосіб мислення провокує тривожність, стрес і вигорання, особливо у сферах із високими вимогами, як-от медицина, освіта чи юриспруденція. Унаслідок цього синдром

самозванця не лише гальмує особистісний розвиток, а й знижує продуктивність та задоволеність професійним шляхом [5].

У сучасних дослідженнях синдрому самозванця описується як внутрішнє відчуття інтелектуального шахрайства, що супроводжується стійкими сумнівами у власній компетентності, навіть за наявності об'єктивних підтверджень. Так, Al Lawati та колеги підкреслюють його значний вплив на психічне здоров'я, зокрема підвищений рівень стресу, тривожності, депресії, а також перешкоди для кар'єрного зростання та професійного задоволення [4]. У свою чергу, Маїї визначила феномен самозванця як самосприйняття інтелектуальної несправжності навіть за умов досягнення об'єктивного успіху [6].

Як показали результати дослідження Петровської І.Р. та Дерев'янної С.І., прояви синдрому самозванця прямо пов'язані з такими особистісними чинниками, як залежність від зовнішньої оцінки, занижена самооцінка, надмірна самокритичність і схильність уникати відповідальності [2]. Унаслідок цього особи часто приховують власну невпевненість за маскою привітності й доброзичливості, що, зрештою, негативно позначається на їхньому психологічному благополуччі. Така поведінка ускладнює прийняття власних досягнень і стає бар'єром для професійного розвитку.

У контексті професійної діяльності вчителя ці переживання набувають особливої ваги, адже педагогічна професія ґрунтується на високих суспільних очікуваннях, постійній оцінці результатів роботи та відповідальності за майбутнє учнів.

Формування професійної ідентичності педагога передбачає усвідомлення себе у ролі компетентного фахівця, прийняття професійних норм та цінностей, а також внутрішнє відчуття відповідності обраний діяльності. Однак синдром самозванця здатний істотно ускладнювати цей процес. Постійні сумніви у власних силах, порівняння себе з більш досвідченими колегами та страх не виправдати очікувань підсилюють стрес і внутрішню невпевненість. Як наслідок, вчитель може відчувати труднощі із самоприйняттям, не усвідомлювати власних успіхів і навіть знижувати мотивацію до професійного розвитку [6].

Дослідження підтверджують, що стрес, пов'язаний із навчальною діяльністю, переходом до нових професійних обов'язків чи роботою у вимогливому освітньому середовищі, може стати пусковим механізмом для розвитку синдрому самозванця. Студенти педагогічних спеціальностей часто стикаються з відчуттям невідповідності між

власними очікуваннями та реальністю професії, що підсилює сумніви у власній компетентності. У практикуючих вчителів синдром самозванця може виникати у ситуаціях змін – під час переходу на новий рівень викладання, опанування сучасних методик чи оцінки з боку адміністрації та батьків [7].

Поведінковими проявами синдрому самозванця у вчителів є прагнення до перфекціонізму, надмірна підготовка до уроків, відчуття «ніколи не достатньої» професійної компетентності, уникання викликів або, навпаки, перевантаження себе роботою з метою довести власну значущість. Такий стиль діяльності спричиняє хронічну втому, емоційне виснаження і знижує здатність до ефективної професійної самореалізації.

Важливо підкреслити, що синдром самозванця негативно впливає на формування професійної ідентичності педагога. Замість того, щоб поступово інтегруватися у професійну спільноту та відчувати себе рівноправним учасником освітнього процесу, учитель переживає внутрішній розрив між об'єктивними результатами та суб'єктивним сприйняттям власної компетентності. Це може призвести до зниження задоволеності роботою, уникання професійних ініціатив та гальмування кар'єрного зростання [9].

Особливої актуальності проблема набуває у контексті ґендерних та соціальних факторів. Жінки-вчителі, зважаючи на історичні та соціокультурні стереотипи, частіше переживають відчуття недостатності, сумнівів у власному професіоналізмі та знецінення власних досягнень. Чоловіки-педагоги, своєю чергою, можуть приховувати прояви синдрому самозванця, адже соціальні норми вимагають від них упевненості та самодостатності. Це підсилює їх ізольованість і внутрішній тиск, що також ускладнює процес професійної ідентифікації [8].

Формування професійної ідентичності педагога передбачає не лише засвоєння знань та методик, але й глибоке внутрішнє прийняття власної ролі у професії. Наявність синдрому самозванця у цьому процесі може зумовити конфлікт між реальними компетенціями та суб'єктивним відчуттям неспроможності. Такий внутрішній дисонанс провокує додатковий стрес, який у свою чергу підкріплює сумніви та знижує здатність до самоприйняття. Таким чином виникає замкнене коло, у якому стрес посилює синдром самозванця, а синдром, у свою чергу, робить процес формування професійної ідентичності більш ускладненим і тривалим.

Особливо небезпечним є те, що синдром самозванця блокує розвиток рефлексії як важливого інструмента професійного самовдосконалення. Замість критичного, але конструктивного аналізу власних досягнень, педагоги зосереджуються на своїх помилках, применшують успіхи і відчують провину навіть за незначні труднощі. Це перешкоджає адекватному формуванню професійної самооцінки й заважає інтеграції у професійну спільноту.

Таким чином, синдром самозванця у педагогів є не лише наслідком професійного стресу, але й важливим чинником, що може перешкоджати становленню їхньої професійної ідентичності. З огляду на це, важливим завданням сучасної педагогічної освіти є створення підтримувального середовища, яке б зменшувало вплив стресових факторів і водночас допомагало долати когнітивні спотворення, властиві синдрому самозванця. Впровадження наставництва, розвиток емоційного інтелекту, практики рефлексії та акцент на цінності індивідуального професійного шляху дозволяють не лише підвищити психологічну стійкість майбутніх педагогів, але й сформувати зрілу професійну ідентичність, вільну від руйнівного впливу самозванських переживань.

Список використаних джерел:

1. Гудімова А. Синдром самозванця як психологічний феномен серед користувачів професійних соціальних мереж/ *Věda a perspektivy*. 2025. №8 (51).
2. Петровська І.Р., Дерев'янна С.І. Соціально-психологічні чинники синдрому самозванця. *Габітус*. 2023. № 56. С. 188-192.
3. Бурова А.В., Іващенко А.І. Психологічні особливості прояву синдрому самозванця у дорослих. *Перспективи та інновації науки*. 2022. № 10 (15). С. 436-448.
4. Abdullah Al Lawati, A., M. A. M., et al. Impostor syndrome among students and its effects on academic achievement. *Middle East Current Psychology*, 2025. 9(2), 78-93.
5. Parkman, A. The impostor phenomenon in professional settings: An exploration in higher education. *Journal of Higher Education*. 201687(6), 898-920.
6. Maji S. The influence of cultural intelligence on overcoming impostor syndrome among Indian educators. *Indian Journal of Psychology*. 2021, 46(1), 58-72.
7. Neureiter M., &Traut-Mattausch E. Inspecting the dangers of feeling like a fraud: An empirical analysis of the impostor phenomenon in the world of work. *Frontiers in Psychology*. 2016. № 7, 1445.
8. Cokley K., McClain S., Enciso A., & Martinez M. An examination of the impact of minority status stress and impostor feelings on the mental health of diverse ethnic minority college students. *Journal of Multicultural Counseling and Development*. 2017. №45(2), 77-94.
9. Bravata D. M., Watts S. A., Keefer A. L., Madhusudhan D. K., Taylor K. T. Prevalence, predictors, and treatment of impostor syndrome: A systematic review. *Journal of General Internal Medicine*. 2020. №35(4), 1252-1275.

СЕКЦІЯ XIV. МЕДИЧНІ НАУКИ ТА ГРОМАДСЬКЕ ЗДОРОВ'Я

ТРАНСАКСІЛЯРНА ЕНДОСКОПІЧНА ТИРЕОІДЕКТOMІЯ: ЗА ТА ПРОТИ

НАУКОВО-ДОСЛІДНА ГРУПА:

Тесля Денис Сергійович

студент

Харківський національний медичний університет, м.Харків, Україна

Мохнюк Данііл Олександрович

студент

Харківський національний медичний університет, м.Харків, Україна

В'юн Сергій Валерійович

канд. мед.наук, доцент кафедри хірургії №1

Харківський національний медичний університет, м.Харків, Україна

Битяк Сергій Юрійович

доцент кафедри хірургії №1

Харківський національний медичний університет, м.Харків, Україна

Вступ: Традиційна техніка тиреоїдектомії зазвичай передбачає доступ до щитоподібної залози через ряд поперечних розрізів різного розміру на шиї. Такий рубець може призвести до порушення чутливості в зоні оперативного втручання. Крім того, у деяких пацієнтів з темнішою шкірою традиційний розріз шиї може призвести до утворення гіперпластичних та келоїдних рубців на добре помітній ділянці шиї. Щоб зменшити цей несприятливий косметичний результат, нещодавно хірурги почали проводити ендоскопічну тиреоїдектомію, використовуючи пахвовий доступ для приховування розрізів. [1, с. 410-415].

Техніка проведення трансаксілярної ендоскопічної тиреоїдектомії: спочатку проводиться два 5-міліметрові розрізи у верхній частині

пахвової складки та на верхівці зовнішнього верхнього квадранта молочної залози. 10-міліметровий розріз було зроблено посередині лінії, що з'єднує дві точки, як оглядовий отвір. Були введені троакари та створено підшкірний клапот. Нижнім краєм клаптя була ключиця, верхнім краєм - ключична голівка грудинно-ключично соскопобідного м'яза (далі ГКС), а латеральним краєм – є лінія з'єднання між середньою точкою ключичної головки ГКС та ключицею. ГКС розділяється між його стернальною та ключичною голівками. Частка щитоподібної залози піднімається за допомогою швів через шкіру. Нижні паращитоподібні залози разом з їх судинною системою зберігаються. Судини навколо щитоподібної залози дисоціюються, а уражена бічна частка щитоподібної залози видаляється. Після операції встановлюється дренажна трубка, яка потім видаляється, коли об'єм дренажу стане менше 15 мл/день. [2].

Актуальність. Трансаксілярна ендоскопічна тиреоїдектомія є новітнім малоінвазивним методом оперативно-хірургічного лікування захворювань щитоподібної залози, який дозволяє уникнути косметичного дефекту на шиї пацієнта після проведеної операції, що загалом позитивно впливає на якість життя пацієнтів.

Мета роботи. Встановити доцільність даного методу оперативного втручання на щитоподібній залозі у порівняння з іншими класичними методами оперативного втручання.

Матеріали і методи. Для проведення дослідження та формування висновків були використані такі методи: аналітичний (аналіз літератури).

Трансаксіальна ендоскопічна тиреоїдектомія є сучасним, малоінвазивним методом оперативного лікування доброякісних вузлів щитоподібної залози та патологічних, що не захоплює всю паренхіму залози. [3].

Серед безсумнівних переваг даного методу, що виділяють всесвітньо відомі дослідники, серед яких такі відомі імена як: Yang Liu, Jiazhong Wang, Shuo Chen, Shuo Yu, Billy Harington, Xiaoli Ran, Nan Gao, Yun Sun, Gang Cao, є: позитивний косметичний ефект (відсутність післяопераційного рубця на шиї, внаслідок невеликих розрізів у пахвовій ділянці); в порівнянні з відкритим доступом пацієнти відчувають менш виражений післяопераційний біль, адже проводиться декілька невеликих розрізів, замість великого, відкритого операційного поля; менший ризик інтраоперативних ускладнень; за допомогою значного оптичного

збільшення ендоскопа досягається краща візуалізація операційного поля, що в свою чергу, також зменшує ризик виникнення ускладнень (ушкодження поворотного нерва та парашитоподібних залоз). [4].

Недоліками трансаксілярної ендоскопічної тиреоїдектомії є: показання даного методу оперативного втручання на щитоподібній залозі мають обмеження: даний метод неможливо застосувати, коли є потреба в тотальній тиреоїдектомії тому, що трансаксілярний доступ дає обмежений огляд на протилежну частку щитоподібної залози, також при злоякісних новоутворення, коли є потреба у лімфодисекції, даний метод не надає належного доступу до структур, які підлягають видаленню; тривалий час проведення оперативного втручання у порівнянні з класичними доступами; даний метод потребує високої кваліфікації лікаря-хірурга та хірургічної команди в цілому; висока вартість проведення операції. [5].

Висновок. Проаналізувавши наявні матеріали та статті, ми прийшли до висновку, що трансаксілярна ендоскопічна тиреоїдектомія є новим кроком у хірургічному лікуванні захворювань щитоподібної залози, адже використовуються новітні ендоскопічні надбання хірургічної науки, що дозволяє покращити якість життя пацієнтів у післяопераційному періоді. Але метод потребує наявності високо спеціалізованого устаткування операційної та тотожного, до складності методу, рівня кваліфікації хірурга.

Список використаних джерел:

1. Кіт О.М. Ковальчук О.Л. Вардинець І.С. Боб А.О. Хірургія. — Тернопіль "Укрмедкнига", 2004. — С. 400-405.
2. URL: <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/37983762/>
3. URL: <https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0027968415310063>
4. URL: <https://pmc.ncbi.nlm.nih.gov/articles/PMC10021092/>
5. URL: <https://pmc.ncbi.nlm.nih.gov/articles/PMC9611002/>

УДОСКОНАЛЕННЯ ЗАХОДІВ ІНТЕНСИВНОЇ ТЕРАПІЇ У ПОСТРАЖДАЛИХ З ТОРАКАЛЬНОЮ ТРАВМОЮ

НАУКОВО-ДОСЛІДНА ГРУПА:

Ніконов Вадим Володимирович

д-р мед. наук, професор,
завідувач кафедри медицини невідкладних станів та медицини катастроф
Харківський національний медичний університет, Україна

Курсов Сергій Володимирович

д-р мед. наук,
професор кафедри медицини невідкладних станів та медицини катастроф
Харківський національний медичний університет, Україна

Білецький Олексій Володимирович

д-р мед. наук,
професор кафедри анестезіології, інтенсивної терапії та дитячої анестезіології
Харківський національний медичний університет, Україна

Кучерявченко Валерій Вікторович

д-р мед. наук,
доцент кафедри анестезіології, інтенсивної терапії та дитячої анестезіології
Харківський національний медичний університет, Україна

Феськов Олександр Ернстович

канд. мед. наук,
доцент кафедри медицини невідкладних станів та медицини катастроф
Харківський національний медичний університет, Україна

Вступ. Текст цього повідомлення є обов'язковою частиною заключного звіту про НДР колективу кафедри медицини невідкладних станів та медицини катастроф Харківського національного медичного університету на тему «Оптимізація заходів інтенсивної терапії у постраждалих на політравму з провідним компонентом торакальної травми», № держреєстрації 0121U000032; керівник НДР професор В.В. Ніконов; (строки виконання 2021-2025 рр.).

Метою дослідження було покращення результатів анестезіологічного забезпечення та інтенсивної терапії у пацієнтів з травмою грудної клітки на тлі політравми, що ускладнилася розвитком

легеневої контузії та синдрому гострої дихальної недостатності (ГДН) через удосконалення респіраторної підтримки, рідинної ресусцитації, обмеження крововтрати та ефективне багатокомпонентне знеболювання.

Задачі дослідження наступні:

1. Провести порівняльне вивчення динаміки відновлення респіраторної функції легень у пацієнтів з торакальною травмою та легеневою контузією й синдромом ГДН при застосуванні в процесі проведення інтенсивної терапії N-ацетилцистеїну.

2. Провести порівняльне вивчення динаміки відновлення респіраторної функції легень у пацієнтів з торакальною травмою та легеневою контузією при проведенні інвазійної респіраторної підтримки з регуляцією вентиляції за об'ємом та при регуляції вентиляції за тиском.

3. Вивчити ефекти застосування інвазійної примусової штучної вентиляції легень (ШВЛ) у пацієнтів з торакальною травмою на тлі політравми, що ускладнилася розвитком важкого гострого респіраторного дистрес-синдрому (ГРДС) 3-го ступеня тяжкості при застосуванні високих величин драйвового тиску.

4. Вивчити ефекти застосування інвазійної примусової ШВЛ у пацієнтів з торакальною травмою на тлі політравми, що ускладнилася розвитком ГРДС 3-го ступеня тяжкості при застосуванні в перші 24 години повітряно-кисневої суміші з високим вмістом кисню (80%) та чистого кисню.

5. Провести порівняльне вивчення ефектів ліберального та рестриктивного режиму рідинної ресусцитації на накопичення рідини в грудній клітці у пацієнтів з торакальною травмою та динаміку відновлення респіраторної функції легень

6. Розробити методи інтенсивної терапії у пацієнтів з торакальною травмою та гемопневмотораксом для обмеження обсягу крововтрати при дренажуванні плевральної порожнини.

7. Провести порівняльне дослідження ефектів застосування рутинного періопераційного знеболення та використання періопераційної мультимодальної аналгезії.

Висновки. Респіраторна підтримка є провідним заходом інтенсивної терапії у пацієнтів торакальною травмою на тлі політравми, що супроводжується легеневою контузією та розвитком ГРДС. Ознаки легеневої контузії можуть не з'являтися на рентгенограмах грудної

клітки одразу після травми та можуть бути затримані на 6-48 годин. Спіральна комп'ютерна томографія (СКТ) грудної клітки є більш чутливою в діагностиці забою легень, ніж звичайні знімки. Вища роздільна здатність СКТ дозволяє виявити забій одразу після отримання травми. Тривимірна КТ-реконструкція грудної клітки може кількісно визначити об'єм забою та допомогти виявити осіб з підвищеним ризиком розвитку ГРДС. Пацієнти з об'ємом забоїв щонайменше 20% мають тяжке захворювання та більш схильні до розвитку ГРДС та пневмонії, ніж пацієнти з об'ємом забоїв менше 20% [1-3].

ШВЛ не тільки забезпечує ефективне надходження кисню до організму та евакуацію з нього надлишку вуглекислого газу, проте й завдяки створенню в дихальних шляхах безперервного позитивного тиску та через особливі режими повільного розтягнення легень змінює вентиляційно-перфузійні співвідношення, через що зменшується шунтування крові в малому крові кровообігу, і більш ефективно усувається артеріальна та венозна гіпоксемія. Ефективне збагачення легень киснем зменшує тяжкість запальної реакції, що виникає в легенях при їх пошкодженні. Разом зменшується патологічна капілярна проникність, втрата рідини з легеневих судин до інтерстицію, регресує набряк легень та відновлюються їх нормальні механічні властивості.

Використання у складі інтенсивної терапії у пацієнтів з легеневою контузією та ГРДС на тлі політравми N-ацетилцистеїну 300 мг в/в двічі на добу або 600 мг двічі на добу через зонд, у порівнянні з заходами рутинної корекції вже на 3-тю добу лікування достовірно сприяє покращенню стану оксигенації організму, що проявляється достовірним зростанням показника індексу оксигенації, який перевищує величину 200, що свідчить про регресію ознак ГРДС II-го ступеня тяжкості до ГРДС I-го ступеня. Покращення оксигенації сполучається з достовірно кращим зменшенням відсоткового вмісту карбоксигемоглобіну в крові, достовірним зменшенням відсоткового вмісту рідини у грудній клітці та достовірним зниженням показника центрального венозного тиску. На четверту добу спостерігається достовірне зменшення кількості хворих з ознаками ГРДС I-го ступеня тяжкості у порівнянні з контрольною групою.

При порівняльному дослідженні ефективності двох різновидів інвазійної респіраторної підтримки у хворих з торакальною травмою на тлі політравми не виявлено достовірних недоліків, як і переваг примусової штучної вентиляції з регуляцією за об'ємом в порівнянні з

примусовою штучною легеневою вентиляцією з регуляцією за тиском, якщо при виборі параметрів вентиляції строго дотримуватися рекомендацій авторитетних міжнародних Товариств з інтенсивної терапії.

У пацієнтів з ГРДС III-го ступеня тяжкості, що розвився на тлі торакальної травми респіраторна підтримка з застосуванням драйвового тиску на рівні (14-16) см H₂O при показниках тиску плато не більше 27 см H₂O та на фоні застосування повітряно-кисневої суміші з FiO₂ на рівні (0,8-1,0) в усіх випадках забезпечувала позитивні зміни в стані респіраторної функції легень з достовірним покращенням в порівнянні з контрольною групою, показників PaO₂ (напруження кисню в артеріальній крові), SpO₂% (відсоткове насичення периферичної артеріальної крові киснем) величини індексу оксигенації (PaO₂ / FiO₂), статичного легеневого комплайнсу, зростанням рівня систолічного артеріального тиску, перфузійного індексу та регресією тахікардії. І вже наступної доби величина індексу оксигенації у хворих основної групи відповідала ознакам ГРДС II-го ступеня тяжкості. Отже в умовах ГРДС III-го ступеня тяжкості високі показники драйвового тиску на застосування чистого кисню в процесі проведення ШВЛ можуть сприяти швидкому поліпшенню респіраторної функції легень.

У пацієнтів з торакальною травмою та легеневою контузією на тлі політравми рестриктивний режим рідинної ресусцитації, який характеризується обмеженням застосування кристалоїдних розчинів, використанням переважно колоїдних плазмозамінників на основі гідроксиетилкрохмалю та якомога раннім застосуванням переливань еритроцитів та свіжозамороженої плазми, забезпечує, в порівнянні з ліберальним режимом рідинної ресусцитації, суттєві переваги в зміні стану пацієнтів. Покращення стану хворих визначається в достовірному в порівнянні з контрольною групою, покращенні частоти серцевих скорочень, величини систолічного та середнього артеріального тиску, більш високими показниками насичення периферичної артеріальної крові киснем при диханні повітрям, при диханні 40% повітряно-кисневою сумішшю через назальні катетери, при проведенні ШВЛ з використанням 50% кисню, достовірним зменшенням вмісту рідини в грудній клітці, зменшенням втрат рідини через дренаж плевральної порожнини та достовірним зменшенням потреб в одиницях гемотрансфузії на наступних етапах лікування.

Рестриктивний режим рідинної ресусцитації разом з застосуванням перед операцією дренування плевральної порожнини транексамової кислоти в дозі (12 ± 3) мг/Кг внутрішньовенно та 1000 мг етамзилату внутрішньовенно крапельне в 200 мл фізіологічного розчину з наступним призначенням транексамової кислоти в зазначеній дозі протягом 6 годин після хірургічного втручання та етамзилату в дозі (1000-2000) мг в наступні 24 години після операції, забезпечує, в порівнянні з контрольною групою, достовірно більш ефективно зменшення крововтрати через дренаж плевральної порожнини, що сприяє стабілізації гемодинаміки та зменшує потребу в подальшому проведенні гемотрансфузій.

Для інтраопераційного знеболення у пацієнтів з торакальною травмою на тлі політравми перевагу забезпечує внутрішньовенна кетамінова анестезія з проведенням інвазійної за потребою або неінвазійної ШВЛ, що сполучається з застосуванням інгібіторів циклооксигенази, ацетамінофену, метамізолу натрію, магнію сульфату, засобів для місцевого знеболення. Застосування наркотичних анальгетиків доцільно обмежити через високий ризик нестабільності гемодинаміки. Адже через пригнічення продукції ендогенних катехоламінів це сприяє декомпенсації шоку. В післяопераційному періоді мультимодальна аналгезія сприяє, в порівнянні з рутинними схемами знеболення, достовірно більш ефективній стабілізації центральної гемодинаміки, нормалізуванню функціонування вегетативної нервової системи, забезпечує більш ефективно знеболювання, що підтверджується його оцінкою за візуально-аналоговою шкалою, зменшує потребу в застосуванні наркотичних анальгетиків.

Практичні рекомендації. У всіх пацієнтів з легеневою контузією проявляються ознаки розвитку синдрому ГДН. Постраждали з легеневою контузією без ознак ГРДС та пацієнти з ГРДС I-го ступеня тяжкості можуть успішно отримувати неінвазійну респіраторну підтримку, якщо для проведення інвазійної респіраторної підтримки інші показання відсутні (шок, тяжка черепно-мозкова). Пацієнти з ГРДС II-го та III-го ступеня тяжкості потребують проведення інвазійної респіраторної підтримки. Рання інвазійна респіраторна підтримка, якщо пролонгована ШВЛ безперервно триває після ургентного хірургічного втручання дозволяє зменшити тяжкість проявів ГРДС, що формується, або, навіть запобігати його розвитку.

При проведенні примусової інвазійної респіраторної підтримки відсутні переваги вентиляції з регуляцією за об'ємом перед вентиляцією з регуляцією за тиском. При виборі параметрів вентиляції доцільно забезпечити хворим величину дихального об'єму відповідно до ідеальної маси тіла та використовувати величини дихального об'єму межах $(6,0 \pm 1,0)$ мл /Кг ідеальної маси тіла, а при проведенні вентиляції з регуляцією за тиском обрати таку величину пікового тиску в дихальних шляхах, що забезпечить саме таку величину дихального об'єму, що розрахована відповідно до ідеальної маси тіла.

При виборі параметрів позитивного тиску наприкінці видиху (РЕЕР) в дихальних шляхах доцільно користуватися шкалою визначення тяжкості ушкодження легень Мюррея (таблиця 1).

Величину драйвового тиску, який є складовою тиску «плато», і являє різницю між тиском «плато» та РЕЕР, для пацієнтів з ГРДС II-го ступеня тяжкості доцільно забезпечити в межах (9-13) см H₂O. Метою негайної респіраторної підтримки має бути забезпечення у хворих SpO₂% $\geq 95\%$, що відповідатиме PaO₂ не менше 80 мм Hg. Успішне усунення артеріальної та венозної гіпоксемії запобігає зростанню патологічної проникності капілярних стінок та втраті рідини з легеневих капілярів до інтерстицію.

Таблиця 1

Оцінка тяжкості гострого легеневого ушкодження за шкалою Мюррея

Показник / Тяжкість	0	1	2	3	4
PaO ₂ / FiO ₂	≥ 300	225-299	175-224	100-174	< 100
РЕЕР, см H ₂ O	≤ 5	6-8	9-11	11-14	≥ 15
Комплайнс, мл /см H ₂ O	≥ 80	60-79	40-59	20-39	≤ 19
Кількість інфільтрованих квадрантів легень	0	1	2	3	4

Якщо у хворих з ГРДС III-го ступеня тяжкості зазначені параметри вентиляції не забезпечуватимуть рівень SpO₂% $\geq 95\%$, тоді доцільно застосувати більші величини драйвового тиску – (14-16) см H₂O.

Згідно змісту провідних міжнародних гайдлайнів рекомендовано, щоб тиск «плато» не перевищував величину 30 см H₂O, проте ми рекомендуємо не перевищувати величину тиску «плато» 27 см H₂O.

Проте ми допускаємо вентиляцію 100% киснем протягом 24 годин для швидкого забезпечення величини $SpO_2\% \geq 95\%$. В результаті наших спостережень ми прийшли до заключення, що вентиляція 100% киснем протягом більше, ніж 24 години, не потрібна. Адже наступної доби респіраторна функція легень покращується, і може бути застосована вентиляція з меншим вмістом кисню в повітряно-кисневої суміші $\leq 60\%$.

З метою пришвидшення покращення респіраторної функції легень пацієнти з ознаками легеневої контузії мають отримувати в складі заходів інтенсивної терапії N-ацетилцистеїн в дозі 300 мг внутрішньовенно тричі на добу, а після відновлення можливості ентерального засвоєння рідини через шлунковий зонд або перорально N-ацетилцистеїн в дозі 600 мг двічі на добу. Терапію доцільно проводити до повноцінного відновлення респіраторної функції легень, коли хворий зможе дихати цілком самостійно та не потребувати кисневої терапії.

При наданні допомоги пацієнтам з торакальною травмою з ознаками легеневої контузії доцільно застосовувати рестриктивний режим рідинної ресусцитації, який передбачає обмеження введення кристалоїдних розчинів. Застосування колоїдних плазмозамінників на основі гідроксиетилкрохмалю дозволяє забезпечувати більш ефективне утримання рідини в судинному руслі, що сполучається з зменшенням загального обсягу інфузійної терапії. Якомога раніше мають бути застосовані компоненти крові – еритроцити та свіжозаморожена плазма.

Список використаних джерел:

1. Choudhary S., Pasrija D. & Mendez M.D. (2024) Pulmonary Contusion. *StatPearls*. Last Update: January 30, 2024. <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/books/NBK558914/>
2. Edgecombe L., Sigmon D.F., Galuska M.A. & Angus L.D. (2023) Thoracic Trauma. *StatPearls*. Last Update: May 23, 2023. <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/books/NBK534843/>
3. Diamond M., Peniston H.L., Sanghavi D. & Mahapatra S. (2022) Acute Respiratory Distress-Syndrome. *StatPearls*. Last Update: February 6, 2023. <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/books/NBK436002/>

СЕКЦІЯ XV. ІСТОРІЯ, АРХЕОЛОГІЯ ТА КУЛЬТУРОЛОГІЯ

КІНОФЕСТИВАЛІ УКРАЇНИ: КУРАТОРСЬКІ СТРАТЕГІЇ ТА ПОЛІТИКА ВІДБОРУ

Зарічна Яна Ігорівна

здобувач вищої освіти ОС «доктор філософії»,
спеціальність 034 «Культурологія»

Київський національний університет культури і мистецтв, Україна

У кураторських стратегіях сучасного мистецтва вирізняють три основні типи: автономність, посередництво та співавторство [1, с. 281]. Кураторство на кінофестивалях – це не лише відбір фільмів, а й формування культурного дискурсу, визначення естетичних орієнтирів та стратегічне позиціонування на міжнародній арені. В Україні, де кінематографічна інфраструктура переживає складні часи війни та відновлення, кінофестивалі стають важливими платформами для збереження національної ідентичності, підтримки молодих авторів та інтеграції в європейський культурний простір.

Головним документом кінофестивалю є Регламент, який визначає правила та умови участі, порядок проведення заходу, містить загальні положення, опис програми, інформацію про журі, критерії оцінювання і відбору фільмів, нагороди та організаційні моменти та ін. На сайті кінофестивалю Регламент розміщується кожного наступного сезону. Більшість кінофестивалів проводять конкурсні програми за кількома номінаціями: ігрове, документальне, анімаційне, експериментальне та інше кіно. Це, насамперед, два найпрестижніші міжнародні кінофестивалі України: КМКФ «Молодість», зареєстрований FIAPF, і Одеський МКФ. Крім того, діють кінофестивалі, конкурсні програми яких включають лише одну категорію фільмів, зокрема, це кінофестивалі неігрового (документального) кіно, найбільший з яких Docudays UA.

Політика відбору фільмів є основою того, як українські кінофестивалі втілюють свої місії в конкретні програми. Вона визначає, які фільми приймаються для показу на кінофестивалі, як оцінюється «прем'єрний статус», хто здійснює відбір фільмів, які етичні чи політичні

норми застосовуються тощо. Відбіркову комісію призначає керівництво фестивалю.

Щодо критеріїв оцінювання представлених фільмів на кінофестивалях, то єдиних критеріїв не існує. На кінофестиваль подається велика кількість фільмів, наприклад, на «Молодість-44» було представлено 1800 фільмів і передивитися їх всі і оцінити відбірковій комісії – проблематично. Тому для відбору фільмів запрошуються кінознавці, журналісти і навіть іноземці, які радять для фестивалю певну частину стрічок, це називається «преселекція» – «довідбірковість». Потім фільми переглядає відбіркова комісія. Як зазначав глава наглядової ради КМКФ «Молодість» В. Лясовський, «критерії оцінки в кінематографі дуже і дуже складні. Часто досить півгодини, щоб оцінити фільм щодо придатності на фестивальну демонстрацію. Тут найголовніше – враховувати, що фестивальне кіно не розраховане на масового глядача. Звичайно, ми враховуємо творчу свіжість кіноробіт. Фільм повинен виражати пошук молодого режисера. Відбираючи фільми, прагнемо якомога ширше представити їх географію. Пишаємося тим, що у нас представлені картини з усієї планети» [4]. У відборі фільмів на кінофестивалі враховуються етика, культурна політика та умови воєнного часу. Починаючи з 2014 року важливим принципом проведення кінофестивалів є культурний бойкот та виключення країн: до розгляду не приймаються фільми виробництва країн-агресорів росії і білорусі.

Варто відзначити, що політика відбору фільмів кожного кінофестивалю має як спільні критерії, так і специфіку. Спільними критеріями відбору на провідних українських фестивалях є відбір фільмів-прем'єр. Так, політика відбору Одеського МКФ передбачає надання переваги українським прем'єрам. КМКФ «Молодість» орієнтований більше на дебюти, на авторів-початківців, що відображає його роль стартового майданчика для нових талантів. У роботі відбіркової комісії Docudays UA акцент робиться на кураторських критеріях (оригінальність, тематична відповідність правозахисній місії). На відповідність тематиці фестивалю звертають увагу при відборі фільмів, наприклад, кінофестиваль «ОКО», враховуючи його етнографічну спрямованість, а також СMIFF, присвячений темі гір, екології та туризму та ін. Після відбіркової комісії долю переможців фестивалю вирішує журі, оновлений склад якого призначається на кожному фестивалі. Як правило, є головне журі, яке оцінює, передусім,

міжнародний конкурс, а також для кожного конкурсу обирається окреме журі, зокрема національного конкурсу та інших.

Наприклад, перше журі кінофестивалю «Молодість» у 1970 році очолив український кінорежисер Микола Мащенко. Міжнародне журі «Молодості» вперше сформували у 1991 році. Сьогодні до складу журі запрошуються відомі режисери, продюсери, артисти та інші кіномитці. Крім того, до журі фестивалів документального кіно запрошуються відомі документалісти, наприклад, міжнародне журі “Cinema for Victory” вже вдруге очолив режисер-документаліст Бернар-Анрі Леві. Журі KISFF поєднує локальну та регіональну кураторську експертизу з досвідом дистрибуції та фестивальної стратегії, тому до його складу входять куратори та програмісти. Враховуючи, що фестиваль «ОКО» етнографічний, до складу журі входить фольклористка і професорка КНУ ім. Тараса Шевченка Олена Івановська.

Кожен український кінофестиваль розробляє свої нагороди для переможців, як і світові фестивалі, нагороди яких перетворилися на престижні бренди. Символом КМКФ «Молодість» традиційно вважається олень зі скіфської міфології (скульптор С. Волошин); Одеського МКФ – «Золотий Дюк» (скульптор М. Рева). Нагородами інших кінофестивалів є: «Золоті Крила» (Київський міжнародний кінофестиваль); «Золота корона» («Корона Карпат»); «Золота кінолента» (Ірпінський кінофестиваль); «Золота Софійська фреска» («Кінолітопис») та ін. Деякі нагороди є неординарними. Наприклад, головний приз кінофестивалю «Бардак» - не статуетка, а склянка у вигляді згорнутої плівки; кінофестивалю «ОКО» – крафтові цеглини; «Гаккебуш» – червоне «Палке серце». Крім статуеток в залежності від фінансування, наявності партнерів і спонсорів визначаються і грошові нагороди кінофестивалів.

Варто зазначити, що з початку кінофестивальної діяльності, у період 1970–80-х років призерами кінофестивалю «Молодість» були, здебільшого, російські кінематографісти. Після проголошення незалежності України у 90-х роках ХХ ст. українських дебютів було ще небагато, Гран-прі отримували здебільшого зарубіжні фільми. Перший фільм з 1993 року, який отримав Гран-прі у національному конкурсі КМКФ «Молодість» – «Щастя моє» (реж. С. Лозниця) [2]. Лише з 2014 року, з політичними змінами в Україні (Майдан, російсько-українська війна) відбуваються зміни і у кінематографії – українські фільми все більше стають переможцями різних конкурсів на кінофестивалях.

Значну частину фільмів, представлених на кінофестивалях України, можна віднести до категорії «фестивальне кіно», коли фільм циркулює від одного кінофестивалю до іншого, отримуючи різні нагороди. Наприклад, короткометражний фільм «Домовина» (реж. К. Тарасов) вже у 2019 році отримав декілька нагород на різних кінофестивалях України: ZIFF'19, «Буковина»; ОМКФ-2019, «Громадський проєктор», а також став справжнім тріумфатором на Іранському кінофестивалі, отримавши три нагороди [7]. Кадім Тарасов – приклад режисера, який створює саме фестивальне кіно: в рамках проєкту «Дивись українське!» він «екранізував 5 фільмів, які було відібрано до офіційних конкурсних програм 46 українських та міжнародних кінофестивалів у 21 країні світу, де режисер отримав 12 нагород та відзнак» [7]. Стрічка «Плем'я» (реж. М. Слабошпицький, 2014) крім КМКФ «Молодість», була представлена на понад 100 кінофестивалях світу, де отримала понад 40 нагород [6]. Фільм «Лелеки завжди повертаються додому» (реж. Г. Козютинська), переможець на КМКФ «Молодість-53» (2024), здобув також нагороди на «Wiz-Art» (2023), Doc Kyiv Fest (2024), «Гаккебуш» (2025), а також був представлений ще на кількох світових міжнародних кінофестивалях. Інший приклад: Гран-прі у 6-му сезоні кінофестивалю «Бруківка» (2023) отримав анімаційний фільм «Маріуполь. Сто ночей» (реж. С. Мельник) [5]. Пізніше стрічку відібрали KISFF, «Молодість», «Бардак», Docudays UA, «ОКО» та інші кінофестивалі.

Окрім показів фільмів і визначення переможців, кінофестивалі допомагають молодим режисерам у подальшому просуванні фільмів, стають посередниками у їх дистрибуції, допомагають з копродукцією тощо. Як зазначав генеральний директор КМКФ «Молодість» А. Халпахчи, «фестиваль – це іноді і майданчик для просування фільму далі у прокаті» [3]. Поширеною практикою кінофестивалів є показ фільмів-переможців в інших містах України, організація там тижнів українського кіно.

Отже, кінофестивалі відіграють значну роль у розвитку кіноіндустрії, надають платформу для режисерів та фільмів, які не мають підтримки дистриб'юторів та маркетингових компаній, а отже, не можуть легко завоювати увагу широкої аудиторії. Кінофестивалі також надають можливість режисерам, продюсерам та іншим кіномитцям спілкуватися один з одним, обмінюватися досвідом, домовлятися про співпрацю. Часто саме таке спілкування відкриває світу нові таланти та нові тенденції у сфері кіно.

Список використаних джерел:

1. Завершинський, В. (2025). Типи кураторських стратегій у сучасному західному мистецтві: автономність, посередництво, художня діяльність. *Fine Art and Culture Studies*, 1, 275–283.
2. Кіноювілей: «Молодість» згадала молодість (2010, 25 жовт.). Українська правда. <https://life.pravda.com.ua/culture/2010/10/25/63563/>
3. Лашенко, О. (2014, 25 жовт.). На «Молодості» буде півсотні українських фільмів – рекорд за всі 44 кінофестивалі – Халпахчи. Радіо свобода. <https://web.archive.org/web/20210803124731/https://www.radiosvoboda.org/a/26654781.html>
4. Лясковський, В. (2017, 03 січ.). Як народжувалися легендарні кінофестивалі. NV. <https://nv.ua/ukr/opinion/jak-narodzhuvalisja-legendarni-kinofestivali-410198.html>
5. «Маріуполь. Сто ночей», «Наші чоловіки і жінки»: Міжнародний кінофестиваль «Бруківка» оголосив переможців (2023, 17 верес.). Еспресо. <https://espreso.tv/mariupol-sto-nochey-nashi-choloviki-i-zhinki-mizhnarodniy-kinofestival-brukivka-ogolosiv-peremozhtsiv>
6. Стельмах, І. (2014, 23 трав.). Сенсація Канн – фільм «Плем'я» Мирослава Слабошпицького. Радіо Свобода. <https://www.radiosvoboda.org/a/25396169.html>
7. Український фільм «Домовина» здобув одразу 3 перемоги на Іранському кінофестивалі (2020, 18 листоп.). Online.ua. <https://news.online.ua/ukrayinskiy-film-domovina-zdobuv-odrazu-3-peremogi-na-iranskomu-kinofestivali-826953/>

ЛЮДИНА І СВІТ У ФІЛОСОФІЇ ТА КУЛЬТУРІ ПОЛЬСЬКОГО БАРОКО

Паршакова Катерина Євгенівна

здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти

Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди, Україна

Науковий керівник: Серяков Сергій Олегович

кандидат історичних наук, доцент, доцент кафедри всесвітньої історії

Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди, Україна

Актуальність теми зумовлена тим, що доба Бароко (кінець XVI – середина XVIII ст.) постає як період кризових пошуків та глибоких духовних трансформацій, які суттєво вплинули на культурний та інтелектуальний розвиток Європи й Польщі XVII – середини XVIII ст. Бароковий світогляд формувався у контексті воєн, соціальних катастроф, релігійних суперечностей і духовної напруги. Це була епоха, коли оптимістичні ідеали Ренесансу поступалися місцем драматичному усвідомленню нестабільності буття, тлінності земних благ та непевності людського існування. Разом із тим саме Бароко дало поштовх до розквіту мистецтва, літератури та філософії, що шукали відповіді на одвічні питання сенсу життя, гармонії та взаємин людини зі світом. Якщо в епоху Відродження домінувала ідея гармонійної особистості, здатної пізнати світ і творити його за законами розуму й краси, то вже у XVII ст. оптимістичний світогляд гуманізму втрачає переконливість. Європейські війни, релігійні розколи, соціальні катастрофи та епідемії сприяли поширенню почуття нестабільності буття, драматизму людського існування, усвідомлення обмеженості людських можливостей. Як слушно зазначає Я. Пелкан, «Бароко є культурою розчарованої надії: людина відчуває власну крихкість перед вічністю, але водночас прагне знайти сенс у божественному порядку» [8, р. 215]. Важливим чинником формування барокового світогляду стали Реформація та Контрреформація. Протестантські ідеї посилювали індивідуалізацію віри, а католицька Контрреформація у відповідь запропонувала емоційно-виразну, величну й драматичну культуру, спрямовану на духовне переконання. Ці процеси відчутно вплинули на польське суспільство, де барокова культура стала невід’ємною частиною

релігійного та політичного життя. Як підкреслює Т. Мішевський, «католицьке бароко в Польщі було водночас формою мистецького експресіонізму й інструментом ідеологічної боротьби Контрреформації» [5, s. 47].

Характерною рисою барокового світогляду є його дуалістичність. З одного боку, людину постійно супроводжує відчуття тлінності, марності світу («vanitas vanitatum»), ідея життя як театру (*theatrum mundi*), що відображало кризове світовідчуття доби. З іншого боку, в культурі простежується прагнення до гармонії, пошук духовної рівноваги й порятунку у вірі. Саме ця суперечливість, драматизм у поєднанні з жагою гармонії, визначає бароко як світоглядний і культурний феномен. Як наголошує А. Новіцька, «бароковий світогляд був трагічним у своїй основі, проте він ніколи не відмовлявся від пошуків сенсу – у Бозі, у мистецтві, у величі людського духу» [7, s. 112].

У центрі барокового світогляду стоїть людина, яка усвідомлює себе «пілігримом у світі», подорожнім, для якого земне існування має тимчасовий і минущий характер. У польській літературі XVII ст. цей мотив розгортається у численних текстах, де життя подається як мандрівка, а світ – як шлях до вічності. Так, у творчості Яна Анджея Морштина й Себастьяна Кленовича відчутно простежується символіка дороги та мотив марності земного щастя. Як пише М. Хінт, «барокова антропологія підкреслює тимчасовість людини: *homo viator* – подорожній, що прямує до вічності, залишаючи за собою ілюзії земного» [3, s. 88]. Уявлення про тлінність земного і перевагу духовного відображаються у популярній у добу Бароко темі «vanitas vanitatum» («марнота марнот»). У польському бароко цей мотив набуває особливої гостроти – земні багатства, краса й слава осмислюються як скороминущі, а справжня цінність полягає у спасінні душі та зверненні до Бога. У проповідях єзуїтів, а також у поезії Вацлава Потоцького простежується постійне протиставлення видимого світу і справжньої духовної сутності. Як зазначає Й. Квятковський, «людина бароко вбачає у всьому земному лише тінь і символ, а справжню реальність шукає у вічності» [4, s. 134].

Окремої уваги заслуговує проблема свободи і гріховності людини. Барокова антропологія визнає обмеженість людської свободи: людина постає слабкою істотою, схильною до гріха, яка без божественної благодаті не здатна досягти спасіння. У творах Анджея Максиміліана Фредро простежується прагнення осмислити моральні обов'язки

особистості у світі, де гріх і духовне падіння вважаються природною частиною людської природи. Зауважує А. Новіцька: «барокова людина усвідомлює свою гріховність і водночас прагне свободи, але ця свобода можлива лише як вибір на користь Бога» [7, s. 156].

Однією з найхарактерніших рис барокового світогляду є уявлення про світ як театр (*theatrum mundi*). Цей мотив пронизує польську літературу та мистецтво XVII ст., де життя осмислюється як вистава, а людина – як актор, змушений грати ролі, які визначає доля чи Божий задум. У поезії Яна Анджея Морштина та драматургії доби бароко часто зустрічається ідея марності людських зусиль і умовності соціальних ролей. Як наголошує В. Вежбіцька, «барокове мистецтво використовує театральність і алегоричність як спосіб передати складність і багатошаровість світу, де зовнішнє завжди приховує глибший сенс» [11, s. 63]. Світ у бароковій культурі постає також як простір напруження між космосом і хаосом. З одного боку, у бароковому мистецтві та архітектурі простежується прагнення до симетрії, гармонії та впорядкованості. З іншого – у літературі й філософії доби посилюється мотив нестабільності, розпаду та драматичного хаосу, що відображав реальність воєн, епідемій і соціальних криз. За словами М. Хінта, «бароковий космос був упорядкованим лише на перший погляд, у глибині ж він приховував хаотичні сили, які людина намагалася приборкати через релігію й мистецтво» [3, s. 145].

Релігійна символіка була одним із головних засобів осмислення світу в польському Бароко. Алегорії гріха й спасіння, образи Страшного суду, мотиви мандрівки душі й марності земного життя формували своєрідну картину світу, де все земне набувало символічного значення. В іконографії, літературі та проповідях простежується прагнення пояснити хаотичну дійсність через знаки божественного порядку. Як зазначає Я. Квятковський, «барокова культура вміщує людину у світ символів, де кожен образ є водночас знаком видимого й невидимого, земного й трансцендентного» [4, s. 201].

У польській літературі доби Бароко провідними стають мотиви марності світу, ілюзорності щастя та пошуку Бога. У поезії Яна Анджея Морштина чітко простежується тема швидкоплинності земної краси та еротичної пристрасті, яка водночас сприймається як джерело радості й марноти: «світ – це лише тінь, що зникає разом із життям людини» [6, s. 54]. У творчості Вацлава Потоцького провідними є морально-

релігійні роздуми, де марність земного існування протиставляється вічним цінностям: «людина живе для спасіння, а не для суєтного щастя» [10, s. 211]. Анджей Максиміліан Фредро, у своїх трактатах і афоризмах, акцентує на тому, що земне життя є випробуванням і вимагає морального вибору між гріхом і доброчесністю [2, s. 119].

Образність у бароковому живописі та архітектурі Польщі вирізняється поєднанням пишності та драматизму, що відображало амбівалентне сприйняття світу. Архітектура костелів (наприклад, костел св. Петра і Павла у Кракові) вражала величчю та багатством декору, спрямованого на емоційний вплив на віруючого. У живописі панували алегоричні сцени, де світ зображався як арена боротьби між добром і злом, гармонією та хаосом. Як зазначає М. Поплавський, «барокове мистецтво Польщі прагнуло підкорити глядача величчю форми й одночасно занурити його у драматизм релігійного досвіду» [9, s. 92]. Музика польського Бароко також виражала цю філософію людини і світу через емоційну експресію та контрастність звучання. Творчість композиторів Мікала Клеофаса Огінського та Адама Яхджевського демонструвала поєднання релігійного змісту з багатством музичної форми. Барокові меси, мотети та кантати створювали ефект піднесеності й водночас нагадували про крихкість і трагічність людського буття. Як підкреслює Т. Чижевський, «у бароковій музиці відчутно втілилися релігійний екстаз і трагічна свідомість людини, що прагне поєднати земне й небесне» [1, s. 141].

Таким чином, доба Бароко у Польщі XVII – середини XVIII ст. стала етапом глибоких культурних та духовних трансформацій, які визначили нову картину світу та місце людини в ньому. Кризовий характер епохи, спричинений війнами, релігійними суперечностями, епідеміями й соціальними катастрофами, зумовив відхід від оптимістичних ідеалів ренесансного гуманізму та утвердження драматичного світовідчуття. Світоглядна дуальність бароко проявилася у поєднанні драматичного усвідомлення марності світу з прагненням до гармонії та вічних духовних цінностей. Це зумовило формування амбівалентного образу світу як простору між хаосом і космосом, розпадом і порядком.

Список використаних джерел:

1. Czyżewski T. Muzyka i duchowość baroku. Kraków: Musica Iagellonica, 1999. 320 s.
2. Fredro A.M. Monita politico-moralia. Kraków: Universitas, 2001. 250 s.

3. Hint M. Barok. Epoka przeciwieństw. Warszawa: PWN, 1996. 312 s.
4. Kwiatkowski J. Literatura polskiego baroku. Warszawa: PWN, 1977. 400 s.
5. Miszewski T. Kultura baroku w Polsce. Warszawa: PWN, 1998. 368 s.
6. Morsztyn J.A. Lutnia. Oprac. J. Krzyżanowski. Warszawa: PIW, 1971. 280 s.
7. Nowicka A. *Człowiek baroku wobec świata*. Kraków: Universitas, 2003. 310 s.
8. Pelikan J. *The Christian Tradition. Vol. 4: Reformation of Church and Dogma*. Chicago: University of Chicago Press, 1984. 440 p.
9. Popławski M. *Sztuka polskiego baroku*. Warszawa: PWN, 1985. 350 s.
10. Potocki W. *Moralia*. Oprac. A. Sajkowski. Wrocław: Ossolineum, 1972. 260 s.
11. Wierzbicka W. *Barok. Teatr świata*. Warszawa: PIW, 1999. 295 s.

НАУКОВЕ ВИДАННЯ

МАТЕРІАЛИ VII МІЖНАРОДНОЇ
НАУКОВОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ

**«СТРАТЕГІЧНІ НАПРЯМКИ
РОЗВИТКУ НАУКИ: ФАКТОРИ
ВПЛИВУ ТА ВЗАЄМОДІЇ»**

26 вересня 2025 року ♦ Черкаси, Україна

Українською та англійською мовами

*Всі матеріали пройшли оглядове рецензування
Організаційний комітет не завжди поділяє позицію авторів
За точність викладеного матеріалу відповідальність несуть автори*

Підписано до друку 26.09.2025. Формат 70×100/16.
Папір офсетний. Гарнітура Cambria. Цифровий друк.
Умовно-друк. арк. 15,76. Замовлення № 25/009. Тираж: 50 примірників.
Віддруковано з готового оригінал-макету.

Контактна інформація організаційного комітету:

ГО «Міжнародний центр наукових досліджень»
21037, Україна, м. Вінниця, вул. Зодчих, 40, офіс 103
Телефони: +38 098 1948380; +38 098 1526044
E-mail: info@mcnd.org.ua

Видавець: ТОВ «УКРЛОГОС Груп».
21005, Україна, м. Вінниця, вул. Зодчих, 18, офіс 81. E-mail: info@ukrlogos.in.ua
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи: ДК № 7860 від 22.06.2023.